

De gecroonde leersse

Michiel de Swaen

editie J. Smeyers

bron

Michiel de Swaen, *De gecroonde leersse* (ed. J. Smeyers). 2 delen. Facultés universitaires Saint-Louis, Brussel 1989

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/swae001verh01_01/colofon.htm

© 2002 dbnl / J. Smeyers

Inleiding

‘Verheven geest, ... als in een hoeck van vlaender verholen.’ Het leven van M. de Swaen.

Michiel de Swaen (ook de naam De Swa(e)ne komt voor, maar hijzelf gebruikte de schrijfwijze De Swaen) werd, als zoon van meester-kleermaker Pieter en van Catharina Sint-Legier (of Senlegier) op 20 januari 1654 in Duinkerke geboren.

1654 is het jaar waarin Vondel zijn *Lucifer* liet verschijnen en *Salmoneus* schreef. Het jaar tevoren had Huygens *Hofwijck* gepubliceerd en *Trijntje Cornelis* voltooid, en in 1655 zagen *Alle de wercken* van Cats het licht. Nederland beleefde zijn Gouden Eeuw. In de zuidelijke provinciën, nu Spaanse Nederlanden geworden, voerden emigratie om geloofsmotieven, economische moeilijkheden - vooral door de sluiting van de Schelde -, voortdurende oorlogsdreiging en een groeiende sociale taalbarrière naar verval van cultuur en literatuur.

Duinkerke, dat vanouds deel uitmaakte van de Nederlanden, maar herhaaldelijk, zoals de hele Westhoek, de inzet van de machtsstrijd tussen Frankrijk en diens noorderbuur was geweest, werd in 1662 door de Franse vorst Lodewijk XIV afgekocht van de Engelsen, aan wie het vier jaar had behoord, en definitief bij zijn rijk ingelijfd. Michiel de Swaen was toen acht jaar oud.

Over zijn jeugd is weinig bekend. Hij kreeg blijkbaar een goede humanistische opleiding. Mogelijk is dat gebeurd aan het plaatselijke jezuïetencollege, waar hij zich dan ook aan het toneel heeft kunnen wijden, want het theater gold volgens de gangbare pedagogische opvattingen als een belangrijk middel tot vorming; bewijzen ervoor ontbreken¹.

1 Als argument voor zijn vorming door de Jezuiten geldt o.m. dat De Swaen het devies van de Orde op al zijn werken plaatst. Ook aan het einde van *De gecroonde Leersse* komt het voor.

IV

Na een zesjarige leertijd - drie jaar bij een Duinkerks leermeester, drie jaar elders, zoals de voorschriften vereisten - vestigt hij zich in 1678 als heelmeester en ‘barbier’, want die twee beroepen gingen gewoonlijk samen, in zijn geboortestad.

Hij moet een drukke praktijk hebben gehad, want, niettegenstaande Duinkerke in 1685 veertien heelmeesters telde, klaagt hij in gelegenheidsgedichten wel eens over gebrek aan tijd voor de poëzie. Zijn lofdichters roemen zijn ernst, zijn bekwaamheid en plichtsbesef. Hij krijgt de officiële functie van ‘stadtsgezworen heelmeester’ (wat o.m. betekende dat hij lijken moest schouwen en balsemen) en is herhaaldelijk lid van de magistraat. Dat hij tot de gegoede burgerij heeft behoord, blijkt uit het bezit dat hij naliet.

Uit zijn eerste huwelijk met Maria Damast, dochter van een oud-schepen van de stad, had hij zeven kinderen, een dochter en zes zonen. Een jaar na haar dood (1697) hertrouwde hij met de weduwe Petronella Francke, die een zaak in ijzerwaren uitbaatte. Zij had twee kinderen uit haar eerste huwelijk. De zoon die uit haar huwelijk met Michiel de Swaen geboren werd, was pas acht jaar oud toen zijn vader op 3 mei 1707 stierf.

Een jaar nadat Duinkerke Frans bezit was geworden, werd het Frans er de officiële en verplichte taal voor ambtelijke zaken en rechtspleging. Daarmee begon een geleidelijke verfransing, die, in de hand gewerkt door metterwoon zich in de stad vestigende ambtenaren en kooplui, het Nederlands verdrong, dat van oudsher de streektaal én de taal van het openbare leven was gebleven in een gebied dat nochtans eeuwen lang, via oorlogen, bezettingen en veroveringen, onder Franse druk gestaan had.

Bij het volk en de kleine burger bleef de moedertaal nog lang, tot over de grens van de negentiende eeuw heen, de omgangstaal. Wanneer echter De Swaen en zijn literaire vrienden voor het Nederlands opteren, moet dat, gegeven de veel sneller door de vreemde taal en cultuur beïnvloedbare hogere stand (na 1700 werden in de Duinkerke

stadsschouwburg bij voorbeeld vooral Franse stukken gespeeld), een bewuste keuze geweest zijn. Allicht heeft het dagelijkse contact met de gewone man, via zijn beroep, hem daarbij geholpen. Zijn vertalingen uit het Frans bewijzen zijn kennis van die taal. Maar hij gebruikt haar nooit. Al heeft hij zich blijkbaar als burger in het nieuwe staatsverband gewillig ingeschakeld - zijn *Andronicus* -vertaling draagt hij op aan Barentin, de intendant van Lodewijk XIV in Duinkerke -, toch voelt hij zich geestelijk nochtans behoren bij

...dat Nederlant soo roem- en zegen-ryk,
 Het schoonste en beste deel van gheel het spaensche ryck,
 De bloeme van Euroop, den pronk [=glans] van alle landen...

zoals Oragnien (Oranje) het in *De zedighe doot van Carel den Vyfden* met van bewondering trillende woorden formuleert. En in zijn sonnet 'aen den heer Van Heel [,] my onbekent [,] over syne clacht, op myn vertrek, uyt Hollant' klinkt het vol weemoed:

Wat claegt gy, heer van Heel, wat doet gy Hollant treuren,
 Omdat een wilde Swaen syn kust verlaten heeft?
 De Swaen, met meerder recht, tot rouwe sigh begeeft,
 Nu een soo soet verblyf niet meer hem magh gebeuren.

O Hollant! vreedsaem lant, waerin de vryheyt leeft,
 Wat socht ik die vergeefs by uwe nagebueren,
 Waer Frans, en Castiliaen de rust en vrede schueren,
 Waar 't hoeft der borgery voor vreemde heeren beeft...

De bewondering voor het verloren vaderland zal een constante worden in het Nederlandstalige literaire leven van wat men nu 'de Franse Nederlanden' noemt, en uit de bewaarde achttiende-eeuwse teksten blijkt hoezeer De Swaen daarbij het stimulerende voorbeeld zal blijven.

Uit het zoëven geciteerde sonnet blijkt dat Michiel de Swaen Holland had bezocht. Dat moet kort na 1700 zijn geweest, maar over de omstandigheden waaronder of de aanleiding ertoe tast men in het ongewisse². Herhaaldelijk is hij ook, in het raam van de activiteiten van de Duinkerke rederijderskamer, in de Zuidelijke Nederlanden geweest. In 1688 was hij met zijn kamer te gast bij de ‘Kruys-Broeders’ van Veurne, in 1700 dingt hij mee in een dichtwedstrijd te Brugge³. Hij onderhoudt vriendschappelijke betrekkingen met rederijders uit Diksmuide, Ieper en elders.

Van deze contacten vindt men de neerslag in zijn gelegenheidspoëzie, die ons overigens in veel gevallen de enige aanduidingen bezorgt voor dergelijke biografische gegevens. Omgekeerd blijkt de bewondering voor en de faam van Michiel de Swaen uit de lofdichten die vrienden en tijdgenoten hem wijdden. Hoe graag zouden ze zijn werk in druk hebben zien verschijnen! Maar de dichter lijkt dat niet te hebben gewenst. Alleen de al vermelde *Andronicus* -vertaling (1700) verscheen met zijn toestemming bij drukker Van Ursel te Duinkerke.

Wat daarbuiten het licht zag, werd gepubliceerd ofwel zonder zijn medeweten - dat geldt voor de uitgave van *Den Cid* (1694) bij dezelfde drukker - ofwel na zijn dood. Zo gaf drukker Pieter Labus, zijn rederijende dichtvriend, in 1707 zijn *De zedige doot van Carel den Vyfden* uit (onder de ietwat gewijzigde titel *De Zedelycke Doodt van Keyser Carel den Vyfden*) en in 1722 een bundel gedichten: de *Zedelycke rym-*

- 2 Er is gesuggereerd (R. Seys, *Michiel de Swaen*, VWS-Cahiers nr. 3, p.5) dat hij er zijn oudste zoon Juliaan is gaan bezoeken, maar L. Lemaire, die de gelukkige vinder is geweest van de schaarse archivalia over De Swaen, schrijft in *Michel de Swaen. Détails biographiques inédits*, p.244, dat deze zoon na de dood van zijn vader diens ‘chirurgijnwinkel’ nog enige tijd hield, *daarna* naar het Noorden uitweek en in 1710 in Rotterdam overleed.
- 3 Het feit dat De Swaen bij die gelegenheid niet bekroond werd, lokte overigens een stevige rel-in-verzen uit, die voor heel wat beroering zorgde in de Vlaamse en Brabantse rederijderskringen: de Duinkerke kamer publiceerde een *Beroepschrift* (van de Swaen zelf?), de Bruggelingen riposteerden met een brochure die, met een uitdagende woordspeling als titel, *Den Val des Waens* heette.

VII

wercken en christelycke gedachten Door M. de Swaen (later, zonder datum, in een tweede vermeerderde uitgave door Labus nog eens gepubliceerd)⁴. De Gentse rederijker en drukker Cornelis Meyer bezorgde in 1718 een (nogal slordige) editie van *De gecroonde Leersse*, waarschijnlijk naar een oudere - de oorspronkelijke? - versie dan het bewaarde, door de dichter zelf verbeterde en aangevulde handschrift. Toen de Brugse drukker J. van Praet in 1767 het manuscript in handen kreeg van *Het leven en de dood van [...] Jesus Christus*, dat via een erfenis uit een Duinkerke magistraatsfamilie bij de overste van het clarissenklooster in Brugge was terechtgekomen, gaf hij het werk dadelijk uit en formuleerde hij in de inleiding ervan zijn bewondering voor ‘desen vermaerden Poët’.

De overige manuscripten belandden na de dood van de dichter in de abdij van St.-Winoksbergen. In zijn uitgave van *Het dobbel Refereyn-Boeck* (ca. 1720), een liedboek waarin hij ook negen gedichten van De Swaen opnam, beklagt drukker Labus er zich over dat diens werk er als begraven lag:

In dees Gedichten leeft den Geest van Heer De Swaen
Wiens naem en Wercken zijn wel weerd in goudt te drucken,
Den tijdt en het gheval [= lot] tracht die te doen vergaen,
Of Vlaender anders wenscht, ick vrees 't sal noyt gelucken,
Ten waer d'Eerweerdighst' Heer Prelaet van Winocx-bergh,
(Die soo een schat bewaert) door Liefde sich liet treffen,
[...om...] De Swaen sijn Naem als Phenix te verheffen ...

Maar de abt liet zich niet vermurwen en de handschriften bleven in St.-Winoksbergen, tot de abdij tijdens de Franse Revolutie de prooi werd van de vlammen. Gelukkig werd De

4 De gedichten waren, zo deelt Labus mee, ‘ontgraeft door een sijns [= De Swaens] weerde Spruyten’, nl. door de zoon Frans Lodewijk, kloosterling in de Sint-Nicolaasabdij in Veurne, die overigens de bundel opdraagt aan een vriend van zijn vader, burgemeester M. Lieven, de hoofdman van de Diksmuidense rederijderskamer.

VIII

Swaens werk toen (geheel of gedeeltelijk?) gered ...⁵.

In zijn tweede uitgave van de *Zedelycke rym-wercken* heeft Pieter Labus van Michiel de Swaen een mooi literair portret getekend, dat tegelijk een ontroerend getuigenis is van ‘de liefde die my tot dien weerden Schryver in 't herte gedruckt blijft’. Niet de baatzucht heeft hem tot deze heruitgave gedreven, schrijft hij in de ‘slot-reden’, wel ‘den drift die ick heb om den naeme deses verheven Geest, die als in een hoeck van Vlaender verholen was, te doen uytglinsteren, als die van een Man, wiens schriften en levens-handel heel over-eenkomende, alle die hem kenden, hebben gesticht; soo dat ick gepraemt door herte-jonst hier moet by voegen, d'eere gehadt te hebben hem meest al die [...] Gedichten te hooren opseggen, in welcke gave hy soo wel uyt-scheen, als om de selve te maken: dit konnen getuygen menige treffelijcke, geleerde en Geestelijcke Mannen in Duynkercke, die hun [= zich] vereert en vernoeght vonden somtydts op de Gilde-kamer te zyn, om uyt dien Guldemont te hooren sijn zedelijke Gedichten [...], soo suyver in taele, in stijl en orden, als deftigh en wel gegront op reden en op Gods-geleertheyt’. Als het werk van een ‘soo minsaem, deughdelijk en geleert Man’ tot stand was gekomen in een stad waar overheid en volk dezelfde taal spraken, dan was het sinds zijn dood al wel tien keer gedrukt geweest: een mening die hij reeds eerder in een *Graf-schrift voor den Phenix der Dichters*⁶ poëtisch als volgt vertolkt had:

Hier leydt De Swaen die door sijn groot verstant
Soo in de konst van heelingh als van 't dichten,
Als een verwondering was in dit landt
En door sijn verssen kon elck onderrichten.

- 5 Door pastoor Bareel van Wormhout? Vragen daaromtrent bij M. Sabbe, *Het leven en de werken van Michiel de Swaen*, p. 30-31.
- 6 Het *Graf-schrift* komt voor in het door Labus ongedateerd uitgegeven *Nieuw Liedt-Boeck ghenaeemt Den Vogel Phenix*, waarin ook enkele teksten van De Swaen zijn opgenomen en dat samengesteld werd ‘door eenen Eerweerdigen Pater Capucyn’, waarmee de jongere broer van Michiel, nl. Willem de Swaen, bedoeld kan zijn.

....

Ontfingh hij 't Antwerp of in Holland 't licht,
Sijn werck en naem in druck sagh m'eeuwig leven.

‘De Vondel van Duinkerke’. De Swaens werk.

De Swaen, ‘de Vondel van Duinkerke’ zoals Guido Gezelle hem genoemd heeft, is lid geweest van de Duinkerke rederijderskamer van St.-Michiel, ‘de gilde der Carssouwieren’ (de ‘kersouw’ - Zuidnederlands voor madeliefje - stond op het blazoen van de kamer afgebeeld), met als kenspreuk ‘Verblijdt u in den tijdt’. Van 1687 tot aan zijn dood was hij er de ‘prince’ van en heel wat van zijn gelegenheidspoëzie is vanuit deze hoogste functie die in de bestuurlijke hiërarchie van een kamer bekleed kon worden, geïnspireerd geweest. Toch heeft hij die taak niet altijd even enthousiast op zich genomen:

Het waer my nuttiger te blyven uit dien hof,
Al wat ik daer bedryf strekt weinig t'myner lof.

Hem stoorde de wijze waarop de rederijders over het algemeen, ook binnen zijn eigen kamer, hun kunst bedreven: ‘Ey segh - dicht hij in een gelegenheidsvers voor een leperse vriend - wat is er togh, in al die Reden-scholen,/ Meer dan laetdunkentheyt en ydle waen verscholen?’ Hij bleef dan ook slechts lid, naar hij schrijft, omwille van de ontspanning en van het contact met enkele vrienden - gelijkgezinden,

Bij wie ik, met een liet, den tragen tijdt bedriegh,
Of met een soet gedicht de ziel in slape wiegh.

Toneel

Het ligt voor de hand dat zijn kamer zijn toneelwerken wel opgevoerd zal hebben, al is dat slechts van zijn stuk *De gecroonde Leersse* met zekerheid bekend. Van die

toneelstukken zijn - behalve het daareven vermelde werk - bewaard gebleven: *De Mensch-wording* (1686 blijkens de jaartekening van het handschrift), *Catharina* (vóór 1702), *Mauritius* (na het vorige ontstaan), *De zedighe doot van Carel den Vyfden* (vóór 1704, zijn laatste omvangrijke werk), en de twee vertalingen *Andronicus* (tussen 1685 en 1699) en *Den Cid* (gedrukt in 1694).

Uit een (vermoedelijk bijbels) treurspel *Absolon* werd in 1927 in een handschrift uit de stedelijke bibliotheek van Duinkerke de spelersrol van het personage Joab teruggevonden: net zoals het weervinden van het manuscript van de *Mensch-wording* in 1886 wijst dat erop dat meer werk van De Swaen moet hebben bestaan. De eerste verzen waarmee de dichter de inleiding van zijn episch-lyrisch dichtwerk *Het leven en de dood van [...] Jesus Christus* begint, bevestigen dat overigens:

Ick die voor desen placht myn penne te doen quelen,
Met droef of bly geklang in Treur of Herder-spelen,
Die naer de dwaese lust van myne dichtens sucht,
Myn weerden tyd versleet in boerterye en klucht,
Ick die vol wind en roock myn ader op ded' swellen
Om op een trotsen voet myn moeders-tael te stellen,
Speel nu op myne Lier met eenen stillen thoon,
Het leven en de dood van 's Alderhoogstens Soon.

Van die herdersspelen is er geen enkel bekend, van de kluchten bleef alleen *De gecroonde Leersse* over⁷.

7 Het oeuvre van De Swaen ligt vervat in vijf manuscripten, waarvan er vier dateren uit de periode tussen 1697 en 1706 en van de hand van de auteur zelf zijn. Het vijfde, met de tekst van de *Neder-duitsche digtkonde*, is van een kopiist en berust in de Gentse universiteitsbibliotheek. Van de vier handschriften behoorde er één - dat met de tekst van *De Mensch-wording* - aan C. Huysmans, de drie overige aan het 'Comité flamand de France'; blijkens een schriftelijke mededeling van J.M. Gantois zouden ze sinds 1967 spoorloos uit de verzameling van het Comité verdwenen zijn. De tekst van *Het leven en de dood van [...] Jesus Christus* is alleen in de achttiende-eeuwse editie van Van praet bewaard.

De Mensch-wordingh van het Eeuwig Woort in den schoot van de Heilige en Onbevleekte Maget Maria volbracht onder de boodschap van den Aertsengel Gabriël, tooneelwijs uytgebeelt heeft van het middeleeuwse mysteriespel het thema bewaard, nl. de verlossing van de mens door de komst van de Messias. De vorm is echter allesbehalve middeleeuws: het lineaire verloop, zich spreidend van aards paradijs tot geboorte, de losse opbouw zijn vervangen door de concentratie op het beslissende moment - Gods raadsbesluit Zijn Zoon te zenden, de verloving van Maria en Jozef, de Boodschap en Maria's 'fiat' - binnen de structuur van een klassiek toneelstuk in vijf bedrijven. Een heel eigen karakter bezit het werk bovendien door de sterke theologische onderbouw die het van zijn auteur meekrijgt. *De Mensch-wordingh* blijft wel meer lyrisch dan echt dramatisch; maar de verzen, niet het minst die van de reien, herinneren in hun gedragen, statige gang en in hun warme tonaliteit vaak aan Vondel⁸.

- 8 Het manuscript van *De Mensch-wordingh* werd in 1886 door C. Huysmans ontdekt bij de dorpskleermaker van Bilzen, wiens vader 'knaap' (d.i. boodschapper) van de plaatselijke rederijkerskamer geweest was. F. van Veerdeghem bezorgde een editie van de tekst (*De Mensch-wordingh. Een mysteriespel van 1686*, in: Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, 11 (1892), p. 93-139) en veronderstelde dat die 'wellicht door een lid van de kamer' opgesteld was. 'Voor gansch de zeventiende eeuw ken ik geen Zuid-Nederlandsch stuk dat met het Bilsensche mysteriespel op ééne lijn kan gesteld worden', oordeelde hij in zijn inleiding. In een lezing voor de Vlaamse Academie (zie bibliografie) heeft C. Huysmans in 1926 het door hem ontdekte manuscript, op basis van het schrift en voornamelijk van het uitgesproken parallellisme in stijl en gedachtengang met *Het leven en de dood van [...] Jesus Christus* en met zijn religieuze poëzie, aan De Swaen kunnen toewijzen. V. Celen heeft de vraag 'Is Michiel de Swaen de dichter van *De Menschwordingh*?' (zie bibliografie) in 1949 opnieuw gesteld en negatief beantwoord; o.i. zonder te kunnen overtuigen. Vergelijking van schrift en spelling in manuscripten waarvan de chronologie tien jaar verschilt, is delicaat. Dat *De Mensch-wordingh* door De Swaen niet in zijn latere verzamelhandschriften opgenomen zou zijn, wordt bovendien als vaststaand beschouwd, en geldt als bewijs dat het werk niet van hem is. Dat *Absolon* ook ontbreekt, wordt verklaard door het feit dat in dit stuk gruwelen voorkomen, zodat de auteur het daarom het bewaren niet waard oordeelde: waarom in dit geval een uitleg zoeken en in het eerste geval de afwezigheid van de tekst als een argument contra De Swaens auteurschap gebruiken? Kan het handschrift met zowel de ene als de andere tekst niet zoek zijn, zoals ook de tekst van *Het leven en de dood* zelf onbekend zou zijn gebleven, als er de Brugse druk van 1767 niet was geweest? Dit laatste element moet dan weer tot omzichtigheid stemmen bij het argumenteren vanuit stilistische en grammaticale verschillen tussen *De Mensch-wordingh* en *Het leven en de dood*: de mogelijkheid bestaat dat die verschillen geheel of gedeeltelijk op rekening van de Brugse drukker gezet moeten worden. Als overigens De Swaen voor de eerste zangen van zijn *Het leven en de dood* een bestaande, literair sterke tekst (nl. *De Mensch-wordingh*) zo grondig en uitgebreid zou hebben geplagieerd, blijft toch de vraag hoe de vele volgende zangen in een zelfde toonaard, zonder stijlbreuk daarbij aansluiten. Bij de vaststelling tenslotte dat *De Mensch-wordingh* nog reien bevat, waar die in de drama's van De Swaen ontbreken, moet toch een mogelijke evolutie in de opvattingen van de auteur dienaangaande (net zoals wat de gruwelen in *Absolon* betreft) in rekening kunnen worden gebracht.

In *Triomf van het kristen geloof over d'afgoderij in de Martelij, en de doot van de H. Maget en Martelaresse Catharina* wordt een van de populairste heiligen in de Nederlanden als hoofdpersonage gekozen. De Swaens stuk vertoont punten van gelijkenis met de *Maeghden* van Vondel en *Polyeucte* van Corneille (dit laatste werk stond voor nogal wat religieuze theaterspelen model).

Mauritius is een op streng-klassieke regels gebouwd historisch treurspel over de rampspoedige ondergang en dood van de Byzantijnse keizer Flavius Mauricius Tiberius (\pm 539-602), een thema dat geregeld in het Latijnse schooltheater en in het rederijkersrepertoire opduikt. Al is het stuk meermaals door verwarring met de heilige Mauritius (die in de derde eeuw leefde), ten onrechte een heiligen- of martelaarsspel geheten, toch heeft de hoofdfiguur in zijn onderwerping aan Gods wil, in zijn berusting, in de waardigheid waarmee hij de uitmoording van zijn kinderen en de hem en zijn echtgenote aangedane vernederingen draagt, veel van een christelijk martelaar. Evenmin als *Catharina* is *Mauritius* een sterk toneelspel: de tragische spanning en de psychologische diepgang zijn gering (Mauritius is van in den beginne de lijdzame, alles duldende figuur, Catharina de heldhaftige, niet aarzelende, zekere heldin), de lijnen van het stuk liggen van bij de aanvang erg doorzichtig vast.

Een christelijke held is ook keizer Karel V, die het hoofdpersonage vormt van *De zedighe Doot van Carel den Vyfden*. Om zich voortaan alleen te kunnen wijden aan het heil van zijn ziel, doet hij afstand van wereldlijke roem, macht en bezit. Het spel heeft wat meer spanning dan de voorgaande door de felle discussies over het voor en tegen van 's keizers

beslissing en door de duidelijk getekende tegenstelling tussen vader en zoon: de edele taal van de vorst contrasteert fel met de aarzelende, wantrouwende en toch ambitieuze houding van Filips II. In het stuk klinkt De Swaens trouw aan het oude vaderland, het grote geheel van de Nederlanden, herhaaldelijk op een bewogen, geëngageerde wijze door⁹.

Het is na het voorgaande wel duidelijk: de kwaliteiten van De Swaens ernstige stukken liggen niet op de eerste plaats in het domein van de dramatiek. Zin voor dramatische opbouw en concentratie, aandacht voor de complexiteit van het menselijke handelen, voor tragische zielsconflicten, voor innerlijke spanning zijn hem veeleer vreemd. De personages zeggen veel, handelen weinig; ze zijn te zeer held, te zeer symbool ook, te weinig mens; dat hebben ze overigens gemeen met veel figuren uit het theater van die periode. Wel bevatten deze werken mooie epische en lyrische momenten: beschrijvingen, schilderingen, religieuze beschouwingen, emotionele ontboezemingen; op dat vlak ligt hun werkelijke artistieke waarde.

De vertalingen van *Andronicus* (naar *Andronic*, 1685, van J.G. de Campistron) en *Den Cid* (naar het bekende werk van P. Corneille) volgen niet alleen zeer trouw de originele tekst, maar zijn ook degelijke werkstukken¹⁰. Niets is te vergelijken, schrijft hij in de

9 J.F. Willems publiceerde, naar het toen enig bekende exemplaar van Labus'editie, de volledige tekst van 'dit schoon tooneelspel, naer mijn inzien het beste stuk van al onze vlaemsche dichters der XVIIde eeuw' in zijn *Belgisch Museum* 7 (1843), p. 325-376.

10 Aan De Swaen worden nog vertalingen van Corneilles *Cinna* en *Horace* toegeschreven. De eerste toeschrijving gaat terug op P. van Duyse, *Michiel de Swaen*, p. 404-405. Die meende het toneelstuk waarvan P. Labus in zijn editie van *De zedighe Doot van Carel den Vyfden* de uitgave beloofde, 'denkelijk' te mogen identificeren met *Gebod der liefde* [...] (*Meester-stuk van den grooten Corneille*). In 't *nederduyts vertaelt*, een teksteditie van de leperse drukker T.F. Walwein voor een rederijkerswedstrijd te Belle in 1774. Deze toeschrijving werd telkens weer overgenomen, door E.de Coussemaker, *Bibliographie des Flamands de France*, in: *Annales du Comité Flamand de France*, 4 (1858-1859), p. 433, en door D. Carnel, *Les sociétés de rhétorique et leurs représentations dramatiques*, in: id., 5 (1859-1860), p. 32 en 45; door J.J. Carlier, *M. de Swaen et sa famille*, in: *Bulletin du Comité Flamand de France*, 5 (1869-70-71), p. 254, en *Les oeuvres de M. de Swaen*, in: *Annales du CF de F*, 11 (1870-1872), p. 131-132; door A. Bonvarlet, *La collection Serrure*, in: *Bulletin du CF de F*, 6 (1872-1874), p. 346-347; door E. Cortyl, *Notes et documents ...*, in: *Bulletin* 1900-1904, p. 403, en opnieuw in: *Bulletin* 1905, p. 423; ook door E. Picot, *Bibliographie Cornélienne*, Paris, 1876, p. 375. In *Het leven en de werken van Michiel de Swaen*, p. 41-42, meent M. Sabbe echter op grond van externe en interne argumenten het auteurschap van De Swaen te moeten afwijzen. De tweede toeschrijving is niet te controleren: het hs. met de tekst van *Horatius* is verloren gegaan (cfr. M. Sabbe, o.c. p. 43). De vraag van A. Bonvarlet, o.c., p. 347, of ook het *Klucht spel van den gemaekten rouw*, ongedateerd verschenen bij J. Du Caju te Dendermonde, van De Swaen is, is nooit ernstig genomen.

voorrede tot de eerste vertaling, bij de Fransche Tonneelspelen' en het is niet mogelijk 'iets volmaeckt uyt te wercken ten zij de selve naervolgende'. Dit laatste heeft hij dan ook - behalve in de vroeg geschreven *Mensch-wordingh* - voor de vormgeving van zijn eigen stukken nauwkeurig gedaan. De verbinding van deze nieuwe, klassieke vorm met de traditionele thema's van het rederijkerstheater is echter voor zijn toneelwerk geen ideale formule gebleken.

Episch-lyrisch werk

De Swaen was 32 jaar oud, toen hij met zijn stuk *De Mensch-wordingh* klaar was. Hij was dan al meer dan tien jaar bezig met het schrijven van *Het leven en de dood van onsen Saligmaker Jesus Christus*, een episch-lyrisch werk dat hem, naar het getuigenis van P. Labus (in de al vermelde 'slot-reden' bij de uitgave van de *Zedelycke rym-wercken*), twintig jaar literaire arbeid kostte en waarvan de zes eerste zangen *De Mensch-wordingh* sterk hebben geïnspireerd, zoals het ook stilistisch, thematisch én inhoudelijk zijn kleinere religieuze dichtwerk heeft beïnvloed.

Het leven en de dood van [...] Jesus Christus, voltooid in 1694, bezingt over zestig zangen in chronologische ordening taferelen uit Christus' leven. Iedere zang, in alexandrijnen gedicht, beschrijft breedvoerig, soms te lang, vaak toch ook kleurig en met doorvoelde persoonlijke accenten, de heilige gebeurtenis zelf en wordt dan gevolgd door een, meestal in viervoetige, jambische verzen geschreven, levendige, ritmisch bewogen

‘Toesang’, waarin de dichter lyrisch zijn hooggestemde religieuze gevoelens verwoordt. Het lijkt geen twijfel dat De Swaen hier - zoals in zijn godsdienstige gedichten over het algemeen - het hoogste van zijn kunnen heeft bereikt, ook als de lezer van nu moet vaststellen dat het poëtisch elan te dikwijls wordt verbroken door retorische kunstmatigheid en weinig geïnspireerde wijdlopiegheid.

Er is wel eens meer geopperd dat zijn religieuze poëzie het gevolg geweest zou zijn van een innerlijke crisis, die hem er ook toe gebracht zou hebben afwijzend te staan tegenover vroeger werk van hem¹¹; concrete gegevens en getuigenissen daarover ontbreken echter en de vraag is of het soms felle zondigheidsgevoel dat De Swaen in zijn werk verwoordt, in de zin van een echt crisismoment in zijn leven geïnterpreteerd moet worden.

Veeleer lijken de levensernst en de religieuze bewogenheid - hij was lid van verscheidene godsdienstige broederschappen - een grondtrek van zijn wezen geweest te zijn. Ze voeren hem in *Het leven en de dood* tot momenten van reële mystieke vervoering, een mystiek die franciscaans geïnspireerd blijkt te zijn. De Swaen was trouwens, zoals lofdichten van hem aantonen, met een aantal kloosterlingen uit de orde van de Kapucijnen (de jongste tak van de Franciscanen) bevriend; twee van zijn eigen zonen en zijn jongere broer Willem traden tot die orde toe¹².

Blijft nog zijn kleinere werk. Een manuscript van 1697 bevatte gelegenheidsgedichten (‘op veelerhande voorvallen en gedachten’), raadselgedichten, ‘verscheyde Gedachten op Verscheyden Invallen’ en ‘Meedogende Bedenckingen op het bitter lijden van onsen Genadigen Verlosser Jesus Christus’. In twee latere handschriften kwam nog gelegenheidswerk voor.¹³ Een ruim gedeelte ervan is duidelijk ontstaan naar aanleiding

- 11 De op p. xii geciteerde verzen worden dan in die zin geïnterpreteerd. Dat hijzelf zijn herders- en kluchtspelen zou hebben vernietigd, is dan een verdere conclusie, maar tevens een veronderstelling zonder meer.
- 12 Twee andere zonen nog werden priester: de één waarschijnlijk premonstratenzer, van de andere is niet bekend of hij regulier dan wel seculier geestelijke is geweest.
- 13 De teksten die P. Labus van De Swaen publiceerde in de *Zedelycke rym-wercken* en in een paar liedboeken - het vermelde *Den Vogel Phenix* en *Het dobbel Refereyn-Boeck ofte nieuwe wandel-dreuve voor de jonckheyt* (ca. 1720) -, kwamen, op enkele uitzonderingen na, ook in de handschriften van De Swaen voor.

XVIII

van zijn activiteiten binnen de Duinkerke rederijderskamer, is produkt van zijn officiële taak als ‘prince’ en blijft maakwerk, mooi gepolijst maar literair zonder veel waarde. De betere teksten zijn de religieuze en de moraliserende gedichten. De eerste geven in gevoelige, levendige verzen uitdrukking aan een innige religieuze beleving (o.m. de communiegedichten), met soms accenten van intense bekommernis om innerlijke zielsverlatenheid (zoals in de ‘Gedachten [...] op de dorheyt en smakeloosheyt van eene Godtvruchtighe Ziele’); ook sierlijke vertalingen van Latijnse hymnen (Stabat Mater, Adoro Te, Pange Lingua ...) horen hierbij. De andere passen helemaal in de sfeer van heel wat literair-moraliserend werk uit die periode, waarvoor Cats en Adriaan Poirters model hadden gestaan. Graag gebruikt De Swaen vergelijking en allegorie, zodat zijn poëzie in menig geval het in die tijd zo geliefde emblemata-genre benadert. Hij maakt zich over het algemeen op een gelukkige manier los van de mythologische bombast en opgeschroefde stijl van veel van zijn tijdgenoten-rederijders, treft dikwijls de toon van de frisse, ongekunstelde volksliteratuur. Zijn beeldspraak is in die mate conventioneel dat ze put aan de vele gemeenschappelijke bronnen van de moraliserende letterkunde, maar hij weet sterk plastisch te schrijven - waarbij de natuur (en voor de Duinkerkenaar De Swaen is dat ook de zee) vaak inspirerend werkt - en heeft veel aandacht voor de zangerigheid van zijn vers.

‘In zijn werk zijn de gevoelens-gegevens der Contra-Reformatie, die hij kende uit aandachtige, en hartstochtelijke lectuur, voor de laatste maal breed samengevat, doch ook hier voelen wij, hoe in de stemmen van het afscheid reeds een accent der begroeting hoorbaar wordt, zoals het avondrood in het Westen herinnert aan het morgenrood in het Oosten [...]. Na De Swaen schijnt er niets meer te zijn, totdat Gezelle komt, maar deze, onbewust waarschijnlijk, herinnert er dadelijk aan, dat De Swaen er geweest is’, schreef A.

XIX

van Duinkerken in 1932¹⁴. Het ‘niets meer’ van de laatste zin zou men nu, vijftig jaar later, liever relativiseren tot ‘niets groots meer’, maar het heldere inzicht dat een geestelijk-poëtische verwantschap de dichter uit de Franse Nederlanden over meer dan een eeuw met de Westvlaamse meester verbindt, blijft men graag onderschrijven: zoals het ‘Ach! als de bleeke dood met haeren kop'ren horen, / ‘Het is volbracht, ô mensch’ sal tuyten aen uw ooren’ (uit de 21e zang van *Het leven en de dood*) op een verrassende wijze het wonderlijke kleengedicht ‘k Hoore tuitend'hoornen’ oproept, zo kondigt het beste uit het lyrische oeuvre van De Swaen treffend het natuuraanvoelen en de religieuze bewogenheid van de Brugse dichter aan.

Literairtheoretisch werk

Tot het oeuvre van Michiel de Swaen behoort ook een *Neder-duitsche Digtkonde of Rym-konst* (na 1692 geschreven, na 1700 voltooid), een literairtheoretisch geschrift, gebaseerd op de klassieke voorbeelden, van Aristoteles (via de Franse versie met commentaar van A. Dacier, 1692) tot P. Corneille's theoretische geschriften en de *Art poétique* van N. Boileau, maar toch met meer oorspronkelijks dan de auteur op basis van zijn bescheiden uitspraken laat vermoeden.

Een eerste deel behandelt de poëzie in het algemeen: besproken worden aspecten van de prosodie (o.m. versvoeten, enjambement, cesuur), verder de stijl - waarbij hij een onderscheid maakt tussen ‘sterke’ stijl, vooral te gebruiken in epen, treurspelen, satiren en puntdichten, en ‘soete’, vloeiende stijl die meer geschikt is voor kluchten, lyrische en moraliserende teksten - en ten slofte wat hij noemt ‘het wonderbaer in rédening’, de verheven, dichterlijke bewogenheid van de geest, een gave van de natuur die echter door

14 A. van Duinkerken, *Dichters der Contra-Reformatie*, p. 102

de dichter gevoed moet worden met rijke gedachten, levendige hartstochten en hooggestemde woorden. Een hoofdstukje wordt gewijd aan beeldspraak ('leenspreuk') en samenstelling ('koppelwoord') en een laatste aan 'de gebreken die het wonderbaer tegenstreven'.

In het tweede deel bespreekt De Swaen, aan de hand van uit zijn bronnen geputte, gedeeltelijk ook van persoonlijke voorbeelden - hij noemt af en toe Noordnederlandse auteurs -, de onderscheiden literaire genres en dichtsoorten. De dramatiek krijgt, net als in zijn persoonlijk oeuvre, duidelijk de voorrang: ze komt uitvoeriger en grondiger aan bod dan lyriek en epiek; bij deze laatste krijgt het epos dan weer de meeste belangstelling. Binnen de dramatiek zelf gaat zijn uitgesproken voorkeur naar het treurspel: hij behandelt de strekking ervan, de uitwerking op de toeschouwers, de opbouw, de karakters van de personages, de drie eenheden. Er is aangetoond dat hij hieromtrent, afwijkend van Aristoteles, bepaalde opvattingen van 'den hooggeleerden Corneille', zoals hij hem prijzend noemt, heeft overgenomen en verdedigd. Komedie en herdersspel krijgen nauwelijks meer dan een bladzijde. Voor de komedie, een 'volkomen nabootsing van de gemeene werkingen der menschen, om in ons te verbeteren de gebreken der seden' - terwijl een treurspel tot verbetering van de *hartstochten* strekt -, blijft de toon neutraal, maar de 'herderije' wordt veeleer afwijzend gelijk gesteld aan 'die ydele versiersels gemeenelyk romans genoemt, die sedert twee eeuwen in Vrankrijk uijtgebroed, en van daer geheel het Christendom door verspreijt syn, tot verargernis der jonkheijd' en ze zou verwerpelijk zijn, als niet 'verscheyden poéten van dese eeuw [...] haere gestichtigheijd en nutbaerheijd genoegsaem doen uijtschijnen [hadden]'.

Het geheel wordt besloten met een 'verhandeling van de kennis van het menschenshert', een poging om een theorie van de hartstochten op te bouwen.

Als voorbeelden van het door hem ingevoerde onderscheid tussen ‘sterke’ en ‘soete’ stijf koos De Swaen ‘beijde de doorluchtigste poéten onser Nederlanden’, respectievelijk Vondel en Cats. De laatste bewonderde hij om de ‘soo menige sedige, gestichtige en leersame rymwerken, waermede hij onse tael en landaert heeft verheerlijkt’. Bij de eerste, zo oordeelde hij, vindt men ‘de keest [= pit] van de taele’; hij overtreft ‘niet alleenlijk de Nederlandsche poéten, maer ook alle die van andere tongen [=talen] deser eeuw’. De Swaen verdedigt ‘dien uijststékenden man’ waar hij van de klassieke regels afwijkt (b.v. bij het gebruik van het enjambement en de vrije toepassing van de cesuur), maar veroordeelt ‘onse hedendagsche rijmers’ die Vondels voorbeeld misbruiken om eigen onkunde te verbergen. Bij alle lof blijft hij toch kritisch: allicht gaan zijn bezwaren tegen de zwakke, onbeschaafde en, naar zijn gevoelen, soms zelfs ‘oneerbare’ uitbeelding van de ‘hartstocht van liefde’ en tegen de gezochtheid en onduidelijkheid die hij soms in Vondels stijl meent te ontwaren, terug op de lectuur van de op dat ogenblik succesrijke Franse literairtheoretische geschriften van het classicisme.

Zijn verering voor zijn grote Nederlandse voorbeelden heeft in zijn eigen werk diepe sporen getrokken. Ook voor zijn taal golden ze als de norm. In de ‘Slot-Reden’ tot de *Zedelycke rym-wercken* kon zijn vriend Labus dan ook getuigen dat De Swaen een taal schreef ‘die alle Nederlanders kunnen begrypen’.

‘Aenschouwt en lacht; daer compt den lapper Teunis uyt.’ De gecroonde leersse.

De verheerlyckte Schoenlappers of de gecroonde Leersse werd op vastenavond van het jaar 1688 door de Sint-Michielskamer opgevoerd: het stuk was voor die gelegenheid door de prins van de kamer geschreven.

Het thema ervan - de keizer die zichzelf bij een schoenlapper tot het eten van een lekkere gans noodt en achteraf het schoenlappersgilde, op verzoek van zijn gastheer, de toestemming geeft om als embleem een met de keizerskroon gesierde laars te dragen - was, zoals zoveel andere sagen over Karel V, ruim bekend. In de oudste, herhaaldelijk herdrukte en vertaalde uitgave van de *Heerelycke ende Vrolycke Daeden van Keyser Carel den V*, een boekje met historische feiten, religieuze en moraliserende bespiegelingen, anecdotes over de vorst en aan het slot ‘Gebeden van Keyser Karel’, in 1675 in het licht gegeven door de Brusselse toneelauteur J. de Grieck, komt het verhaal voor onder de titel ‘De vereerde Schoen-lappers oft de ghekroonde Leerse’ (p. 80-83)¹⁵.

- 15 Het gekroonde schoenmakers- of schoenlappersembleem is blijkbaar een oud motief in de sagenwereld. P. van Duyse, *De bekroonde else der Gentsche schoenmakers*, in: *Belgisch Museum*, 10 (1846), p. 47-48, citeert de tekst van een waarschijnlijk 16de-eeuws gedicht, waarin verhaald wordt hoe de Gentse schoenmakers door graaf Illerick van Normandië met een gekroonde els beloond werden voor hun hulp in een veldslag in 1103! Van de sage van de gekroonde laars bestaat een Brugse variant: omdat een schoenlapper op het feest van de patroonheiligen St.-Crispijn en St.-Crispianus (25 oktober) de keizer weliswaar niet uit de nood helpt met het verstellen van zijn schoen, maar hem toch een beker drank gunt, ontvangt hij een dubbele beloning: de schoenlappers mogen voortaan vóór de schoenmakers plaats nemen in de processie en een laars met een keizerskroon in hun wapen dragen ([B. Tuybaerts-Vertommen], *Brugse legenden*, 17. *De gekroonde leerze*, in: *Mededelingen voor het Brugs Ommeland*, 7 (1976), nr. 10, p. 130).

Daaraan heeft De Swaen een liefdesintrige - de schoenlappersdochter Jaquelijs die kiest tussen twee pretendentes, Kosen en Joren, die ieder hun verdediger vinden in respectievelijk haar vader en haar moeder - als thema van eigen vinding gekoppeld.

Hij doet dit in een uitstekend gestructureerde tekst die de beide elementen handig en vlot, als vanzelfsprekend door elkaar verweeft. Het eerste bedrijf brengt het gezin van de schoenlapper op de voorgrond en geeft de eerste aanzet tot de liefdesintrige. Het begin van het tweede bedrijf luidt het 'keizer'-thema in: Ambroos, de lijfwacht van de keizer, volgt de vrouw van de schoenlapper met de door haar gekochte 'kapoen' om te weten waar ze woont. Daarop maken we kennis met de twee vrijers. Van dan af verstrengelen de twee thema's zich steeds sterker: de komst van de keizer en de eetpartij vormen de inhoud van het derde bedrijf, maar telkens opnieuw speelt het liefdesmotief daardoorheen, tot en met aan het hoogkomische slot ervan, waarin de dronken Joren in zijn slapende rivaal Kosen zijn beminde Jaquelijs meent te liefkozen. Het vierde bedrijf brengt de dagvaarding om voor de keizer te verschijnen, waarbij Jaquelijs vrijer haar vaders steun blijft in de nood, terwijl Kosen hen lafhartig in de steek laat - zijn geld is hem nader dan de vriendschap en de liefde! -, zodat in het laatste bedrijf op de beloning vanwege de keizer voor de vader ook de beloning voor de geliefden kan volgen.

De Swaen situeert het hele gebeuren in de hoofdstad Brussel (zie 460, 583-586 met de beschrijving van het beroemde Manneke, 741, 747, 1205, en de laatste twee verzen van de 'nae-reden'), met even een typerende verwijzing naar Brugge (479), Antwerpen (556, 1348), Aalst (724) en Gent (1346), en laat alles zich afspelen op de morgen (eerste en tweede bedrijf) en avond van carnaval (derde bedrijf) en de dag erna (vierde en vijfde bedrijf).

Levendig en naar de werkelijkheid geobserveerd is zijn typering van de personages. Hoofdfiguur Teun is een wat aan lager wal geraakt man. Hij stamt, blijkens het verhaal dat

hij de keizer van zijn afkomst doet (783-798), uit het gezin van een schoenmaker-leverancier van het hof, maar economische redenen hebben hem naar het minder in aanzien staande beroep van schoenlapper gedreven. Misschien heeft hij zijn functie als deken van het schoenlappersgilde nog aan zijn betere afkomst te danken. In zijn uiterlijke verschijning lijkt hij een ‘doctor Faustus wel, met sijnen scherpen kin, schreep aanschijn, hol gesicht, en ingevalle kaken’ (522-523), mager, taai en teringachtig (een ‘verdroogden hiele-tap, een leeren-muyl’, (482-483) geworden door zijn werk in de schoenlapperskelder, door de tabak, maar vooral door de drank. Hoe sterk de drinkebroer in hem macht over hem heeft, bewijst de plotse ommekeer in zijn afwijzende houding, wanneer de onbekende bezoeker - die later de keizer zal blijken te zijn - tien potten wijn belooft, als hij mee aan mag zitten (derde bedrijf). Nors op het eerste gezicht, autoritair tegenover zijn familieleden, is hij bij nadere kennismaking toch een goedmoedig man. Zijn autoritaire optreden is schijn: een grote mond, een klein bang hart (cfr. het vierde bedrijf). Eigenlijk is hij het type van de pantoffelheld. Tuk op geld, verkiest hij de rijke, maar domme en laffe Kosen - zijns gelijke als onverbeterlijke drinker - als vrijer voor zijn dochter. Dat hij aan het einde van het stuk, op de vraag van de keizer wat deze hem voor het lekkere maal schuldig is, belangeloos om een keizerlijk embleem voor zijn gilde verzoekt, lijkt dan wel in tegenspraak met zijn hebzucht, maar werd de auteur vanuit de traditie van de sage en allicht dus ook vanuit de verwachting van (een deel van) het publiek, dat met de inhoud van de sage bekend was, gesuggereerd¹⁶. De ‘nae-reden’ vangt bovendien dit bezwaar nog eens, uitdrukkelijk moraliserend, op.

De vrouw van Teun, Maeyken, staat stevig ‘haar man’, maar haar felle uithalen, haar gekrakeel met haar echtgenoot verbergen een goed hart: als hij zich vol angst en beven afvraagt wat hem bij de keizer te wachten staat, is zij een en al bezorgdheid en liefde

16 M. Sabbe, *Het leven en de werken van Michiel de Swaen*, p. 143, meent dat Teuns gehechtheid aan zijn gilde in de loop van het stuk door niets is voorbereid, zodat ‘de episode, die aan deze klucht haar titel gaf, [...] wat buiten het verband van het geheel’ schijnt te liggen en een andere titel passender ware geweest.

(1141, 1149). Psychologisch fijn gezien en niet zonder verborgen humor is haar ontwijkend, diplomatisch antwoord op Teuns uitspraak dat hij zijn vrouw nooit ‘onredelijk geslegen’ heeft: ‘Daar heeft de keizer zich niet mee te moeien.’ (1188-1189).

Haar dochter Jaqueliyn is haar oogappel, een levenslustige, ten opzichte van Kosen ook plagerige jonge vrouw, die, net als haar vrijer Joren en als haar moeder, weet wat ze wil. Joren is het tegendeel van Kosen: hij is een vlotte kerel, goed van de tongriem gesneden, elegant in kleding en gedrag (Kosen noemt hem een jonker, 339), een speelse, maar tegelijk oprecht minnende vrijer, een handig tacticus ook die de moeder - en in het vierde bedrijf de vader - bijspringt en helpt, als hij daarmee de dochter kan veroveren, maar die tegelijk, op het ogenblik dat iedereen in paniek raakt door de dagvaarding, bewijst dat hem karakter, ernst, een gezond, rustig oordeel en een eerlijk medeleven niet ontbreken. Ook voor de keizerlijke troon bewaart hij zijn tegenwoordigheid van geest (1270) en hij is de eerste om in de vorst de gast van de vorige avond te herkennen (1286-1288).

De keizer wordt wel heel anders geportretteerd dan in het treurspel *De zedighe Doot* en krijgt nu al de kenmerken van de figuur uit de volksverhalen: jovialiteit, lust in het dagelijkse leven van het gewone volk, zorg om het welzijn van zijn onderdanen. Zijn gewichtig-doende dienaar Ambroos is het enige personage in het stuk dat geen felle kleur en leven heeft gekregen. Hij is de commentator, veeleer nog de moralisator, want voor *De Swaen* moest, zoals uit zijn *Neder-duitsche Digt-konde* bleek, zelfs de klucht tot een les strekken voor de toeschouwer: onder de door hem op het handschrift achteraf aangebrachte wijzigingen behoren het neutraliseren van de oorspronkelijk in de ‘voorreden’ voorkomende uitspraak dat ‘blytscap en genucht [...] 't eenig oogwit [= doel] is, van dees gemaecte Clucht’ en het accentueren van de rol van Ambroos door de door hem gesproken passages uitvoerig uit te breiden (509-536, 945-968). In de mond van Ambroos legt de auteur beschouwingen over de vroegere, betere tijd (502-511), de onvoldaanheid van het menselijke gemoed (258-278), de veranderlijkheid van de fortuin en de

bemoeizucht van de mensen (936-964). Ambroos weet het van zichzelf: ‘Maer met die sede-lees vergeet ik 's keyzers orden: Ben ick dan van huysier een predyker geworden?’ (943-944). Toch blijft hij zichzelf gelijk en zet zijn gemoraliseer verder!¹⁷. Zeker is hij een trouw dienaar van zijn meester en hij neemt het niet dat de vorst zo ‘onbeleefd’ ontvangen wordt door het schoenlappersgezin (1244). Zijn zin voor hiërarchie en decorum doet hem, in tegenstelling tot de keizer, het lagere volk minachten: hij lijkt er dan ook een duivels genoeg in te vinden Teun en de zijnen de schrik op het lijf te jagen (1093-1135 en 1231-1241).

Structuur en karakteruitbeelding maken duidelijk dat *De gecroonde Leersse* meer is dan de platte ‘klucht’, waarmee de rederijkers nogal eens grof en smaakloos goedkoop succes probeerden te oogsten. Wel heeft het werk er sommige ingrediënten van: de echtelijke ruzies, het smullen en brassen, de soms triviale woordenschat. Maar in zijn geheel genomen hoort het veeleer thuis in de sfeer van het Franse blijspel met zijn zin voor typering en spel met woord en taal. Ook de vorm - de indeling in vijf bedrijven en het gebruik van de alexandrijn - verwijst ernaar.

Die alexandrijn geeft haast nooit een indruk van kunstmatigheid, klinkt vlot en speels en wordt met vanzelfsprekend meesterschap beheerst (192-214 bij voorbeeld, en in het hele derde bedrijf). De vinnige allure van de tekst, mede geaccentueerd door het veelvuldige gebruik van het enjambement, valt op in de vele dialogen, maar ook de alleenspraken zijn levendig en remmen de gang van het spel niet (cfr. de monoloog van Jaqueliijn, 115-157, van Kosen, 315-365, en die van Joren, 537-600), tenzij misschien een paar maal bij de lange mijmeringen van Ambroos. Hiertegenover moet dan weer worden gesteld dat 's keizers

17 M. Sabbe, o.c., p. 143, noemt het de enige ‘zwakheid’ in het stuk dat Ambroos in zijn monoloog bij de aanvang van het vierde bedrijf de spanning wegneemt door de toeschouwers te verklappen dat de keizer tegen het schoenlappersgezin niets kwaads in het schild voert (929-932). Maar eigenlijk behoort ook dit ‘verklappen’ bij het moraliseren van dit personage: een goede afloop waarborgt niets, geluk is zo ongestadig en vluchtig als rook en wind of de lach van een kind.

dienaar in zijn uitvoering, wat plechtige beschouwingen zichzelf gelijk blijft en overeenkomstig zijn aard en stand praat. Net zoals de monologen van Kosen, Joren en Teun ieder hun eigen toonaard hebben en treffend aan karakter en denken van ieder personage beantwoorden. De terzijdes tenslotte zijn op een zeer natuurlijke manier in de tekst verwerkt en hebben vooral in het derde bedrijf in de mond van de anders zo stijve Ambroos een apart komisch effect.

In al zijn speels amusement getuigt *De gecroonde Leersse* toch ook van een reële aandacht voor de volksmens in zijn leven van zorg en van dreiging (de dagvaarding), waaruit hij poogde los te breken in drinkgelag en slemppartij, in roes van grove en agressieve spraak, ronde scherts, vrijerij en uitbundige gebaren¹⁸. Men denkt onwillekeurig aan de schilderijen van Teniers, Steen, Ostade, Brouwer. Zoals men bij het lezen van deze *Gecroonde Leersse* denkt aan het werk van Bredero, Langendijk, Bernagie, Asselijn, Ogier. De gebruikte taal staat dicht bij die van het volk. Ze klinkt sappig en warm. Ze blijft algemeen Nederlands, maar wordt (in tegenstelling tot het ernstige werk van De Swaen) min of meer systematisch gekruid met Westvlaamse woorden, zoals ze ook, helemaal in de sfeer van het gegeven, als vanzelfsprekend doorspekt wordt met uitdrukkingen en beelden die aan het schoenlappersjargon ontleend zijn (zo o.m. 74-75, 214, 298, 327, 537-543, 689, 766, 842).

Vanaf *Een ghenouchlike clute van Nu Noch* tot aan de zoëven genoemde auteurs heeft de dramatiek in de Nederlandse letterkunde vaak haar beste momenten bereikt in het komische genre. De Swaens vastenavondspel kan dat alleen maar bevestigen...

18 M. Sabbe, o.c., p. 161-164, commentarieert de in het stuk verwerkte 'volksgewoonten en -gebruiken'.

Bibliografie

J.F. Willems is de eerste geweest om, in de *Bijvoegselen* bij zijn *Verhandeling over de Nederduytsche Tael- en Letterkunde*, 2de deel (Antwerpen, 1820-1824), p. 272-275, de figuur van De Swaen te behandelen: hij noemt hem ‘een der vóórtreffelykste Nederduytsche Dichters van zynen tyd’, vermeldt daarbij de *Zedelycke rym-wercken* en *Andronicus* en geeft een fragment uit *Het leven en de dood*. Het vijfde deel (Amst., 1824), p. 380, van het *Biographisch [...] woordenboek* van P.G. Witsen Geysbeek vermeldt, zonder verdere gegevens of appreciatie, *Andronicus* van Marten de Swaen. De vergissing in de voornaam treft men ook aan bij J.M. Schrant, die in *Proeven van nederlandsche Dichtkunde uit zeven eeuwen* (Gent, 1827), p. 231-235, vier fragmenten uit *Het leven en de dood* opneemt als zijnde van Martinus de Swaen. De eerste jaargang (1834) van het *Nederduitsch letterkundig jaarboekje* bevat een reeks ‘letterkundige aantekeningen’ - overgenomen uit een voor 1830 verschijnend ‘Belgisch tijdschrift’ -, waaronder een kleine, met Z. ondertekende bijdrage over *De Swaen* (p. 103-106); daarin wordt met lof over de *Zedelycke rym-wercken* en *Het leven en de dood* gesproken, de stijl van de dichter met die van Cats vergeleken en uit het laatstgenoemde werk een fragment opgenomen (dat ook bij Schrant voorkomt). Het echte onderzoek naar leven en werk van de Duinkerksche dichter begint met de bijdrage van Prudens van Duyse in *Belgisch Museum* (zie hierna) en vooral met de opzoekingen in de schoot van het ‘Comité flamand de France’, die hun neerslag vinden in de publikaties (*Annales* en *Bulletin*) van dit genootschap.

Buitendijk. W.J.C.

- *Het Calvinisme in de Spiegel van de Zuidnederlandse Literatuur der Contra-Reformatie*. Groningen, 1942, p. 336-348.

Carlier, J.J.

- *Michel de Swaen et sa famille* In: Bulletin du Comité Flamand de France 5 (1869-1870-1871), p. 246-254.
- *Les oeuvres de Michel de Swaen*. In: Annales du Comité Flamand de France 11 (1870-1872), p. 127-182.

Cartens, J.H.

- *Michiel de Swaen. De Verheerlijckte Schoenlappers of de gecroonde leersse*[...] *met inleiding en aantekeningen*. Den Haag-Noorduyn, (1979²).

Celen, V.

- *De verheerlijckte schoenlappers of de gecroonde leersse* [...] (Onze bibliotheek, IV). Antwerpen, s.d.
- *Michiel de Swaen. Zijn leven en werk* (Vlamingen van beteekenis, IX). Antwerpen, s.d. (aparte editie van de inleiding tot de hierna vermelde *Werken*).
- *Michiel de Swaen* (Keurbladzijden uit de Nederlandsche Letterkunde, 12). Diest, s.d.
- *Een tijdgenoot van Vondel*. In: Studies over Vondel en zijn tijd. Liber amicorum van B.H. Molkenboer, O.P., Amsterdam, 1939, p. 83-87.
- *Michiel de Swaen als Dichter en Nederlander*. In: Feestbundel H.J. van de Wijer, d. II, Leuven, 1944, p. 209-214.
- *Is Michiel de Swaen de dichter van 'De Mensch wordingh'?* In: Handelingen Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis, 3 (1948-1949), p. 16-32.
- zie (M. Cordemans).

Celen, V., Huysmans, C. en Sabbe, M.

- *Werken van Michiel de Swaen*. 6 delen. Antwerpen, [1928-1934]. (*De gecroonde Leersse* in deel I, p. 75-197).

(Cordemans, M.)

- *De Verheerelyckte Schoenlappers of de gecroonde leersse Tot een Vasten-Avont-Spel Tooneelwijs opgesteld* [met inleiding door V. Celen]. Brussel, 1925.

Corsmit, W.

- *Michiel de Swaen, een dichter uit Duinkerke*. In: *Jaarboek Zannekin*, 10 (1988), p. 19-28.

Hardeman, R.

- *Michiel de Swaen over Kerstmis*. In: *Bode van het Heilig Hart*, 66 (1938), p. 23-25.
- *Michiel de Swaen (1654-1707) een groot katholiek dichter*. In: *Bode van het Heilig Hart*, 66 (1938), p. 76-81, 123-129.
- *Michiel de Swaen (1654-1707). De Vlaamsche dichter van het Heilig Hart* (Overdruk). Alken, 1938. Voordien verschenen in: *Bode van het Heilig Hart*, 66 (1938), p. 273-278, 321-326, 371-375, 410-415.

Huysmans, C.

- *Het Geheim van een Mysteriespel*. In: *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1926, p. 38-50.
- zie V. Celen, C. Huysmans en M. Sabbe.

Lemaire, L.

- *Michel de Swaen. Détails biographiques inédits*. In: *Bulletin du Comité Flamand de France*, 1913, p. 231-252.

Looten, C.

- *La botte couronnée. Comédie de Michel de Swaen. Texte publié d'après le manuscrit du comité flamand avec une introduction et des notes*. In: *Annales du Comité Flamand de France*, 19 (1891), p. 405-516.

Rombauts, E.

- *De letterkunde der XVIIe eeuw in Zuid-Nederland. III. Michiel de Swaen - IV: Het Toneellevven*. In: *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*, d. V, 's-Hertogenbosch, Antwerpen, Brussel, (1952), p. 461-482.

Sabbe, M.

- *La vie et les oeuvres du Poète Dunkerquois Michel de Swaen*. In: *Annales du Comité Flamand de France*, 27 (1903-1904), p. 1*-295*.
- *Het leven en de werken van Michiel de Swaen* (Koninklijke Academie van België, Klasse der Letteren, eerste boekdeel). Brussel, (1904). Aparte editie hiervan: Brussel, 1905.
- zie V. Celen, C. Huysmans en M. Sabbe.

Seys, R.

- *Michiel de Swaen, I De mens. II De dichter*. In: *Ons Erfdeel*, 6 (1962-1963), nr. 1, p. 58-61; nr. 3, 68-71.
- *De Vondel van Duinkerke*. In: *West-Vlaanderen*, 12 (1963), p. 243-245.
- *Michiel de Swaen. Gelijk de zonnebloem* (Poëtisch Erfdeel der Nederlanden, 26). Hasselt, (1964).
- *Michiel de Swaen* (VWS-cahiers, 3). (Koekelare), 1966.
- *Michiel de Swaen*. In: *Twintig eeuwen Vlaanderen*, d. 13, Hasselt, (1976), p. 255-258. (zelfde tekst als de inleiding tot voorgaande uitgave).

Schneiders, A.J.

- *De Verheerlijckte Schoenlappers of de gecroonde Leersse* (Kleine Dietse Keur, 3). Den Haag, s.d.

Sintobin, C.

- *De Duinkerke dichter Michiel de Swaen* In: *West-Vlaanderen*, 3 (1954), p. 176-177.

Smit, W.A.P.

- *Calliope in de Nederlanden. Het Renaissancistisch-klassicistische epos van 1550 tot 1850*. Tweede deel. Groningen, 1983. (over 'Michiel de Swaen: Het leven en de dood van Jesus Christus': p. 621-633).

Van der Heijden, M.C.A.

- *Al ziet men de lui ... Blijspel uit de 16e en de 17e eeuw* (Spectrum van de Nederlandse Letterkunde, 12). Utrecht-Antwerpen, (1972). (inleiding en tekst van *De gecroonde Leersse*: p. 257-353).

Vanderheyden, J.F.

- *Michiel de Swaen's Digtkonde* [,] *A. Dacier en P. Corneille* [,] *Een bronnenonderzoek*. In: *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1954, p. 69-108.

Van Duinkerken, A.

- *Dichters der Contra-Reformatie* [,] *Een bloemlezing met inleiding en bibliografische aantekeningen* (Bloemlezing uit de katholieke poëzie, II). Utrecht, 1932, p. 98-102, 323-332.

Van Duyse, P.

- *Michiel de Swaen*. In: *Belgisch Museum* 9 (1845), p. 392-414.

Van Elslander, A.

- *Swaen, Michiel de, Zuidnederlands dichter*. In: *Moderne Encyclopedie der Wereldliteratuur*, d. VIII, Gent, (1974), p. 292-293.

Van Woerkum, C.

- *Enkele beschouwingen over 'De Gekroonde Leersse' van Michiel de Swaen.*
In: KfV-Medelingen, 16 (1988), p. 40-45.

Tekst

De tekst zoals hij hierna volgt, is die welke opgenomen werd in deel I van: V. Celen, C. Huysmans en M. Sabbe, *Werken van Michiel de Swaen*, Brussel, [1928]. Zelf is die gebaseerd op het handschrift dat van De Swaen bewaard bleef en door hem gewijzigd en aangevuld was.

De varianten, voorkomend in de editie van C. Meyer die dateert van 1718 en die, zoals reeds vermeld, op een oudere versie teruggaat, zijn telkens in voetnoot vermeld.

Wij danken Uitgeverij De Sikkel voor de toestemming tot reproductie. De nummering van de verzen is door ons aan deze editie toegevoegd.

[Verantwoording bij de woord- en tekstverklaring]

Voor de woord- en tekstverklaring werd gebruik gemaakt van het *Woordenboek der Nederlandsche taal (WNT)*. Van nut waren ook de 18de-eeuwse drukken van het *Nieuw Nederduytsche en Fransch woordenboek dóór J. des Roches* en van *Het groot woordboek der Nederlandsche en Fransche taele*, gebaseerd op het Franse woordenboek van C.P. Richelet (1631-1698), evenals het *Westvlaamsch Idioticon* van L.L. de Bo (heruitgave door J. Samyn, Gent, 1892).

Prof. Dr. A. Keersmaekers, R. Blondeau, J. Huyghebaert en C. Moeyaert dank ik voor hun suggesties en hun hulp.

Bewust werd voor een vrij uitvoerige, voor het eerst ook grondige woord- en tekstverklaring geopteerd, om op die wijze de tekst voor een zo ruim mogelijk publiek toegankelijk te maken.

*

**De verheerlijckte schoenlappers of ⁽¹⁾ De
gecroonde leersse tot ⁽²⁾ een vasten-avond-spel
tooneelwijs opgesteld.**

Amant Alterna Camenae. ⁽³⁾

*Veranderingh past noyt soo wel,
dan, in Parnassus sangh, en spel.* ⁽⁴⁾

1

* ⁽¹⁾ ofte. ⁽²⁾ in de plaats van dit onderschrift komt enkel: *clucht-spel.* ⁽³⁾ en ⁽⁴⁾ ontbreken.

1 [bladzijde 1]

verheerlijckte: met eer, roem overladen

leersse: laars

vasten-avond: avond van het carnaval vóór de veertigdaagse vasten

tooneel-wijs: volgens de regels van de toneelkunst

Amant Alterna Camenoe: de Muzen houden van afwisseling

Parnassus: gebergte in Phocis, ten noorden van Delphi, een van de verblijfplaatsen van de Muzen of zanggodinnen en van hun aanvoerder, de god Apollo, de beschermer van de kunsten

Waerschouwingh

De vermakelijcke geschiedenis der gecroonde Leersse is soo bekend, dat het onnoodigh is die hier t'erhalen.

De versierselen, daerby gevoegt, sijn ieder, voor sijn bedrijf, aengetekent.

Dit spel is verthoont geweest op de saele van Rethorica binnen Duynkercke in den vasten-avond-tijdt des jaers 1688.

2

2 [bladzijde 2]

waerschouwingh: waarschuwing, bekendmaking, bericht; hier: woord vooraf

t'erhalen: te herhalen

versierselen: verzinsels

daerbij gevoegt: (door de auteur aan de bekende geschiedenis) toegevoegd

saele van Rhetorica: rederijderskamer

*

(1) Persoonagiën

Teunis, schoenlapper.
 Maey, sijn wijf.
 Jaquelij, hunne dochter.
 Jooren} Teunis knapen, en
 Kosen} Jaquelijnes vrijers.
 Keyser Carel.
 Ambroos, sijn lijfwacht.
 Eenen hovelingh.

Het Tooneel is te Brussel.

3

*

(1) staat vóór de 'Voor-reden' als volgt:

Keyser Carel.
 Ambroos, sijn lijfwacht.
 Theunis, den Lapper.
 Maeye, sijn wijf.
 Jaquelij, hun dochter.
 Kosen} Vrijers van Jaquelij
 Jooren} en knechten van Theun.
 Hovelingen.

*Het Tooneel is te Brussel
 gaet open 's morgens en eyndicht des anderdaegs noenens.*

3 [bladzijde 3]

knapen: knechten

*

De gecroonde leersse***Clucht-spel*****Voor reden***

Wij spelen Carel: niet, met 't wapen, in den vuyst,¹

Waer ⁽¹⁾ voor den grooten Turck van Weenen is verhuyst;²

Niet met den Saxenaer aan sijn triomphe-wagen.³

⁽²⁾ Neen, sulcke grootheyt past niet wel, op dese dagen;⁴

5 't Is Vastenavond; tijdt van vreught, en soete clucht,

Tijdt van gesangh, en spel, en danssen en genucht.⁶

Dit doet, op ons Tooneel, het treurgedicht verstommen

* (1) Waer door. (2) Van vers 4 tot en met 3 der volg. bl. komt voor:

Geen sulcke grootheyt past op vasten avond dagen,
Want dan is 't tijd van vreugt, van blytscap en genucht,
't Welk 't eenig oogwit is, van dees gemaecte Clucht.
Het Treur-spel nu niet past, en moet voor dit verstommen,
Nu Keyser Carel wil selfs bij de lappers commen,
Hij vreest in genen deel de reuck der oude schoen,
Op hope dat hij sal mē eten van 't Capoen.
Aenschouwers oft gij quaemt misschien te waeter tanden
Wacht u van aen de spijs te steecken uwe handen,
Uyt vrees oft Theunis U met sijnen spanriem sloeg.⁴

4 [bladzijde 4, noot 2]

oogwit: doel

voor dit: voor deze klucht

oft gij quaemt ... te: indien gij zoudt ...

oft: dat

* voor-reden: proloog

1 Wij spelen Carel: wij voeren Karel ten tonele;

Carel: Karel V van Habsburg (1500-1558), werd in 1515 soeverein van de Nederlanden, in 1516 koning van Spanje, in 1519 keizer van het Heilige Rooms-Duitse Rijk. Onder zijn regering werd de Spaanse koloniale macht in Amerika gevestigd en Italië veroverd, maar hij poogde in het Duitse Rijk tevergeefs de Hervorming tegen te gaan en moest voortdurend oorlog voeren met de Franse vorst, die de opdringende Turken steunde tegen zijn rivaal. In 1555-1556 deed hij afstand van de troon ten voordele van zijn zoon, Filips II. Alhoewel Karel V weinig en slechts voor korte tijd in de Nederlanden vertoefde, werd hij in sage en verhaal voor het volk een populaire figuur.

2 den grooten Turck: Soliman (Süleyman) de Grote (1494-1566), sultan uit de Osmaanse dynastie, belegerde, na de verovering van het grootste gedeelte van Hongarije, de stad Wenen, maar werd verslagen (1529).

3 den Saxenaer: Johan Frederik de Grootmoedige (1503-1554), keurvorst van Saksen van 1532 tot 1547, aanvoerder van de opstandige Duitse protestantse vorsten en steden die zich in het Schmalkaldisch Verbond tegen de keizer hadden verenigd, werd door Karel V in de slag bij Mühlberg (1547) verslagen en bleef diens gevangene tot in 1552.

4 wel: goed

6 genucht: genoeg, vermaak

Om, met dien grooten Vorst, bij lappers te gaen mommen.⁸
Hij selve vreest niet, voor den stank, van d'oude schoen,⁹
10 Op hope, dat hij sal mee eeten van 't kappoen.¹⁰
't Is waer, daer sullen veel, van die hier sijn geseten,¹¹
Ook riecken desen stank, en van 't gebraet niet eeten;¹²
Den hoop is veel te groot, dies, bid ik, vrienden, weest¹³
Te vreden met den geur, van een soo lekker beest;

8 bij lappers te gaen mommen: in vermomming bij schoenlappers te gaan vertoeven

9 schoen: schoenen (*schoen* is de later voor het enkelvoud in gebruik gekomen meervoudsvorm van *schoe*, Middelnederlands *scoe*). De druk van 1718 geeft soms: schoens

10 op hope: in de hoop

kappoen: vetgemeste gesneden haan (een geliefkoosd gerecht op vastenavond)

11 veel, van die hier syn geseten: de auteur richt zich tot het publiek

12 rieken: ruiken

13 den hoop: de groep, het aantal

dies: daarom

bid ik: verzoek ik

*

- 15 Of, soo u Teun misschien, of Maey doet watertanden,
 Wacht u van spijs of drank te trecken uyt hun handen,¹⁶
 Van vrees, of Teunis u, met sijne spanriem sloegh,¹⁷
 Of⁽¹⁾ Maeye vol gebaer van haere⁽²⁾ kelder joegh.¹⁸
 Vooral, ik bids u⁽³⁾, brengt hier geene schoen⁽⁴⁾ te lappen,¹⁹
- 20 Terwijl dien⁽⁵⁾ braven baes sal⁽⁶⁾, met sijn gasten⁽⁷⁾ knappen:²⁰
⁽⁸⁾ Hij houdt van desen dagh sijn vasten-avond-feest,²¹
 Dan waere 't groote sond te raken leër of leest.²²
 Gij sult eer langh hem sien door toornigheyt ontsteken,²³
 Als Keyser Carel comt van sijne leerssen spreken,²⁴
- 25 Ook sou die vraegh den vorst seer sorgelijk vergaen,²⁵
 Quam hij niet dadelijk hant aen de beurs te slaen.²⁶
 Hier mede stilt hij Teun en alle sijn gesellen,²⁷
 Die om sijn miltheyt hem aen hunne tafel stellen.²⁸
 Hoe 't vorder lucken sal, wort u, daer na, beduydt;²⁹
- 30 Aenschouwt, en lacht; daer comt den lapper Teunis uyt.³⁰

* (1) oft. (2) haeren. (3) ick bid u. (4) nu geene schoens. (5) den. (6) gaet. (7) cnechten. (8)
 Met de twee volgende verzen eindigt de Voorreden (verzen 7 tot 16 ontbreken dus):

Hoe 't voordr sal vergaen, wort u hier naer beduydt,
 Aenschouwt, en lacht; daer comt den lapper Teunis uyt,⁵

5 [bladzijde 5, noot 8]
 hier naer: hierna

- 16 Wacht u van: hoed u ervoor
 17 Van vrees, of: uit vrees dat
 spanriem: riem om de schoen op de knie vast te zetten
 18 Of Maeye: of dat Maeye [u]
 gebaer: misbaar, getier
 kelder: kelderwoning
 19 ik bids [= bid es] u: ik bid er u om
 20 knappen: smullen
 21 van desen dagh: vandaag
 22 Dan waere't: dan ware het
 sond: zonde
 leër: leder
 23 eer langh: weldra
 door toornigheyt: in toorn
 24 van: over
 25 die vraegh: het verzoek zijn laarzen te lappen
 sorgelijk vergaen: duur te staan komen
 26 Quam hij niet ... te slaen: als hij niet meteen naar zijn beurs greep, met geld op tafel kwam
 27 stilt: bedaart
 28 stellen: een plaats geven
 29 vorder: verder
 lucken: aflopen
 30 comt ... uyt: komt ... op

*

Eerste bedrijf

Teunis ⁽¹⁾ opgestaan ⁽²⁾ synde, bereyt sijn tot de feest. Hij geraekt met Jaquelyn ⁽³⁾ en Maey in twist over Kosen en Joren; ⁽⁴⁾ endelijk gebiedt naer de mert te gaen om te koopen wat noodigh is.⁶

Teunis

Alleen uyt ⁽⁵⁾, al hoesten en rocchelen, sijn sweetrock toerijgende met de muylen aen de voeten en slodderende koussen.⁶

Spou uyt gij rotsak!... wat... het soume ⁽⁶⁾ wel verdrieten...³¹

Mijn longepijpen ⁽⁷⁾ sijn gelijk versluysde rieten... ⁽⁸⁾³²

Ick rocchel, en ick spouw, en daer en comt niet uyt... ⁽⁹⁾³³

't Is schier een uer, dat ick mijn drooge neuse snuyt:³⁴

35 Mijn hoofd is soo verstopt, dat ⁽¹⁰⁾ ick niet uyt can krijgen...

Wat last is 't oudt te sijn! 't is quijlen, snuyten, hijgen,

En hoe men quijlt, en snuyt, en rocchelt ⁽¹¹⁾ ende spouwt³⁷

't Is altijd even na ⁽¹²⁾ ...³⁸

(hij haelt een fles ⁽¹³⁾ *uyt).*

* 1) Theun. 2) opstaende. 3) Jaquemyn. 4) wat volgt ontbreekt. 5) Theunis uyt. 6) soud my. 7) longerpijpen. 8) Hij hoest. 9) Hij hoest en snuyt sijn neuse. 10) 'k en kander niet. 11) hoest en. 12) naer. 13) Flesje. 14) heel.

6 [bladzijde 6]

de feest: het feest

endelijk: tenslotte

gebiedt = gebiedt hij

mert: markt

6 uyt: op

al hoesten en rochelen: hoestend en rochelend

sweetrock: wollen hemd, overhemd

slodderende: afzakkende

31 spou uyt: spuug uit

rotsak: in Zuid-Nederland een benaming voor iemand die aan een borstkwaal lijdt en veel moet hoesten (L.W. Schuermans, *Algemeen Vlaamsch Idioticon* geeft als synoniem 'rochelpot')

soume: zou me, moest me

32 versluysde rieten: verstopte pijpen

33 en (comt): ontkenningwoord, vaak met *niet*, *niets*, *noch* verbonden.

niet: niets

34 schier: bijna

37 hoe men [ook] quijlt...

38 't Is altijd even na: het blijft altijd hetzelfde, het helpt niets

uyt: te voorschijn

Mijn hert is soo ⁽¹⁴⁾ benout...

*

- Me ⁽¹⁾ dunkt ik soude wel een brandewijnke ⁽²⁾ drincken...³⁹
 40 Maer, ⁽³⁾ dat ons oude Maey mijn aessem niet riek stincken.⁴⁰
 Sij is het vieste wijf, dat ick mijn leven sagh.⁴¹
 'k Wed, wort se ⁽⁴⁾ dit gewaer se preutelt gheel den dagh...⁴²
 Maer preutelen of ⁽⁵⁾ niet... geen preut'len can in 't lijf gaen
 Gelijk dit soopken ⁽⁶⁾ doet...⁴⁴

(Hij drinkt).

Dat doet mijn beenen stijf staen ⁽⁷⁾

- 45 'k Ben als een ander maen ⁽⁸⁾...⁴⁵

(Hij hoest uyt).

Daer rijst die taeye fluym,

- Die in mijn gorgel sat, soo dik gelijk een duym...⁴⁶
 Ick voele mij verlicht, door dese stercke kruyden,
 De beste medecijn, voor sulcken ⁽⁹⁾ oude luyden,⁴⁸
 Als ik en mijns gelijk... geen apotekers goet
 50 En maekte mij soo fris, gelijk dit sloxie ⁽¹⁰⁾ doet...⁵⁰

- * ⁽¹⁾ Mij. ⁽²⁾ brandewijntie. ⁽³⁾ 'k vrees mijn oude Maey, mijn aessem soud licht stincken. ⁽⁴⁾ sij. ⁽⁵⁾ oft. ⁽⁶⁾ soopje. ⁽⁷⁾ Hij drinckt nog eens. ⁽⁸⁾ man. ⁽⁹⁾ sulcke. ⁽¹⁰⁾ soopje. ⁽¹¹⁾ Hij sit neer en treckt sijn Coussen op, spreeckt tegen sijn vogeltie. ⁽¹²⁾ souw. ⁽¹³⁾ beestje. ⁽¹⁴⁾ gewoon. ⁽¹⁵⁾ ontbreekt. ⁽¹⁶⁾ stayer. ⁽¹⁷⁾ beckje. ⁽¹⁸⁾ ontbreekt. ⁽¹⁹⁾ Van af: Nu volgh... tot vers 11 der volg. bl komt voor:

Com en volgt u meester naer

(Hij schuyffelt noch eens).

Hij kan niet; 't arrem beest; is 't mantie sonder eten?
 Oft is 't plantijne saet al wederom vergeten?
 't Is seker dat het beest is in sijn maeg verhit
 Dat sijn de reën waerom het nu soo treurig sit...
 Maer 'k salder in voorsien soo haest als ick gecleet sijn...
 Waer sijt gij Jacquelij, gij moest altijd gereet sijn,
 Soodra gij d'eersten hoest van uwen Vaeyer hoort.
 (Jacquelij uyt.)⁷⁻⁸

7-8 [bladzijde 7-8, noot 19]

mantie: mannetje

- 39 ik soude wel: ik moest maar
 40 maer, dat ...: maar laat ik opletten dat ...
 riek: ruikt
 41 vieste: ongezelligste, humeurigste
 42 preutelt: mort, moppert
 44 soopken: teugje (Des Roches vertaalt *zoopje* door 'coup d'eau-de-vie')
 stijf: sterk, stevig
 45 maen: man
 fluym: uitgespuwde slijm
 46 gorgel: keel
 48 sulcken: zulke
 50 en: ontkenning

⁽¹¹⁾ *(Hij sit op een drijeckel neêr, en trekt sijn koussen op).*

Maer, wat schort mijn frioen?... sou ⁽¹²⁾ 't beesie ⁽¹³⁾ nogh wel slapen?...⁵¹
Dat is het niet gewent ⁽¹⁴⁾⁵²

Hij schuyffelt en ⁽¹⁵⁾ spreekt het aen

Hoe sit ⁽¹⁶⁾ ie soo, al gapen,
Mijn soete bexke ⁽¹⁷⁾?...⁵³

Hij schuyffelt ⁽¹⁸⁾

Nu ⁽¹⁹⁾ volgh uwen meester naer,
Mijn manneke... Hoe comt gij desen dagh soo swaer?...⁵⁴

- sloxie: slokje
sit ... neer: gaat ... zitten
drijeckel: driepoot, schoenmakersstoeltje
- 51 schort: mankeert
frioen: De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*: soort vlasvink
beesie: beestje
- 52 schuyffelt: fluit
ie: je
al gapen: gapend
- 53 nu: wel! kom!
naer: na
- 54 swaer: treurig

55 Gij placht van 's morgens vroegh altijt te tierelieren...

hij schuyffelt

O liefste vogelken! o bloem van alle dieren...

hij schuyffelt

Courage dan... ga' i' an... wat is 't dat U behoeft?...⁵⁷

Nogh drank... nogh saet... wat dan?... gij maekt mijn hert bedroeft...⁵⁸

Mij dunkt ghebt gisteren niet naer gewoont geeeten...

60 Of is 't plantijne-zaet al wederom vergeten?...⁶⁰

't Is zeker dat... het beest is in syn maegh verhit⁶¹

Dat sijn de reên, waerom het nu soo treurigh sit...⁶²

Maer 'k sal daer in voorsien soo ras ik sal gecleedt sijn.

hij roept.

Waer sijt gij Jaquelijjn?...

Jaquelijjn uyt.

Gij moest altijt gereet sijn,

65 Soo dra gij d'eersten hoest van uwen vaeyer hoort.

JAQUELIJN

Dagh vaeyer.

57 ga'i'an (ga je aan): begin, toe dan, vooruit

58 nogh: noch, of: nog (met vraag)

60 plantijne-zaet: zaad van de weegbree (Fr. plantain), een kruid uit de familie van de Plantaginaceae, met brede ellipsvormige bladen in een wortelrozet en met aarvormige bloem

61 verhit: branderig

62 reên: redenen

uyt: op

vaeyer: vader

*

TEUNIS

Jaquelijn, wel aen dan, com dan voort.

Brengh mijne ⁽¹⁾ sondagh ⁽²⁾ schoen... dat 's wel... gespt ⁽³⁾ mijne hosen... ⁶⁷

JACQUELIJN

Com vaeyer. ⁶⁸

TEUNIS

Wel, hoe gaet?... denkt gij niet meer op Kosen?

Waer is uw ⁽⁴⁾ tongh?... wat 's dit? mij dunkt gij stueremuylt? ⁶⁹

70 Siet ⁽⁵⁾ voor u, eer die ⁽⁶⁾ hant heur ⁽⁷⁾ aen ie vel ⁽⁸⁾ vervuylt ⁷⁰
⁽⁹⁾ Niet spreken?... hé?... ⁷¹

JACQUELIJN

Och! doet mij eer in 't rasphuys steken.

TEUNIS

In 't rasphuys slok? wien? gij?... gij doet mijn bloet ontsteken. ⁷²

Daer gaen geen dochters in van soo een man als ik...

sij huylt ⁽¹⁰⁾.

Hou ⁽¹¹⁾ op van huylen, of 'k geev u de schoonste klik ⁷⁴

75 Die oyt een nieuwe sool heeft aan den blok gegeven... ⁷⁵

* (1) mij mijn. (2) sondags. (3) geef mij mijn. (4) u. (5) sie (6) mijn. (7) sich. (8) niet aen u. (9) verzen 6 en 7:

Gij bothoof, wel hoe is 't? belieft u eens te spreken.

(*Jacquelijn huylt.*)

Och Vaeyer swijg van hem oft doet m'in 't Rasphuys steken.

(10) ontbreekt. (11) houd.

67 sondagh schoen [zie 9]: beste schoenen

hosen: kuitbroek

68 gaet: gaat het

op: aan

69 stueremuylt: zet een stuurs gezicht, pruilt

70 siet voor u: pas op

eer die (= mijn) hant heur (= zich) aen ie (= je) vel vervuylt: eer je een pak slaag krijgt

71 rasphuys: tuchthuis waarin veroordeelden brazielhout, waarvan rode verfstof werd gemaakt, moesten raspen

72 slok: stumperd, bloed

ontsteken: koken

74 van: met

schoonste: ironisch gebruikt

klik: klap

75 blok: leest

*

Waer sijn wij?... sal ik u nogh moeten leeren leven?⁷⁶

Ik weet wel wat u schort; 't is Joren die u quelt,⁷⁷

En daerom is 't dat gij om Kosen⁽¹⁾ u ontstelt...⁷⁸

Maer ik versta⁽²⁾ dat gij sult mijn geboden volgen⁷⁹

80 En niet uw⁽³⁾ sotten sin: of⁽⁴⁾ maeck⁽⁵⁾ je mij verbolgen⁸⁰

Vrees⁽⁶⁾ voor mijn muylen... ga, en brengh mijn beste kraegh.⁸¹

TEUNIS (*alleen*)⁽⁷⁾

Ick houde met mijn volk, de ganse-feest van daegh,⁸²

Die⁽⁸⁾ moet ick, naer gewoont, met mijne beste kleeren,⁸³

En lijwaet,⁽⁹⁾ net gepapt,⁽¹⁰⁾ gelijk 't behoort, vereeren...⁸⁴

85 Maer is 't niet droevigh dat de jonkheyt noyt den wil⁸⁵

Van haere⁽¹¹⁾ ouders volgt, en altijd na haer⁽¹²⁾ gril,⁸⁶

Wil huwen^{(13)?} wat...il sou⁽¹⁴⁾ van spijt mijn knevels branden...⁸⁷

Mijn Jaquelij, soo flux van voeten, en van handen,⁸⁸

Een brave smulle tas daer manne-vreugt in steekt,⁸⁹

90 Sou die soo jeughdigh voor dien kalaert⁽¹⁵⁾ sijn gequeekt?...⁹⁰

't Is waer den knecht is gauw, en schoon gewent te klappen,⁹¹

* (1) alleen dat Koosen. (2) verstaan. (3) u. (4) oft. (5) maeckt gij. (6) vrees. (7) Jaquelij binnen.

(8) dus. (9) lijnwaet. (10) gestijft. (11) sijne. (12) sijn. (13) trouwen. (14) soud. (15) kaelhart. (16)

En oock belet syn tong. (17) duym-kenskruyt. (18) gebuer. (19) Peck. (20) oock dat sy laet Joren

loopen.⁽²¹⁾ Van af. het gen... tot en met vers 3 der volg. bl. staat:

want hij heeft ronde schijven,

En daar mé kan een vrouw haar huysgesin beclijven.

(*Hij siet om.*)

76 waer sijn wij: wat zullen we nu hebben

77 schort: mankeert

78 u ontstelt: zich ontstellen = boos worden

79 versta: wil, eis

80 of maeck ...: ofwel, als je me kwaad maakt, vrees dan ...

81 kraeg: losse bedekking van de hals, vaak als sieraad, vroeger ook door mannen gedragen

82 volk: huisgenoten

ganse-feest: feestelijk maal, met gans als gerecht, op carnaval

83 die: dat, nl. 'de ganse-feest'

84 lijwaet: linnen

gepapt: gesteven

vereeren: eren, eer aandoen, opluisteren

85 jonkheyt: jeugd

86 na: naar

87 knevels: snor

88 flux: flink, stevig

89 brave: schone, flinke, voortreffelijke

tas: vrouw, meid; smulle tas, naar analogie met *smulkont*, *smulpaap* (smul = smulgraag, snoepziek) of met *smulbek* (lekkerbek): lekkere meid daer manne-vreugt in steekt: waar een man vreugd aan kan beleven

90 kalaert: kale kerel, armoedzaaier (Teunis doelt hier op Joren)

sou die ...: zou die opgevoed zijn om haar zo jong aan die armoedzaaier uit te huwelijken

91 knecht: jongen

gauw: schrande, handig

Noghtans ⁽¹⁶⁾ de tongh belet sijn handen niet te lappen:
Maer, wat is gauwigheyt, ontbreekt er duyme-kruyt? ⁽¹⁷⁾⁹³
Een blijk aan mijn gebeur ⁽¹⁸⁾, die blijft een aermen guyt⁹⁴
95 Bij faut van weynigh gelt om pik ⁽¹⁹⁾ en leer te koopen. ⁹⁵
En daerom wil ick dat sij Joren laete loopen ⁽²⁰⁾,
Om Kosen aen te bien, het gen ⁽²¹⁾ een eerlijk man⁹⁷

- schoon: ofschoon
klappen: praten, babbelen
93 duyme-kruyt: geld
94 een blijk aen mijn gebeur: dat wordt bewezen door het geval van mijn buurman
guyt: sukkel, schamel iemand
95 bij faut van weynigh: bij gebrek aan
pik: pek
97 bien: bieden
het gen: hetgeen, datgene wat
eerlijk: achtenswaard, fatsoenlijk

*

Van sijn aenstaende bruyt, met recht, verwachten can.

Al is sijn hoofd wat plat, sijn beurs is ront van schijven,⁹⁹

100 Daer mede can een vrou een huysgezin bekliven.¹⁰⁰

Waer blijf⁽¹⁾ ie Jaquelij. ¹⁰¹

JAQUELIJN (*uytcomende*) (2)

Mijn moeyer con de kist

Niet open krijgen.¹⁰²

TEUNIS

Is dat hoofd al weer vergist⁽³⁾?...

Met cleyne dingen sijn de wijven⁽⁴⁾ strax⁽⁵⁾ verlegen:¹⁰³

Soo veel beslagh als of het⁽⁶⁾ vroedwif was⁽⁷⁾ gelegen,¹⁰⁴

105 En dat om eenen gans, of een kappoen te braên:

Daer mee is d'oude vrou in d'herrens meer belae,¹⁰⁶

Dan⁽⁸⁾ hertoogh Carel was om 't Luycksche volk te dwingen.¹⁰⁷

JAQUELIJN (*lacchende*)

Maer vaeyer...

TEUNIS

Wel? gij lacht!... behagen u die dingen

Meer dan voorgaende kout van Kosen?... Siet, daer staet¹⁰⁹

110 Dat⁽⁹⁾ bakhuis weder scheef... hoor Jaquelij, verlaet¹¹⁰

U op dien Joren niet, nogh peys⁽¹⁰⁾ niet op sijn vrijen,¹¹¹

* (1) blijft gij. (2) ontbreekt. (3) vergift. (4) vrouwen. (5) licht. (6) de Vroedvrouw. (7) waer. (8) als. (9) het. (10) peynst. (11) u. (12) koppig hoofd. (13) steekt.

99 schijven: geldstukken

100 daer mede: waarmee

beklijven: de woordenboeken verklaren als *gedijen*; hier is de betekenis veeleer *laten gedijen*

101 ie: je

102 vergist: van de wijs. Van vergisten = gisting (doen) ondergaan? *Of*, zoals J.J. Mak, *Rhetoricaal glossarium* (Assen, 1959), bij *verghistigh* aantekent: 'van * verghist: verzuurd, bedorven (door te veel gist)?'

103 strax: dadelijk

104 beslagh: drukte

als of het vroedwif was gelegen: alsof de vroedvrouw zelf in het kraambed lag (d.w.z. alsof de ergste dingen aan 't gebeuren zijn)

106 d'oude vrou: hier wel een familiere uitdrukking: moeder de vrouw (cfr. oudemoeder = grootmoeder; oudtante...)

belae: bezorgd, gekweld

107 hertoogh Carel: nadat hij de 600 inwoners van Franchimont, die 's nachts zijn legerkamp hadden pogen te overvallen, verslagen had, veroverde de Bourgondische hertog Karel de Stoute (1433-1477) op 30 oktober 1468 de stad Luik, die door de Franse koning tegen hem was opgeruid

109 voorgaende kout: ons gesprek daareven

van: over

110 bakhuis: gezicht

111 peys: denk

op: aan

Of 'k weet op wat manier uw ⁽¹¹⁾ koppigheit ⁽¹²⁾ castijen:¹¹²
Ik schik u Kosen toe: 't is Kosen wien ik min;¹¹³
Soo steek ⁽¹²⁾ vrij Joren, met een spel uyt uwen sin.¹¹⁴

(binnen)

112 castijen: bestraffen

113 schik ... toe: bestem

114 steek: zet

vrij: voor mijn part

met een spel (spel - grap, scherts): al spelend, luchtig, onbezorgd? Of: met een speld ('t is gestoken met een spelle = fijn geschikt) (C. Moeyaert)?

binnen: af

*

JAQUELIJN (*alleen*)

- 115 Bij gommen ⁽¹⁾! al moest ik mijn ⁽²⁾ rocks om broot verkoopen,¹¹⁵
 Gaan wasschen ⁽³⁾ voor de kost, ja ⁽⁴⁾ achter lande loopen¹¹⁶
 'k Begeire Kosen niet... mijn vaer doe wat hij wilt,
 'k Waer liever levendigh gebraden, en gevilt,
 Gekapt tot hutsepot, dan met dien mof te trouwen.¹¹⁹
- 120 Wil vaeyer soo voortgaen ⁽⁵⁾ 't sal hem en mij berouwen,
 Want ⁽⁶⁾, met een lossen sin, ⁽⁷⁾ bedrijft men dikwijls iet,¹²¹
 Het gene men daer na betaelt met groot verdriet...
 Mijn herssens staen soo los dat ik niet weet waer keere'...¹²³
 Ik sweere, waer het niet, uyt insicht van mijn eere,¹²⁴
- 125 Ik speeld' hem sulk een pert, dat hij wel tienmaal sou¹²⁵
 Beclagen, mij gepraemt te hebben, tot die trouw.¹²⁶
 Ik trouwen met dien mof?... ik Jaqueliijn, met Kosen?...
 Dien Jan?... dien koelt-de-pap?... dien cauwaert?... dien vervrosen?...¹²⁸
 Met mij!... met Jaqueliijn?... ik heb geen man van doen,
- 130 Die eene stooft behoef om sijne leên te broen...¹³⁰
 Met Kosen Jaqueliijn?... 'k waer liever noyt gebooren
 Dan ik, om Kosen, sou verlaten mijnen Joren...¹³²
 Och Joren! 'k liet voor u tien sulcke Kosens staen;
 En, soo gij maer begeirt, 'k sal liever met u gaen
- 135 Naer Keulen aen den Rijn, of waer gij heen wilt trecken,
 Dan voor die tirannij mij selven neer te strecken.¹³⁶
 Maer, of hij niet en wou, en soo mijn vaer ontsagh,¹³⁷
 Dat hij, van liefde, mij voorts maekte geen gewach?...¹³⁸
 Dat hij niet meer en quam, voor mijne deur verschijne'?...
 140

*

- (1) gommel. (2) mijne Rocks. (3) schoyen. (4) en. (5) dit alsoo. (6) want ick waer liever doot.
 (7) van af: bedrijft... tot vers 16 der volg. bl. ontbreekt.
- 115 bij gommen: bastaardvloek (bij de God-Mens)
 rocks: kleren
- 116 achter lande loopen: door het land zwerven; vandaar allicht ook: bedelen
- 119 mof: lompe kerel, opschepper
- 121 met een lossen zin: in onbezonnenheid
 iet: iets
- 123 keere': draaien
- 124 uyt insicht van: met het oog op
- 125 ik speeld' hem sulk een pert: ik bakte hem zo'n poets
- 126 gepraemt: gedwongen
- 128 Jan: sukkel, slappeling
 koelt-de-pap: iemand die bang is zich de mond te verbranden, slappeling cauwaert: (Frans)
 couard = lafaard, of kaluwaard = kaalkop
 vervrosen: koukleum
- 130 leên: leden, ledematen
 broen: broeden, warmhouden
- 132 dan = dan dat
- 136 neer te strecken (voor): te onderwerpen (aan)
- 137 of: als
 ontsagh: zou duchten
- 138 voorts: voortaan

Dat hij de leepe gaf, aen sijne Jaquelijne?...¹⁴⁰

140 de leepe gaf: niet in de idiotica; niet bekend in de Westhoek. C. Looten interpreteert als ‘s’il venait à donner des coups, à maltraiter sa Jacqueline’.
Veeleer toch: de bons gaf

- *
 De leep aen mij!... sijn lief?... sijn troost?... sijn ziel?... (sijn hert?...
 Maer dat sijn woorden, die de vrijers in hun smert,
 Soo los versieren, als lichtveerdelijk uyt spreken:¹⁴³
 De tonge praet van 't gen, in 't hert, noyt heeft gesteken,¹⁴⁴
 145 Uytwendigh is 't al soet, maer, wat van binnen schuylt,¹⁴⁵
 Ontdekt men niet voor dat de vrijheyt is geruylt,¹⁴⁶
 En dat den vrijer eens, tot meester, is geworden.¹⁴⁷
 Dan is het: wijf, pas op... blijf daer... ga... volgh mijn orden...¹⁴⁸
 Soo lange naer de mart... soo lange hier... dan daer...¹⁴⁹
 150 Wasch dese hosen... schreep mijn schoenen... kamt mijn haer...¹⁵⁰
 Waer blijft gij platmuts?... is mijn kraegh wel uytgestreken?...¹⁵¹
 Sa fraey dan... knort gij slok... wacht u van tegenspreken,¹⁵²
 Of gij krijgt desen vuyst wel dapper tegen 't hoofd...¹⁵³
 Och! sou dit ook soo gaen met Joren, die belooft
 155 Mij aen te bidden?... mij als sijn meesters te vieren?...¹⁵⁵
 Sou hij dit, tot hij mij in 't nettien heeft, versieren?¹⁵⁶
 Dan waer ik liever doot...

(sij huylt)

MAEY (uytcomende) (1)

Wat schort u Jaquelyn?...

Wat is er?... spreek... sult gij voor mij gesloten sijn? (2)
 Voor mij, die u bemin als d'appels van mijn oogen?...

JACQUELIJN (al snicken)

- 160 Ach, moeyer!...¹⁶⁰

MAEY

Lieve Meyt!...

- * (1) uytcommende. (2) sij blijft huylen.
 143 los: lichtzinnig
 versieren: verzinnen
 144 't gen: hetgeen, wat
 heeft gesteken: heeft gestoken, aanwezig is geweest
 145 al: allemaal
 146 voor dat de vrijheyt is geruylt: voor men getrouwd is
 147 en dat; en voordat
 148 orden: bevelen
 149 mart: markt
 150 hosen: zie 67
 schreep: poets
 151 platmuts: *muts* als scheldnaam voor een vrouw vindt men ook in Znl. *zottemuts*
 kraeg: zie 81
 152 slok: zie 72
 153 wel dapper: krachtig, flink
 155 vieren: eer bewijzen, het hof maken
 156 in 't nettien (= netje) heeft: in het netje van het huwelijk gevangen heeft
 versieren: verzinnen
 160 al snicken: snikkend

*

JaquelijOch ⁽¹⁾ hebt met mij meedoogen!...**MAEY**

Waer over?... och Jaqlijn wat leet is u geschiet?...

JaquelijOch! vaeyer wil ⁽²⁾ dat ik met Kosen... ⁽³⁾**Maey**

Geensins niet...

Is 't daerom dat gij huylt?... hou ⁽⁴⁾ op, droogh uwe kaken...Dat sou ⁽⁵⁾ ik moeten sien... wien? hij den meester maken? ⁽⁶⁾¹⁶⁴165 Hij mijne Jaquelij doen knoopen met een vent,¹⁶⁵Die schier geen onderschil van man en vrouwe kent?¹⁶⁶Sou moeyer u daerom soo langh gekloestert hebben,¹⁶⁷Besorgt, van op tot neer, met wol- en linne-webben?¹⁶⁸Soo deughdelijk geleert, navolgens onsen staet?...¹⁶⁹

170 Soo rijckelijk voorsien, met allerley cieraet?

Met ringen aen de hant, aen d'ooren met pendanten,¹⁷¹Met kraegen sonder ploy, en neusdoecken met kanten?...¹⁷²

Sou 't voor dien dikkop sijn, dat uwe jeught soo bloeyt?

Soo quam' er Kosen al gekoust in en geschoeyt,¹⁷⁴175 Soo soud' al het geluk voor dien Jan-hen wel wesen.¹⁷⁵

Neen dochter, houd u stil, en wilt daer voor niet vreesen

Soo lang ik leven sal, en sal dit noyt geschien.¹⁷⁷'k Sou liever u gestrekt voor bey mijn oogen sien,¹⁷⁸

* (1) Hebt met mij doch medogen. (2) wilt. (3) sij huylt. (4) houd. (5) soud. (6) Verzen 6 tot 10 der volg. bl. ontbreken.

164 den meester maken: de baas spelen

165 knoopen: trouwen

166 onderschil (van): onderscheid (tussen)

167 gekloestert: gekoesterd

168 besorgt, van op tot neer, met wol- en linne-webben: van hoofd tot voeten voorzien van wollen en linnen weefsels

169 navolgens: overeenkomstig

staet: stand

171 pendanten: oorbellen, oorhangers

172 neusdoecken: zakdoeken

174 al: helemaal

Soo quam' ... geschoeyt: te begrijpen afs: Dat zou voor Kosen wel een schitterende zaak betekenen

175 Jan-hen: sukkel

177 geschien: geschieden

178 gestrekt: levenloos uitgestrekt

- *
 Ja schey eer van uw vaer, dan dit te moeten lijn.¹⁷⁹
 180 Wat laet dien ouden grol hem voorstaen?... Wie van beijen,¹⁸⁰
 Dat is, van mij, of hem, heeft 't meeste deel in u?
 Of ik, die soo vol pijn (waer van ik nu nogh gruw)
 U in mijn lichaem droegh; met meerder smerten baerde;¹⁸³
 Opvoedde met mijn sogh; voor ongeluk bewaerde,¹⁸⁴
 185 Gekuyst, geegent heb tot huyden desen dagh,¹⁸⁵
 Of hij, die noyt naer u, hoe seer gij klaegde, sagh;
 Bij nacht de hant niet eens wou naer de wiegh uytsteken;
 En als gij kreet nie dee dan onverduldigh spreken?...¹⁸⁸
 Bij git! is 't dat hij nogh daer⁽¹⁾ van sijn tonge roert¹⁸⁹
 190 'k Wil dat den hagel...⁽²⁾¹⁹⁰

JAQUELIJN

Och⁽³⁾!

MAEY

Mijn⁽⁴⁾ kop is soo ontroert,
 Dat ik me⁽⁵⁾ selven sou in gramschap overloopen...¹⁹¹

TEUNIS (uytcomende)

Wat voor getier is dit?... wat is hier te verkoopen
 Dat gij soo roept en schreeuwt?...¹⁹³

MAEY

Com hier, eerwaerde⁽⁶⁾ Teun,
 Is 't gij, die Kosen kiest, voor uwen liefsten⁽⁷⁾ seun?...¹⁹⁴

- * (1) hier af. (2) (sij maeckt eenige grimacen) (3) Och! Moeyer! (4) 'k Ben. (5) mijn. (6) eerweirde.
 (7) lieven.
 179 Ja (ik) schey ...
 eer: eerder, liever
 180 grol: brompot
 wat laet ... voorstaen: wat matigt ... zich aan
 beijen: beiden
 183 meerder: (nog) meer
 184 opvoedde: voedde
 sogh: moedermelk
 185 gekuyst: gewassen
 geegent (= geëgent): als m'n eigen, als mezelf verzorgd (?)
 huyden: heden
 188 kreet: schreide
 nie: niets'
 onverduldigh: boos, ongeduldig
 189 bij git: bastaardvloek (bij God)
 190 'k Wil dat den hagel ...: ... hem sla (een verwensing)
 ontroert: in de war gebracht
 191 me selven ... overloopen: te ver gaan
 193 eerwaerde: hier spottend gebruikt
 194 voor: tot

*

TEUN195 Wien beter?¹⁹⁵**MAEY**Die hem 't woort alrede hebt ⁽¹⁾ gegeven?**TEUN**Met reden...¹⁹⁶**MAEY**

Die hem stelt voor Joren en voor Steven?...

TEUNSoo is 't.¹⁹⁷**MAEY**

Die Jaquelijnt wilt binden aen dien knecht?...

TEUNVoorseker.⁽²⁾¹⁹⁸**MAEY**Die haer wilt ⁽³⁾ bedwingen tot dien ⁽⁴⁾ echt...**TEUNIS**'k Beken 't.⁽⁵⁾**MAEY**Die haer bedreygt ⁽⁶⁾ met schelden en met slagen?**TEUN**200 't Is waer...²⁰⁰

* (1) heeft. (2) 'k Bekent. (3) met cracht wilt dwingen. (4) den. (5) Voor seker. (6) dreygt.

195 woort: jawoord, toestemmend antwoord

alrede: reeds

196 met reden: terecht

voor: boven

197 knecht: man, kerel

198 bedwingen: dwingen

200 al: allemaal

*

MAEY

En die dit al doet sonder mij te vragen?...

TEUN

Ick loochen 't niet.

MAEY

En die wel weet, dat ik niet wil?...

TEUN'k Heb daer niet tegen...²⁰²**MAEY**Ick uw vrou ⁽¹⁾?**TEUN**

Ick swijge stil...

MAEY

Haer moer?...

TEUN

En ick haer vaer?...

MAEYGij koos uw ⁽²⁾ soon een vrouwe
En ick wil, naer mijn sin, Jaqlijn mijn dochter trouwe'!⁽³⁾ **TEUN**

205 En ick wil dat se mij hier in gehoorsaem blijf.

* (1) wijf. (2) u. (3) Hier komt volgend vers:

Al soud' het mij op eet, mijn leven dagen rouwen.

202 'k Heb daer niet(s) tegen ... (in te brengen)

*

MAEY

En ick verbie 't haer op verbeurte van haer ⁽¹⁾ lijf.²⁰⁶

TEUN

Swijgh... Bij den ackerment gij sult uw ⁽²⁾ backhuys sluyten Of...²⁰⁷

MAEY

Dreygh niet, of ik loop met Jaquelijjn naer buyten,

En laet u ⁽³⁾ hier alleen, met Kosen, uwen baes,

210 Kookt dan soo g'eeten wilt.²¹⁰

TEUN

Houd op van dit geraes,

En wacht u desen dagh, mij nogh daer van te spreken,²¹¹

Of ick sal dochters mal, op moeyers rok-lijf wreken...²¹²

Trekt aenstonts naer de mert ⁽⁴⁾ en koopt wat ons behoeft,²¹³

't En sy gij liever, van mijn taeye spanriem proeft.²¹⁴

(Teun binnen) ⁽⁵⁾

MAEY

215 Ga, knorpot, trek ⁽⁶⁾ vrij heen: wij lacchen met uw ⁽⁷⁾ dreygen

Com, gaen wij Jaquelijjn, mijn hoogste troost, mijn eygen

Afbeeldsel, peys ⁽⁸⁾ niet meer op vaeyers nortse ⁽⁹⁾ kop,²¹⁷

Wij geven ⁽¹⁰⁾ met' er tijdt dien koelt-de-pap de schop.²¹⁸

* (1) het. (2) dat. (3) uw. (4) mart. (5) Binnen. (6) trekt. (7) u. (8) peyst. (9) norsche. (10) gaen.

206 op verbeurte van: op straffe van verlies van
lijf: leven

207 bij den ackerment: bastaardvloek (bij het Sacrament)
backhuys: mond

210 van: met

211 wacht u (ervoor): pas ervoor op
desen dagh vandaag

212 mal: malligheid, gril
rok-lijf: kort bovenkledingstuk; ook: keurslijf

Of ick ... wreken: te begrijpen als: Ik zal de moeder laten boeten voor de gril van haar dochter

213 wat ons behoeft: wat wij nodig hebben

214 spanriem: zie 17

217 peys ... op: denk ... aan
norts: nors

218 wij geven ... de schop: wij danken ... af, wij sturen ... weg
met' er tijdt: op zijn tijd
koelt-de-pap: zie 128

*

JAQUELIJN

Och moeyer! sonder u mijn hope viel in duygen.

MAEY

220 Ick sal dien stijven hals naer mijnen wil ⁽¹⁾ doen buygen.²²⁰

*

(1) sin.

220 stijven hals: stijfkop

*

Tweede bedrijf

Ambroos bespied waer Maey, met ⁽¹⁾ het kappoen van de mert comende, ingaet. Kosen claegt over Jaquelij, hij ontmoet haer; en laet sigh wijs maken, dat hij bemint wort; hij wijkt ⁽²⁾ voor den aencomenden Joren, men Jaquelij gehoor geeft. Ambroos, van sijne afspiedingh ⁽³⁾ terug gekeert, gaet sijne boodschap volbrengen.²⁰

AMBROOS (*uytcomende al lacchen*) ⁽⁴⁾

- Wie heeft er oyt soo ver gesworven om den Noort!...²²¹
 Voor mij, ich hebbe noyt gelesen, nogh ⁽⁵⁾ gehoord,²²²
 Dat in een grooten vorst soo vreemde ⁽⁶⁾ lusten reesen.²²³
 'k Geloof ⁽⁷⁾ nu evenwel dat sulckx ook waer can wesen,
 225 Al schijnt het wonder vreemt ⁽⁸⁾ ick twijffel daer niet aen.²²⁵
 Soo aenstonts comen ⁽⁹⁾ wij, dwers door ⁽¹⁰⁾ de mert ⁽¹¹⁾ gegaen,²²⁶
 Met sijne Majesteyt, die, wijl wij voren loopen,²²⁷
 Een vrouwe besigh sagh, met een kappoen ⁽¹²⁾ te koopen;
 Het stuckie ⁽¹³⁾ stont hem aen als weerdigh ⁽¹⁴⁾ sijnen disch.²²⁹
 230 Sijn lust was wonder groot: maer op de merten is
 Het goet niet voor die 't lust, maer voor die 't eerst betalen²³¹
 De vrouw, die, soo het scheen, niet langer wilde dralen,²³²

- * (1) van de mart commende met het Cappoen ingaet. (2) hij maeckt plaets aen Joren. (3) bespieding. (4) ontbreekt. (5) of. (6) vremde. (7) 'k En geloof. (8) vrent. (9) comen. (10) deur. (11) marckt. (12) capuyn. (13) stuckje (14) weirdig.

20 [bladzijde 20]

ingaet: binnengaat

wijkt: vlucht

wien: aan wie

afspiedingh: bespieding

al lacchen: lachend

221 Wie ... Noort: om den Noort = naar, in het Noorden. Hier te begrijpen als: Wie heeft er ooit zo iets buitensporigs meegemaakt

222 Voor mij: Ik voor mij

223 lusten: neigingen, grillen

225 wonder: zeer, erg

226 soo aenstonts: daarnet

dwers door: over

227 wijl: terwijl

voren: voorop

229 stuckie: stukje

231 die: wie

232 soo: naar

- *
 Sprak 't boere wijf in d'oor, en telde haer het gelt.
 Den Keyser stont hier op een weynighie ⁽¹⁾ ver stelt,²³⁴
 235 En, mits hij van 't kappoen ⁽²⁾ seer geeren ⁽³⁾ had geeeten,²³⁵
 Gebood mij dese vrou te volgen om te weten,
 Waer, ⁽⁴⁾ haere wooningh is, op dat hij nogh van daegh
 Een deel van 't stuckie ⁽⁵⁾ vleys doe sincken in sijn maegh.
 Voorwaer een viese lust: men ⁽⁶⁾ spreekt van sware vrouwen²³⁹
 240 Die somwijl in hun lijf ⁽⁷⁾ veel vreemde ⁽⁸⁾ dingen brouwen,²⁴⁰
 En hebben moeten, waer het herte naer verlanght;
 Maer, wat de sinlijkheyt ⁽⁹⁾ van mijnen vorst belangt,²⁴²
 Ick weet niet, wat geval men ⁽¹⁰⁾ dese toe sal schrijven.²⁴³
 Voor eerst het praemt hem niet, gelijk de ducke ⁽¹¹⁾ wijven;²⁴⁴
 245 't Ontbreekt hem aen geen macht: de beste spijs van 't lant
 Wort dagelijx bereyt, voor sijnen gragen tant;²⁴⁶
 En als hij was gesint kappoene-vleys ⁽¹²⁾ te eeten,²⁴⁷
 Men stak' er dadelijk drij, vier, aen sijne speeten...
 Wat is 't dan, dat hem drijft, om, in een borgers huys,²⁴⁹
 250 Misschien bij lappers of nogh hatiger gespuys,²⁵⁰
 Te soecken, wat hij t'huys can nutten met sijn heeren?²⁵¹
 Wat, sou men seggen, can een keyser meer begeeren,
 Dan hem sijn grooten staet en overvloet aenbiedt,
 En die, in volle maet, al, wat hem lust, geniet?
 255 Sal 't borgers huys hem doen de spijsse beter smaken?
 Of sou een lappers kout of praetie meer vermaken,²⁵⁶
 Dan prinssen onderhout? Ik weet niet wat het sij,²⁵⁷
 Dit sie ik, dat men self in d'hoogste heerschappij²⁵⁸
 Het herte niet versaet; geen staet, hoe seer verheven²⁵⁹
 260 Can aen des menschens ziel vol vergenoegen geven.

- * (1) weynig wat. (2) cappuyn. (3) geiren. (4) Waer dat haer woning was (5) stuckje. (6) mê. (7) lust. (8) vremde. (9) sinnelijckheyt. (10) ick. (11) dicke. (12) cappuyne.
 234 hier op: hierover
 235 mits: omdat
 239 viese lust: wonderlijke gril
 sware: zwangere
 240 vreemde dingen brouwen: vreemde verlangens koesteren
 242 sinlijkheyt: luim, lust
 belangt: betreft
 243 wat geval: aan welke oorzaak
 244 het praemt hem niet: er kwelt hem niets
 ducke: dikke, d.i. zwangere
 246 gragen: hongerige, begerige
 247 was gesint: zin had
 249 borgers huys: burgermanswoning
 250 hatiger: verfoeilijker, lelijker, lager
 gespuys: gemeen volk, geboefte
 251 nutten: eten
 256 kout = praetie = praatje
 257 onderhout: conversatie
 258 self: zelfs
 259 versaet: verzadigt, bevredigt

*

- Versaetheyt heeft men noyt behaelt ⁽¹⁾, uyt overvloet,²⁶¹
 Maer uyt genoegsaemhey; 't is dese, die voldoet...²⁶²
 Waer woont genoegsaemhey, ontbreekt sij in de wooningh
 Van eenen grooten vorst, een sege-rijcken koningh?
 265 Heeft desen niet genoeg, die, als hij maer gebiedt,
 Den schat, van oost en west, voor sijne voeten siet? ⁽²⁾
 Ontbreekt aen desen iet, om welcken te versaden,
 Met dieren ⁽³⁾, en gewas men schepen vol siet laden?²⁶⁷⁻²⁶⁸
 Ja, daer ontbreekt hem veel, in desen overvloet,
 270 Van eeren, ⁽⁴⁾ rijkdom, macht, en allerhande goet...
 Hoe veel wel?... recht soo veel als hij nogh can begeiren.²⁷¹
 Die vergenoegt wil sijn moet sijn begeirten ⁽⁵⁾ weiren,²⁷²
 Soo langh hij nogh begeirt ⁽⁶⁾ ontbreekt hem altijd iet
 Al sit hij in den troon van 't opperste gebiet.²⁷⁴
 275 Gemeene lien sijn meer vernoegt, dan groote vorsten,²⁷⁵
 Als, buyten hunnen staet, sij nergens naer en dorsten.²⁷⁶
 Den aermen, wel tevreên, geen rijkdom locken sal,
 Soo langh hij niet begeirt ⁽⁷⁾ hij is den heer van al.²⁷⁸
 Vorst Carel sal van daegh misschien meer sijn tevreden,
 280 Met slechte borgers kost, als ⁽⁸⁾ hij oyt in 't voorleden²⁸⁰
 Met keysers spijse was... maer 'k blijf hier lange staen...
 Siet 't wijf van ons kappoen, ⁽⁹⁾ comt met haer dochter aen.

(Ambroos blijft ter sijden)

MAEY, JAQUELIJN ⁽¹⁰⁾

*

(1) gehaelt. (2) Na vers 5 volgt:

Heeft desen niet genoeg, die op een winck der oogen
 Geheele Legers siet voor sijnen Troon gebogen?
 Heeft desen niet genoeg, voor wie wordt afgesnoeyt
 De beste Wijngaert vrucht die in de weirelt groeyt?

(3) Indiaens. (4) eere. (5) begeerten. (6) begeert. (7) begeert. (8) als dat hij. (9) die comt daer
 ginder aen. (10) ontbreekt.

- 261 versaetheyt: bevrediging
 262 genoegsaemhey: tevredenheid
 267-268 Ontbreekt ... laden: om wie men, als hem iets ontbreekt, om hem te bevredigen schepen vol
 ziet laden met dieren en gewas
 271 recht: net, precies
 272 weiren: weren, tegengaan
 274 opperste gebiet: hoogste heerschappij
 275 gemeene: gewone
 lien: lieden
 vernoegt = vergenoegt: tevreden
 276 staet: stand
 dorsten: verlangen
 278 heer: meester
 280 slechte borgers kost: kost van gewone burgerlui
 voorleden: verleden

Wat dunkt u van dien koop?

*

JAQUELIJN

Ik sagh, mijn levens ⁽¹⁾ dagen,
 Geen lekkerder kappoen ⁽²⁾... Ey Moeyer, laet mij 't dragen,
 285 Eer dat gij u vermoeyt.²⁸⁵

MAEY

Geen noot.

JACQUELIJN

Gij trok van pas,
 In 't toeslaen van den koop, het gelt uyt uwe tas,²⁸⁶
 Want eenen grooten heer quam achter ons, al sluypen,²⁸⁷
 Ten uystersten gesint, om u te onderkruypen.²⁸⁸
 Ook scheen hij wat verstoort, toen gij er meê vertrok.

MAEY

290 Daer lach ick mee, mij lust soo wel een goeye brok
 Somwijlen t' eeten als die opgepronkte heeren,
 Die dikwils ⁽³⁾ staen te pronk met andre ⁽⁴⁾ liedens kleeren:
 Een ieder draeghe ⁽⁵⁾ en eet hetgen hij heeft betaelt.²⁹³
 Voor mij, ick hebbe ⁽⁶⁾ noyt iet op den kerf gehaelt²⁹⁴
 295 En 't waer mij groote pijn geborghde spijsse t' eeten.²⁹⁵
 Gemeene liedens ⁽⁷⁾ lust heeft rijcke altijt gespeten:²⁹⁶
 Dogh, spijten ofte niet, ik spotte met dien heer;²⁹⁷
 Al lapt uw vaeyer schoen hij heeft geen mont van leêr,
 't Kappoen ⁽⁸⁾ sal hem soo wel, als eenen keyser smaken.
 300 Maer, daer ontbreekt nogh wat om ons gerecht te maken;

* (1) leve. (2) cappuyn. (3) dikwijls. (4) alderliedens. (5) draegt. (6) heb' nog noyt. (7) lieden. (8)

Cappuyn.

285 van pas: net op tijd

286 toeslaen: sluiten

287 al sluypen: sluipend

288 onderkruypen: voor zijn (met de koop)

293 hetgen: hetgeen, wat

294 op den kerf: op de kerfstok, op krediet

295 't waer: het ware

geborghde: op krediet gekochte

296 gemeene liedens lust: plezier van gewone mensen

rijcke (lieden)

297 spotte: spot

*

Gaet naer de groenselmert ⁽¹⁾ en koopt wat roode beet, ³⁰¹
 En kool, en van dat groen dat vaer soo geiren ⁽²⁾ eet. ³⁰²

(sij geeft haer gelt)

Neemt wat ajuyn daer bij; een mande versche knollen, ³⁰³
 Karstangnien vijf ses pont om ons kappoen te vollen, ³⁰⁴
 305 Wat peeren om te braen, gelijk u is bekennt, ³⁰⁵
 Dat wij op desen dagh van vreughde ⁽³⁾ sijn gewent.

JAQUELIJN

Ick weet wat ons behoeft; ey, laet me ⁽⁴⁾ slechts ⁽⁵⁾ betijen. ³⁰⁷

MAEY

Maer wacht u, Jaqueliijn, van op den wegh te vrijen, ³⁰⁸
 En maekt uw mert-ganck ⁽⁶⁾ cort. ³⁰⁹

JAQUELIJN

Ik keer op staende voet

(binnen)

MAEY (alleen)

310 Ick trek, langs dese straet, naer mijnen ouden bloet, ³¹⁰
 Die seker op mijn comst sij selven sal verblijden ⁽⁷⁾ ³¹¹
 Al scheen hij tegen mij aenstonts soo fel te strijden ⁽⁸⁾ ³¹²
 Wanneer m'iet medebrengh m'is altijd liefgetal. ³¹³

(binnen)

* (1) groenselmerct. (2) geeren. (3) vreughden. (4) mij. (5) slechs. (6) merc ganck. (7) verblijden. (8) strijen.

301 groenselmert: groentemarkt
 beet: biet

302 geiren: graag

303 ajuin: ui

304 karstangnien: kastanjes
 vollen: vullen

305 braen: braden, bakken

307 slechts: maar

betijen: mijn gang gaan

308 op den wegh: onderweg

309 mert-ganck: tocht naar, over de markt

310 bloet: man, sukkel

311 op: over

sij selven: zich(zelf)

312 aenstonts: daareven

313 m'iet: men iet(s)

m'is: men is

liefgetal: bemind

AMBROOS

Ick lette neerstigh waer dit wijf in kruypen sal.³¹⁴

(binnen)

314 neerstigh: nauwgezet, ijverig

*

KOSEN (alleen) (1)

- 315 Segh Kosen... is 't⁽²⁾ wel weert, dat gij soo veele pijn³¹⁵
 Bij daegh⁽³⁾ en nachte lijdt om uwe Jaquelijne,
 Om eene lichte tuyt?... me⁽⁴⁾ dunkt ie⁽⁵⁾ sijt wel sot³¹⁷
 Is 't dat ie⁽⁶⁾ vrijen wilt, vrijt 't glaesien en de pot,³¹⁸
 Daer krijghe ie⁽⁷⁾ deught van; die en sal ie⁽⁸⁾ noyt verstooten,³¹⁹
- 320 En is se somtijdts leegh, se⁽⁹⁾ wort weer vol gegooten.
 Wat krijghe⁽¹⁰⁾ ie van de min, als quaelkten, aen het⁽¹¹⁾ hert,³²¹
 En pijnen in het hoofd?... 't is altijd droefheyt, smert,
 Benautheyt, schroom, en angst⁽¹²⁾ en hondert duysent sorgen,
 Die mij gedeurigh⁽¹³⁾ aen verdreygen te⁽¹⁴⁾ verworgen.³²⁴
- 325 Als ik haer niet en sie ik ben in hartseer⁽¹⁵⁾ groot,
 En als ik bij haer com, se⁽¹⁶⁾ jaegt mij in de doot;
 Se⁽¹⁷⁾ schelt mij of ik⁽¹⁸⁾ in 't oudt leder waer. gevonden.³²⁷
 Het is... 'wel slappe Klaes, wie heeft ien⁽¹⁹⁾ schoen gebonden?³²⁸
 Wie nestelde ien⁽²⁰⁾ broek? hoe⁽²¹⁾ sie ier weer soo uyt³²⁹
- 330 Gijn⁽²²⁾ slobberaer, gij mof, gij quijlebab?.. Ga⁽²³⁾ snuyt³³⁰
 Ien⁽²⁴⁾ rotten neus van hier; gij doet mijn maghe walge³³⁰⁻¹

*

(1) alleen uyt. (2) ick wel weet. (3) dag. (4) mij. (5) gij. (6) gij. (7) krijgt gij. (8) u. (9) sij. (10) krijgt men. (11) 't (12) vrees. (13) gedurig. (14) en. (15) hertseer. (16) sij (17) sij. (18) waer in 't oude leer gevonden. (19) u. (20) uwe. (21) van hier gij vuyle guyt. (22) gij. (23) snuyt uyt. (24) uw. (25) dat. (26) dagen. (27) het. (28) ontbreekt. (29) mij.

- 315 weert: (de moeite) waard
 317 lichte: vrolijke, loszinnige
 tuyt: vrouw meisje
 ie: je, ge
 318 glaesien: glaasje
 pot: 'pot met eten' of, blijkens de context (vers 320), veeleer synoniem met 'glaasje'
 319 daer ... van: dat doet je goed, dat verschaft je genoeg
 321 als: anders dan, behalve
 quaelkten (= qualijkten): ongesteldheden
 324 verdreygen: dreigen
 327 of: alsof
 in: bij, tussen
 oudt leder: leder van minder kwaliteit, doordat het zijn soepelheid en frisheid heeft verloren (oud leder stinkt, zegt vers 12 en 645)
 328 ien: je
 329 nestelde: reeg de veters (in)
 ier: j(e) er
 330 gijn: gij, jij
 slobberaer: slordige, morsige vent
 mof: onbeschaafde kerel, opschepper
 quijlebab: eigenlijk een doekje onder de kin van kwijlende kinderen; fig. kwijlbaard, babbelaar
 330-1 snuyt ien rotten neus van hier: *rot* werd vroeger gezegd van personen die door een huid- of andere ziekte aangetast waren (cfr. 31 en 424). Vandaar misschien hier, spottend: ga elders je besmetting, je ziekte rondragen, maak dat je wegkomt

Slavoen!... Daer hangend' er daer buyten aen de galghe³³²
 Veel jeugdiger dan gij!... Vertrek terstont van hier.⁷
 Daer is het lief onthael, 't gen⁽²⁵⁾ mij dat soete dier³³⁴
 335 Schier alle dage⁽²⁶⁾ doet; en waer 't⁽²⁷⁾ niet, om haer⁽²⁸⁾ vaeyer,
 'k Geloof men had me⁽²⁹⁾ langh verkocht aan Jan den Draeyer,³³⁶
 Om bloks te maken voor Joos Potters bolle baen...³³⁷
 Wel? waerom moet se mij soo schimperigh ontfaen,³³⁸
 Ick ben soo mannelijk, als haren joncker Joren.

332 slavoen: scheldnaam, vermoedelijk afgeleid van een benaming voor een soldaat van Slavische oorsprong, zoals *Krowaat*, vervormd tot *karwaat* en *kerwaat*, eveneens een scheldnaam is geworden (Des Roches geeft de vormen *slavoniêr*; *Slavonisch*).

334 daer is: ziedaar

336 Draeyer: draaier, hij die (in dit geval houten) voorwerpen op de draaibank maakt

337 bloks: dergelijke meervoudsvormen op -s zijn in het Westhoekse dialect nog steeds levend; de *bloks* zijn de blokken op de spijlen van een neerliggende mast (in Zuid-Nederland *wip* of *gaaijpers* genoemd), die door het gooien met bollen (vandaar *bolle baen*, de ruimte waarbinnen 'gebold' wordt) afgeslagen moeten worden (C. Moeyaert)

338 ontfaen: ontvangen

- *
 340 Al heeft hij wat meer snaps, al weet hij aen ⁽¹⁾ haer ooren³⁴⁰
 Te vleyen, en somwijl te maken harlequijn ⁽²⁾,³⁴¹
 Al draegt hij aen sijn das een letse van satijn,³⁴²
 Al loopt hij dagelijx naer Pier den Danssers scholen;
 Al maekt hij voor sijn lief, Jaqlijn ⁽³⁾, veel kabrioolen;³⁴⁴
 345 Wel, sou hij daerom moeten sijn gestelt voor mij?...³⁴⁵
 Men sie niet wie best klapt of lacht ⁽⁴⁾ van ick, of hij,³⁴⁶
 Maer, wie best muylen, schoen en leerssen weet le lappen:
 Men queekt sijn kinderen en vrouwe ⁽⁵⁾ niet met ⁽⁶⁾ snappen.³⁴⁸
 Dogh ⁽⁷⁾ 't is nu soo gestelt, dat al de meysies ⁽⁸⁾ sien,
 350 Naer 't schoone hair en partigh ⁽⁹⁾ lijf der jonge liên.³⁵⁰
 Die best met 't kakebeen can spelen, wat can liegen,³⁵¹
 Om 't wel staen, en daer bij een suchtie laten vliegen,³⁵²
 Met eenen ooge-slagh ⁽¹⁰⁾, al duwen ⁽¹¹⁾ in de vuyst,³⁵³
 Al waer hij uyt sijn stat, met noorder ⁽¹²⁾ son verhuyst,³⁵⁴
 355 Hij sal dat lichte volk meer, dan gebeurs ⁽¹³⁾ behagen.³⁵⁵
 Dat ⁽¹⁴⁾ is 't waer na nu al de ⁽¹⁵⁾ jonge vrijsters vragen,³⁵⁶
 Van deught en spreekt men niet, al waer hij Turk, barbaar
 Soo hij maer blasen can, hij ⁽¹⁶⁾ vindt sijn saken klaer.³⁵⁸
 Genomen, 'k was wat swaer van leden en van sinnen,³⁵⁹
 360 Is mijne beurs niet weert dat sij mij sou beminnen?
 De beurs, die 't al bekoort?... Daer sijn ⁽¹⁷⁾ er meer dan ⁽¹⁸⁾ tien
 Degene ⁽¹⁹⁾ mij daerom wel geiren souden sien...³⁶²

* (1) naer. (2) Arlequijn. (3) Jaqueline. (4) danst. (5) vrouw. (6) met t (7) dus. (8) meysiens. (9) oock naer 't. (10) oogenslag. (11) douwen. (12) sel sonder son. (13) gebeurs. (14) Daer. (15) die hoofsche. (16) vindt hij. (17) sijn der. (18) als. (19) degene die. (20) sij. (21) hier.

- 340 snaps: praats
 341 te maken harlequijn: voor nar, hansworst te spelen (cfr. het Franse 'faire le fou')
 342 letse: strook, bie
 344 kabrioolen: danssprongen, bokkesprongen; in het Zuidnederlands ook: drukte, fratsen
 345 voor: boven
 346 sie: kijke (naar) (wensvorm)
 348 queekt: brengt groot, voedt op
 snappen: praten
 350 partigh: bevallig, fraai
 351 die: wie
 met 't kakebeen ... spelen: praten
 352 om 't wel staen: om zich goed voor te doen
 suchtie: zuchtje
 353 ooge-slag: draai, lonk van de ogen
 al duwen in de vuyst: al knijpend in de vuist van het meisje; of: al knijpend in de eigen vuist, d.i. doende alsof men verlegen is
 354 Al waer ... verhuyst: al was hij 's nachts stil uit zijn stad verdwenen (omwille van schulden)
 355 licht: veranderlijk, lichtzinnig
 gebeurs: buurjongens
 356 waer na: waarnaar
 358 blasen: opscheppen
 359 genomen: aangenomen, verondersteld
 362 degene: die
 geiren: graag

Bij gommen 'k wil niet meer soo sot sijn als voor desen.³⁶³

Ontseght se ⁽²⁰⁾ mij nogh eens ik wil geen Kosen wesen³⁶⁴

365 Soo ick se weer ⁽²¹⁾ aenspreek.³⁶⁵

363 bij gommen: zie 115

364 ontseght: wijst... af

365 soo: als

*

JAQUELIJN (*van* ⁽¹⁾ *achter* ⁽²⁾ *uytcomende*)
Wel Kosen, lieve maet!...

KOSEN
Hoey!...

JAQUELIJN
Hoe vind ick u hier soo suchten, op de straet?

KOSEN
Och Jaeqsie ⁽³⁾! vraeg ⁽⁴⁾ ie dat?³⁶⁷

JAQUELIJN (*stil*)
Ick moet den bloet wat vleyen ⁽⁵⁾...
Wat schort ie ⁽⁶⁾ dan; ie ⁽⁷⁾ siet, als of ie quam van schreyen.³⁶⁸

KOSEN
Eylaes! ik sie gij peyst niet veel op mijn verdriet.³⁶⁹

JAQUELIJN
370 Ick? waerom segh ie ⁽⁸⁾ dat?³⁷⁰

KOSEN
Al kakx ien ⁽⁹⁾ weet het niet.

JAQUELIJN
Wat sou ik weten?

* (1) en (2) ontbreken. (3) Jaeckje. (4) vraegde. (5) fleyen. (6) u. (7) gij. (8) gij. (9) gij.
367 Jaeqsie: Jaaksje, diminutief van Jaqueliijn
ie: je
stil: terzijde
bloet: man, sukkel
368 ie siet: je ziet eruit
quam van schreyen: net gehuild had
369 peyst... op: denkt... aan
370 Al kakx: in schijn, kwansuis; Al kakx ien weet het niet: Alsof je dat niet wist!

*

KOSEN

Dat het hert, van uwen ⁽¹⁾ Kosen,
U siende, weer ontdoyt, hoe seer het was vervroosen.³⁷²

JAQUELIJN

Ja... Kosens hert ontdoyt!...

KOSEN

Het gloeyt mijn Jaqueliijn,
Soo ras ⁽²⁾ het maer verneemt uw lodderlijcken ⁽³⁾ schijn.³⁷⁴

JAQUELIJN

375 Vervroosen, en ontdoyt, en dadelijk aen 't gloeyen!...

KOSEN (stil)

Sij sprak me ⁽⁴⁾ noyt soo soet, haar vrientschap schijnt (te groeyen

JAQUELIJN

Wat seght mijn ⁽⁵⁾ lieve vriend?

KOSEN

Dat gij soo minsaem sijt,
Dat sonder u mijn hert noyt wesen sal verblijdt.

JAQUELIJN

Dat 's liefde.³⁷⁹

* (1) uwe. (2) haest. (3) lodderlijcken. (4) mij. (5) mij lieven.

372 vervroosen: bevroren

374 verneemt: ontwaart

lodderlijcken: liefallig

schijn: uiterlijk

379 eer: liever

boekweit: graansoort, waarvan de korrels als voedsel (brij = pap) voor vee en mens gebruikt wordt

uertie: uurtje

*

KOSEN

380 Dat ick eer geen boekweyt-brij sal eeten
Dan mijne Jaquelij n een uertie te ⁽¹⁾ vergeten.

JAQUELIJN

O groote vierigheyt.³⁸¹

KOSEN

Dat Kosen liever sou
Veranderen van muts ⁽²⁾ dan missen uwe trou!

JAQUELIJN

Ick hadde ⁽³⁾ 't noyt geloof³⁸³

KOSEN

Dat ick voor al mijn leven,
U Jaeqsie ⁽⁴⁾ heeten sal, wilt gij mij 't jawoort geven.

JAQUELIJN

385 O suycker-soete naem!³⁸⁵

KOSEN

Dat, als wij sijn gepaert,
Gij alles hebben sult het gen ik heb gespaert.

JAQLIJN

Wanneer verschijnt dien ⁽⁵⁾ dagh?³⁸⁷

* (1) uyt mijn gedacht. (2) hoet. (3) hadt het. (4) Jaeckje. (5) die.

381 vierigheyt: vurigheid, liefde

383 al: heel

385 gepaert: getrouwd

387 gelegen: voltooid deelwoord van geliggen: bevallen, in het kraambed liggen

*

KOSEN

Dat, als gij sijt gelegen,
Ick 't jonge popie ⁽¹⁾ selfs ⁽²⁾ sal pappen ⁽³⁾, ende vegē.³⁸⁸

JAQLIJN

Een engel van een man!

KOSEN

Dat, met uw eerste kint,
390 Gij 't alderschoonste paer oud-nieuwe muylen wint ⁽⁴⁾³⁹⁰

JAQLIJN

Uw miltheyt wort te groot.

KOSEN

Dat ick u noyt sal wecken
Bij nacht, als 't kintie ⁽⁵⁾ krijt, maer selfs de wiegbant trecken.³⁹²

JAQLIJN

Hoe luckigh sal ik sijn!...³⁹³

KOSEN

Dat ik, van 's morgens vroegh,
Tot 's avonts, sonder u, noyt gaen sal naer de kroegh.

JAQLIJN

395 Dat is getrouwigh sijn.³⁹⁵

*

(1) popje. (2) self. (3) paeyen. (4) vint. (5) kintje.

388 popie: popje, baby

selfs: zelf

pappen: pap geven

vegen: reinigen, schone luiers aandoen

390 oud-nieuwe: (veelal komt de koppeling *oud-maak-nieuw* als substantief en adjectief voor)

tweedehandse

wint: krijgt

392 kintie: kindje

selfs: zelf

wiegbant: weigetouw, touw waarmee de wieg aan 't schommelen werd gebracht

393 luckigh: gelukkig

395 getrouwigh: (ge)trouw

*

KOSEN

Dat Kosen noyt sal eeten,
Ten sij gij bij ⁽¹⁾ hem, op een peckel sijt geseten.³⁹⁶

JAQLIJN

Gij rukt mijn herte wegh.

KOSEN

Dat ick noyt loopen sal,
Waer een ⁽²⁾ getrouden man licht krijgt een ongeval.

JAQLIJN

Dat sal een leven sijn!... O Kosen!... lieve Kosen!...

KOSEN

400 O liefste Jaquelijs!...

JAQLIJN

Uw ⁽³⁾ woorden sijn, als roosen;
Uw tongh is honingsoet, uw sprake leckernij:
Wie wiert' er niet bekoort van soo een vrient, als gij?

JOREN (comt ⁽⁴⁾ uyt van ver)

KOSEN

Wien sie ik ginder ver?... me ⁽⁵⁾ dunkt 't is onsen Jooren!

* ⁽¹⁾ op een stoel bij hem zijt neergeseten. ⁽²⁾ den. ⁽³⁾ u. ⁽⁴⁾ van verre uytcommende. ⁽⁵⁾ mij.
396 peckel (= pikkel): Zuidnederlands voor: stoeltje met drie poten, zonder leuning, krukje

*

JAQLIJNWel, of het Joren waer: geen Joren can ons ⁽¹⁾ stooren.⁴⁰⁴**KOSEN**405 't Is waer, maer, niet te min, 't is best dat hij niet weet
Wat tusschen ons geschiet.**JAQLIJN**

Vreest gij, voor eenigh leet?

KOSEN

Neen, maer hij mocht misschien jaloers sijn.

JAQLIJN

Hoe sal 't wesen

Als wij eens sijn getrouwt?.....⁴⁰⁸**KOSEN**

Dan is 't proces gewesen:

Ick ga... mijn Jaqueline, hou Kosen in ien ⁽²⁾ hert.⁴⁰⁹**JAQLIJN**410 Blijf: 'k ⁽³⁾ wete niet waerom dat ⁽⁴⁾ gij verlegen wert.⁴¹⁰**KOSEN**Ick sal eer corten tijdt u weer tot vaeyers vinden.⁴¹¹⁽⁵⁾ (binnen)

* (1) u. (2) u. (3) ick weet. (4) gij dus. (5) Treckt binnen.

404 of: als

408 Dan is 't proces gewesen: dan is de zaak beklonken

409 ien: je

410 wert: wordt

411 eer corten tijdt: binnenkort

tot vaeyers: bij (je) vader (thuis)

*

JAQUELIJN (*alleen, soo Kosen wegh gaet*)Versteven laffaert ⁽¹⁾ 'k wensch u voor de noorde winden... ⁴¹²Siet, wat ⁽²⁾ daer huwen wilt, aenschouwt eens dat fatsoen... ⁴¹³Wat sou een jeughdigh hert, met soo een kneukel doen? ⁴¹⁴415 Ick, trouwen, met dien uyl,... dien loen,... dien Jan-tast sochte: ⁴¹⁵'k Had liever, dat men mij met eenen ruyter knochte... ⁴¹⁶

Maer hier is Joren...

(sij spreekt hem aen) ⁽³⁾

Waer comt gij soo vroegh van daen?

JORENIck dee, dees morgenstont, die blecken plaeties ⁽⁴⁾ slaen ⁴¹⁸Van Pieren ons gebeur ⁽⁵⁾, gelijk men op de scheenen, ⁴¹⁹420 Gemeenlijk dragen siet van oude ⁽⁶⁾ blie-beenen. ⁴²⁰**JAQLIJN**Gij sijt vol boerterij... Ik denke gij wort gek; ⁴²¹Wat wilt gij, Joren, met die plaeties ⁽⁷⁾ doen van blek? ⁴²²**JOREN**

Om tegen al wat stoot, mijn scheenen te bedecken.

* (1) lafhert. (2) wat dat houwen. (3) ontbreekt. (4) plaeten. (5) gebier. (6) voor de gequetste beenen. (7) plaeten. (8) dan.

412 soo: als

versteven: stijve, onhandige

laffaert: dat Kosen een lafaard is, zal uit het vierde bedrijf blijken

'k wensch u voor de noorde winden: loop naar de maan (C. Looten vertaalt: 'je souhaite que vous soyez le jouet des vents du Nord')

413 wat: (spottend) wie

fatsoen: schepsel, 'exemplaar'

414 kneukel: kinkel, lomperd, domoor

415 loen: lomperd

Jan-tast-sochte: misschien hetzelfde als *hennetaster* (= sul; en in het Zuidnederlands ook: vrek)

416 ruyter: soldaat; dan moest zij marketenster worden, wat wel het laatste was wat een meisje gewild zou hebben (M. Sabbe)

knochte: in de echt verbond, deed trouwen

418 blecken: blikken

plaeties: plaatjes

419 van: door

gebeur: buur

420 gemeenlijk: gewoonlijk

olie-beenen: het WNT geeft voor *oliekop* de verklaring 'figuurlijk, in schertsende toepassing op (mannelijke) personen [...]. Iemand, wiens gezicht als een oliekop [bij stoomwerktuigen] gebruind is, hetzij door de zon geblakerd, hetzij - en vooral - hooggekleurd ten gevolge van verslaafdheid aan sterken drank.' Vandaar: olie-beenen = dronkemansbenen?

421 boerterij: humor, scherts

422 blek: blik

JAQLIJN

Sijt gij ook ⁽⁸⁾ scheene-rot?⁴²⁴

424 Sijt... scheene-rot: heb jij ook gekneusde (blauwe) schenen (voor *rot*: zie 330-1), heb jij ook een blauwtje gelopen
trecken: stoten

*

JOREN

Ick krijgh soo ⁽¹⁾ veele trecken
 425 En kloppen tegen 't een en tegen 't ander been,
 Dat ik het minste niet can lijden op de scheen.

JAQLIJN

Gae hene vent; gij sult noyt uwe perten laten.⁴²⁷

JOREN

Van perten weet ik niet te seggen noch te praten;
 Dit weet ick, dat van daegh een grouwelijcke ⁽²⁾ stoot
 430 't Been van mijn scheenen schier geheelijk heeft ontbloot.

JAQLIJN

Wie gaf u desen ⁽³⁾ stoot?

JOREN

Uw vaeyers lieve Kosen.

JAQLIJN

Sa ⁽⁴⁾ is 't maer dat? Gij spreekt gelijk een hersseloos. ⁴³²

JOREN

Dat heb ik wel gehoort....

JAQLIJN

En wat hebt gij gehoort?

* (1) soo veel te. (2) grouwelijcken. (3) dese. (4) Jae.

427 perten: streken, poetsen

432 hersseloos: iemand zonder hersenen

*

JOREN

Hoe seer uw vaeyer is, door Kosens beurs, bekoort,

435 Hoe straf hij u ⁽¹⁾ beveelt hem, als uw ⁽²⁾ vrient, te vieren.⁴³⁵

JAQLIJN

En wat sey moeyer?⁴³⁶

JOREN

Of uw moeyer al comt tieren,

Daer past den ⁽³⁾ baes niet op; dit heb ick wel verstaen ⁽⁴⁾...⁴³⁷

Om alle ⁽⁵⁾ vorder leet en swarigheyt t'ontgaen⁴³⁸

Bind ik die platen vast van buyten op mijn hosen...⁴³⁹

(hij ⁽⁶⁾ bindt se vast)

440 Dat 's wel... nu vrees ik niet... com Kosen... stoot nu Kosen⁴⁴⁰

Klopt, smijt, slaet achter uyt, met uw getatste ⁽⁷⁾ schoen;⁴⁴¹

Die platen sullen mij, voor uw geweld behoen.

JAQLIJN

Nu sijt gij net gestelt gelijk Jeroon den kuyper,

Die roo karbonkelneus, ⁽⁸⁾ dien droncken keldersluyper,⁴⁴⁴

445 Wiens scheenen sijn geverft gelijk als ⁽⁹⁾ rotte kaes.⁴⁴⁵

JOREN

Dat Kosen stoote, en smijt...⁴⁴⁶

JAQLIJN

Wel Joren sijt ie ⁽¹⁰⁾ dwaes?

*

(1) uw. (2) uwe. (3) mijn. (4) gesien. (5) Om tegen voorder leet mijn scheenen te voorsien. (6)

Hij bindt de plaeten op sijn Kousen. (7) getaste. (8) rood caek-boukelneus. (9) verrotte. (10) gij.

435 straf: streng

vieren: eren, vertroetelen

436 al: ook

437 past ... op: laat ... zich ... aan gelegen liggen

438 vorder: verdere

swarigheyt: moeilijkheid

439 hosen: kuitbroek

440 Dat's wel: dat zit goed

441 getatste schoen: met spijkers beslagen schoenen

444 keldersluyper: dronkelap die de (bier)kelder insluit (?)

445 vergelijk 424

446 Dat Kosen...: laat Kosen maar ...

*

JOREN

Of dwaes, of wijs; ik wil geen blaeuwe scheenen loopen
Al moest ik al mijn gelt besteên in blek te koopen.⁴⁴⁸

JAQLIJN

Ey!... laet dat mallen daer.⁴⁴⁹

JOREN

Wat?... mallen?... neen Jaqlijn
450 k' Wil, om geen souvereyn. nogh soo gestooten sijn.⁴⁵⁰

JAQLIJN

Nogh al?.. 'k gebie ⁽¹⁾ u van die sotternij te swijge' ⁽²⁾...⁴⁵¹

JOREN

Soo is 't uw wille, dat ik nogh veel stooten krijge ⁽³⁾?

JAQUELIJN

't Is mijnen wil, dat gij die platen nederleght.

JOREN

Ik ben uw ⁽⁴⁾ minste slaef, uw dienaer, uwen knecht,
455 Dat uwen wil geschie... Hoort scheenen, niet te klagen; ⁽⁵⁾⁴⁵⁵
Al moest gij nogh soo veel voetschoppen ⁽⁶⁾, stooten ⁽⁷⁾, slagen
En smeeeten onderstaen, gedenkt, in uwe pijn,⁴⁵⁷
Sulkx is 't behagen van die schoone Jaqueliijn,

* (1) gebied. (2) swijgen. (3) krijgen. (4) u. (5) Hij maeckt de plaeten los. (6) schuppen. (7) stooten en slaegen.

448 in: aan

449 mallen: dwaas doen, gekheid maken

450 souvereyn: gouden munt; om geen souvereyn: voor geen geld (van de wereld)

451 Nogh al: ga je nog door

455 niet te klagen: niet klagen

457 smeeeten: klappen (cfr. 441: smijt)

onderstaen: verduren

*

Die lodderlijcke meyt, die bloeme een uyt hondert,⁴⁵⁹

460 Dat puykien over wie gheel ⁽¹⁾ Brussel staet verwondert,⁴⁶⁰

Die perel van de jeught, dat lieve minnepant,

Die roose, die karssouw ⁽²⁾, die schoone tuyleplant.⁴⁶²

JAQLIJN

Daer gaet die tonge los.⁴⁶³

JOREN

Die soete Engelinne...

Mijn troost, mijn toeverlaat, mijn hulpe, mijn vriendinne,

465 Mijn kroost, mijn tortelduyf, mijn lief, mijn hert, mijn lam ⁽³⁾,

Mijn rust, mijn suyckerdoos, mijn jeught, mijn vier, mijn vlam⁴⁶⁶

Nu 't haer behagen is, dat Kosen sla en smijte,

Lijdt scheenen, lijdt, en swijgt, schoon dat gij moeste splijte!⁴⁶⁸

JAQLIJN

Mijn harssens worden los door al die malle praet.⁴⁶⁹

JOREN

470 Maer, segh nu eens recht uyt hoe mijne ⁽⁴⁾ sake staet:

Heeft Kosen niet met al, tot achterdeel, van Joren?⁴⁷¹

JAQLIJN

Hebt gij mijn vaeyers last soo fraeyties ⁽⁵⁾ konnen hooren,⁴⁷²

Soo hebt gij ook gehoord, wat Jaquelijne sey.

JOREN

Magh ik daer vast op gaen?⁴⁷⁴

* (1) geheel. (2) Kassouw. (3) vlaem. (4) uwe. (5) fraeytiens.

459 lodderlijcke: liefallige

460 puykien: puikje

462 karssouw: madeliefje

tuylepant: tulp

463 Daer gaet die tonge los: daar begint hij weer te babbelen

466 vier: vuur

468 schoon dat gij moeste splijte': ook al zou je splijten

469 los: in de war

471 niet met al: niemendal, niets

tot achterdeel van: dat hem tot nadeel strekt ten opzichte van, waarin hij de mindere is van

472 last: bevel

474 Magh ... gaen: mag ik daar zeker van zijn

vrij: vrijpostig

*

JAQLIJN

Gij sijt mij al te vrij,

475 Ick moet naer huys, ga heen: mijn moeyer mochte kijven. ⁽¹⁾⁴⁷⁵**JOREN**

Ach! gaet gij Jaquelin! gij doet mijn hert verstijven.

(binnen) ⁽²⁾**AMBROOS** (*alleen uyt*)

Heb Ick niet wel geraen?... de koopster van 't kappoen

Is een schoenlappers wijf; het aerdigste fatsoen, ⁴⁷⁸Dat ik, mijn leven sagh te Brugge ⁽³⁾ in d'eselstrate. ⁴⁷⁹480 Voor die was 't, dat mijn vorst sijn apelijc moest late' ⁽⁴⁾,Al was se nogh soo groot... Wat segh ⁽⁵⁾ ie van Janlap, ⁴⁸¹Dien ⁽⁶⁾ roesten elsen, dien verdroogden hiele-tap, ⁴⁸²Die leeren-muyt, die keel verhart in toebak dampen, ⁴⁸³Weet ook, op sijnen tijdt van lekkerlijck te slampen, ⁴⁸⁴

485 Soo wel als heeren doen... Het is nu soo gestelt,

Hoe slecht de tijden sijn, hoe seer men schraeft om gelt, ⁴⁸⁶Hoe raer die ⁽⁷⁾ munte sij ⁽⁸⁾, men siet se noyt ontbreken ⁴⁸⁷Op markten. Ieder ⁽⁹⁾ comt daer moedigh aengestrecken ⁽¹⁰⁾⁴⁸⁸

Met gelt in d'hant... hoeveel dat braetvercken?... dat hoen?...

490 Dat koppel haenden?... dien faysant?... die kallekoen? ⁴⁹⁰Hoe veel die quackels?... die bosch-snippen ⁽¹¹⁾... die partrijzen? ⁴⁹¹Hoe veel dat brugs kappoen?... soo jaegt te ⁽¹²⁾ diere prijzen ⁴⁹²Den een den ⁽¹³⁾ ander op... Veel houden 't wilt in d'hant* ⁽¹⁾ Binnen. ⁽²⁾ Binnen van d'ander cant. ⁽³⁾ Brug. ⁽⁴⁾ laeten. ⁽⁵⁾ segde. ⁽⁶⁾ vers 8 ontbreekt. ⁽⁷⁾ de. ⁽⁸⁾ is. ⁽⁹⁾ ider. ⁽¹⁰⁾ uyt gestreken. ⁽¹¹⁾ sneppen. ⁽¹²⁾ door. ⁽¹³⁾ de.

475 mochte: zou kunnen

kijven: mopperen

478 aerdigste: eigenaardigste, raarste

fatsoen: schepsel

479 eselstrate: de Ezelstraat was een van de drukste straten van Brugge

481 ie: je

Janlap: Jan-de-lapper, een gewone schoenlapper als Teun

482 roesten: roestige

elsen: els tap: band aan de schoen

483 muyl: pantoffel; maar hier ook (spottend): gezicht

484 slampen: zich te goed doen

486 schraeft om gelt: geld bijeen schraapt

487 raer: schaars

die munte: het geld

488 aengestrecken: aangezet

490 haenden: eenden

491 quackels: kwartels

partrijzen: patrijzen

492 te: tot

diere: dure

*

- En staen met open beurs, gereet om 't lecker pant⁴⁹⁴
 495 Waer na hun herte gaet, met silver op te wegen.⁴⁹⁵
 Niet schijnt'er hen ⁽¹⁾ te dier, om hunne lust te plegen.⁴⁹⁶
 't Sij kook- of ambachts-man, 't sij rijk of aerm ⁽²⁾ gesel,⁴⁹⁷
 Elk past op leckernij... Dien seght, 't smaekt mij soo wel⁴⁹⁸
 Als 't aen de groote doet; en, als ickt can bestellen,⁴⁹⁹
 500 Ik wil mijn mage niet van lusten laten quellen...⁵⁰⁰
 Verfoeyelijke drift, die al de werelt ⁽³⁾ stookt⁵⁰¹
 Waer sijn de tijden nu, wanneer men met gekookt⁵⁰²
 Karoot- en ⁽⁴⁾ rape-moes, met peen, en pastenaken ⁽⁵⁾,⁵⁰³
 En groen, en kruyden wiert gevoedt; niet om de smaken
 505 Te strelen, maer om 't lijf in cracht te houden staen?
 Wat breek ik hier mijn hoofd? dien tijdt is langh vergaen;
 Men peyst nu niet meer op wat aen het lijf can kleven,⁵⁰⁷

- * (1) hun. (2) arm. (3) weirelt. (4) of. (5) pasternaeken. (6) Hier eindigt, met volgende 4 verzen, het 2de bedrijf. Zij ontbreken in het handschrift.

Doch hoe het is oft niet 'k sal trachten dat ik dan
 Den Keyser desen lust uyt sijne herssens ban,
 Want waerlijck hier geseyd; 't is bij Jan hagel volck
 In eenen kelder, vuyl gelijk den tover colck.³⁹

39 [bladzijde 39, noot 6]

Doch hoe ...: te lezen als: Doch, hoe het is oft niet, 'k sal ...
 Jan hagel volck: *janhagel* heeft op zichzelf reeds de betekenis van: gering volk,
 gespuis
 colck: kuil, afgrond; tover colck: vergelijk met 519-521

- 494 pant: kostbare, waardevolle stuk
 495 na: naar
 gaet: uitgaat
 op te wegen (met): in te ruilen (voor)
 496 niet: niets
 dier: duur
 plegen: voldoen
 497 gesel: kerel
 498 Elk past op leckernij: zorgt voor, is uit op (?). Of is *passen* hier gebruikt als een term uit het kaartspel: zijn beurt laten voorbijgaan, niet meespelen (ieder verkiest lekkere dingen boven het spel)?
 Dien (slaat op 'Elk'): Hij
 499 bestellen: (Des Roches vertaalt door: régler, arranger) schikken
 500 van: door
 501 al: heel
 stookt: aanstookt, opruit
 502 wanneer: toen
 503 karoot: kroot, biet; in Zuid-Nederland ook: peen
 peen: gele of rode wortel
 pastenaken: pastina(a)k, witte wortel
 507 peyst (op): denkt (aan)
 lijf: lichaam
 kleven: kracht, stevigheid geven (cfr. aan de ribben kleven: goeddoen)

- Maer op wat aen de smaek can vergenoegen geven. ⁽⁶⁾⁵⁰⁸
 Men siet nu niet meer in, nogh stam, nogh staet, nogh macht, ⁵⁰⁹
 510 Elk volgt sijn leckernij, in overdaet, en lacht, ⁵¹⁰
 Met d'oude zeden van voorleden eeuw en tijden...
 Siet, eenen lapper can se selven niet verblijden,
 Of moet kappoene-vleys op sijne tafel sien...
 Hoe hoort den keyser op, als ik hem sal bedien, ⁵¹⁴
 515 In wat gesteltenis de luyden sijn geseten, ⁵¹⁵
 Met wie hij geerne sou van desen avont eten? ⁵¹⁶
 Ick sagh 't wijf neergaen in een kelder, als een kuyl,
 Waer uyt mij tegenquam een stank van out en vuyl

- 508 vergenoegen: vergenoeging, genoeg, bevrediging
 509 Men siet nu niet meer in: men houdt tegenwoordig geen rekening meer met
 stam: afstamming
 510 leckernij: lust tot iets lekkers, snoeplust
 514 hoort ... op: staat ... erover verbaasd, hoort ... met verwondering toe
 bedien = bedienen: duidelijk maken
 515 gesteltenis: gesteldheid, toestand
 sijn geseten: zich bevinden
 516 van desen avont: vanavond

- Verbrande schoenen-leer! 't Scheen mij een hol te wesen
 520 Waer in de toveraers en kollen t'samen lesen⁵²⁰
 Vulcanus jaergetij. Den meester, van 't gesin,⁵²⁰⁻¹
 Lijkt doctor Faustus wel, met sijnen scherpen kin,⁵²²
 Schreep aenschijn, hol gesicht, en ingevalle kaken....⁵²³
 Dit hatelijck vertoogh bedwong me schier te braken,⁵²⁴
 525 Mijn herte draeyde, als een topie voor 't klesioor.⁵²⁵
 Maer stellen wij dit al, aen keyser Carel voor,
 En sien wij of de lust hem niet en sal ontbreken,
 Van sigh, om een kappoen, in sulck een kot te steken.⁵²⁸
 Navolgens ik hem ken, is hij van sulck een aert,⁵²⁹
 530 Dat hem niet tegensteekt, becommert, nogh beswaert,⁵³⁰
 Wanneer hij, om de clucht, een voorval heeft voor handen.⁵³¹
 't Is soo gelegen met verhevene verstanden
 Als met de gulde son; sij daelt somwijlen neer
 Uyt haeren middagh in een nevelachtigh weer.⁵³⁴
 535 Soo sal den vorst misschien van daegh sijn grootheyt staken,⁵³⁵
 Om aen een lappers disch sigh selven te vermaken.

520 kollen: heksen

t'samen: tezamen

520-1 lesen Vulcanus jaergetij: in de rooms-katholieke liturgie betekent 'het jaargetijde lezen' de mis opdragen op de verjaardag van de overledene; hier: het jaargetijde (de gedachtenis, het feest) van Vulcanus (de god van het vuur) vieren

522 doctor Faustus: volgens de sage een geleerde en tovenaer die zijn ziel aan de duivel verkocht had

523 schreep: mager

524 hatelijck: weerzin opwekkende

vertoogh: aanblik

bedwong: dwong

525 topie: tol (cfr. het Franse: *toupie*)

klesioor: zweep, koord (Zuidnederlands *kletsoor*, *klasjoor* uit Picardisch *clachoire*, van *clacher*, Fr. *claquer*).

528 van: om

529 Navolgens: zoals

530 niet: niets

tegensteekt: tegenstaat

531 om de clucht: voor de grap

voor handen: in het vooruitzicht

534 middagh: volle (middag)glans

535 sijn grootheyt staken: zijn keizerlijke waardigheid afleggen

*

Derde bedrijf

Joren claegt over de smerten van sijne liefde. Maey ⁽¹⁾ is in beslagh met haere kokerij; den Keyser met Ambroos, op ⁽²⁾ weegh, naer Teunis. Hij wort ingelaten, en qualijk aengesproken, ⁽³⁾ dogh geraekt endelijk aen tafel. Sijne gasten slapigh geworden sijnde, hij vertreckt. Joren spot met den droncken Kosen en wort ⁽⁴⁾ ook gevat.⁴¹

JOREN (*alleen*)

Een elsen is seer fijn, en geeft een cleenen ⁽⁵⁾ steek,⁵³⁷
 Maer dikwils ⁽⁶⁾ volgen daer veel qualen op; dit bleek
 Aen mijnen macker Klaes, wien, soo hij schoenen lapte,⁵³⁹
 540 In 't steken door de sool den elsen soo ontsnapte,
 Dat sij ⁽⁷⁾, ter sijden af, dwers door sijn vinger schoot;
⁽⁸⁾ Waer een soo swaer geswel op volghde, dat de doot
 Tot op den durpel ⁽⁹⁾ quam, om hem in 't graf te steken⁵⁴³
 Och! een veel minder scherp heeft mijne borst doorsteken⁵⁴⁴
 545 Soo hevigh en soo fel, dat geene smert, nogh pijn
 Van onsen Klaes, daer bij can vergeleken sijn:
 Een smert een pijn soo groot, soo ⁽¹⁰⁾ moeyelijk om stelpen⁵⁴⁷
 Dat geen aptekers salf nogh plaester ⁽¹¹⁾ mij can helpen⁵⁴⁸

* (1) in 't beslag van de knechten. (2) op de weg naer huys. (3) doch 't voorstel van vier potten
 Wijns aen Taefel gestelt. (4) daernaer. (5) cleen (6) dikwijls. (7) hij. (8) Soo dat het mager dier,
 ick seg de bleecke doot (9) dorpel. (10) onmogelijck te. (11) plaesters.

41 [bladzijde 41]

in beslagh: bezig

qualijk: boos

gasten: tafelgenoten

gevat: dronken

537 elsen: els

539 soo: toen

543 durpel: drempel

544 minder: kleiner

scherp: scherpe punt van een wapen, het wapen zelf

547 stelpen: stillen

548 plaester: pleister, heelmiddel

*

- 'k Dacht in 't begin, dat dien ervaren meester Jan,⁵⁴⁹
 550 Die, soo men seght, uyt 't graf, half doode trecken can,
 En, door wiens wondre ⁽¹⁾ konst, mijn macker wiert genesen,
 Ook wel, met papperij, mijn qualen af sou lesen:⁵⁵²
 Dies gingh ik hem te raed. Eerst tastte hij mijn hant,⁵⁵³
 Dan vraegd' ⁽²⁾ hij: heb je pijn in keel of ingewant?
 555 Of schort het in de zij, of lenden ⁽³⁾, of gewrichten?
 Of hebt gij u misschien t'Antwerpen, met de nichten,⁵⁵⁶
 Der Lepelstraet vervuylt ⁽⁴⁾? Ick ⁽⁵⁾ wiert, op dese vraegh⁵⁵⁷
 Tot achter d'ooren root, en sey hem neen... Wat plaegh,
 Sprak hij dan wederom, magh u soodaenigh quellen?...
 560 Hoe voelt gij meerder ⁽⁶⁾ wee, al liggen, sitten, hellen,⁵⁶⁰
 Of staen?... Wanneer?... bij daegh ⁽⁷⁾?... bij nacht ⁽⁸⁾?... waer sit de smert?
 Toon ⁽⁹⁾ met de hant... Ick ley ⁽¹⁰⁾ de sijn', recht op mijn hert,⁵⁶²
 En riep: daer meester Jan... Hij trok mijn wambays open,⁵⁶³
 Hij sagh, hij tastte, en douw, al schreeuwen; g'hebt gesopen⁵⁶⁴
 565 Geloov' ⁽¹¹⁾ ik, Joren, of ge ⁽¹²⁾ sijt verdrayt van kop...⁵⁶⁵
 Hier onder streek hij eens sijn spaensche knevels op,⁵⁶⁶
 En vraegde hoe mij eerst de ⁽¹³⁾ pijn had overvallen?...⁵⁶⁷
 Ick wederom: 't is nu een jaer, dat ik al mallen⁵⁶⁸
 Met onse Jaquelij, van haer, een oogslagh kreegh,⁵⁶⁹
 570 En ⁽¹⁴⁾ zint dien oogenblik was ⁽¹⁵⁾ ik noyt op mijn deegh.⁵⁷⁰
 'k Had nauwelijx Jaqlijn en oogslagh uytgesproken,

- * (1) wack're. (2) vraegde. (3) leeden. (4) vermaeckt. (5) 'k wierd op de selve. (6) meest de pijn.
 (7) nacht. (8) dag. (9) toont. (10) leyde sijn' recht. (11) geloof. (12) gij. (13) die. (14) Want s' in 't.
 (15) en wil nu noyt ter deegh. (16) Peck en Olye.

- 549 meester: heelmeeester, dokter
 552 papperij: zalven
 af ... lesen: genezen door het lezen van een bezweringsformule
 553 dies: daarom
 ik (bij) hem
 tastte ... mijn hant: voelde mijn pols
 556 nichten: lichte meisjes
 557 Lepelstraet: in de literatuur is herhaaldelijk sprake van de Lepelstraat te Antwerpen, waar
 de publieke vrouwen woonden
 vervuylt: besmet
 560 wee: pijn
 al liggen ...: liggend ...
 562 toon: wijs aan
 563 wambays: wambuis, jasje
 564 douw; duwde
 al schreeuwen: schreeuwend
 565 verdrayt van kop: niet goed snik
 566 hier onder: ondertussen
 567 eerst: voor het eerst
 568 al mallen: gekheid makend
 569 oog slagh: (lieve) blik
 570 sint: sinds
 op mijn deegh: in mijn sas, in mijn schik (het WNT vermeldt de uitdrukkingen 'deeg hebben
 = gezond zijn, in zijn doen zijn' en 'geen deeg hebben = niet tevreden zijn')

Of pik⁽¹⁶⁾ en swavel scheen in sijn gesicht te koken;⁵⁷²
Waer op hij tierde: bruy van hier naer Jaquelij⁵⁷³
Gij schobbejak, en vraegh van haer uw medecijn.

572 pik: pek

573 bruy: loop

- *
 575 Dit buld'ren sloegh, gelijk een donder, in mijn ooren;
 Ick liep ten huysen uyt als voorts gejaegt met sporen;
 Het ⁽¹⁾ docht mij dat't ⁽²⁾ geraemt', 't gen ⁽³⁾ in sijn winkel stont,⁵⁷⁷
 Met al de dieren en gedrochten, die in 't ront,
 Van boven hingen, mij te saem, op d'hielen saten.
 580 Dus liep ick, sonder 't hoofd te keeren, drij, vier straten,
 Nogh min nogh meer, dan eenen ⁽⁴⁾ hont, wien aen de steert⁵⁸¹
 Een fles gebonden is: noyt was ik soo verveert.⁵⁸²
 In die benautheyt quam ik aen den hoek gelopen,
 Waer Cupido, gheel naekt stelt al sijn dingen open,⁵⁸⁴
 585 En, sonder stilstant ⁽⁵⁾, streult ⁽⁶⁾ als of hij, met dat vocht,⁵⁸⁵
 Vercoelen wou den brant, van ieders ⁽⁷⁾ liefde-tocht.⁵⁸⁶
 Dan dacht ik, of dat wicht ook, niet sijn heete voncken⁵⁸⁷
 In mij geschoten had, met Jaquelijnes loncken;
 Dies ley ik muyl aen boort, en soop soo veel ik kon⁵⁸⁹
 590 Van 't water, dat hij stort, uyt sijne coele bron:
 Maer ach! ick hadde schoon te suypen of ⁽⁸⁾ te drincken
 Den brant bleef, aen het hert, en wou van daer niet sincken,
 Waer over ik besloot te sien, of meester Jan⁵⁹³
 Mij wel geraden had; soo veele was daer van,⁵⁹⁴
 595 Dat, hoe ik Jaquelijm quam naerder ⁽⁹⁾ bij getreden,⁵⁹⁵
 Hoe meerder pijn, en smert ontstak, in geest ⁽¹⁰⁾ en leden;
 Want, sagh sij soet door vreught was 't herte weghgerukt,⁵⁹⁷
 En, sagh sij suer, het wiert door wanhoop onderdrukt ⁽¹¹⁾...
 Och! beter hadden dan tien elssens mij doosteken,
 600 Als eens, van Jaquelijm, aldus te sijn bekeken.⁶⁰⁰

MAEY (van binnen)

- Hou ⁽¹²⁾, Joren, Jaquelijm, Teun, Kosen... niemand niet?...⁶⁰¹
 * ⁽¹⁾ Mij docht dat. ⁽²⁾ 't hol geraemt. ⁽³⁾ dat. ⁽⁴⁾ een. ⁽⁵⁾ stilstaen. ⁽⁶⁾ stroelt. ⁽⁷⁾ iders. ⁽⁸⁾ en. ⁽⁹⁾
 nader. ⁽¹⁰⁾ heel mijn. ⁽¹¹⁾ g'heel verdruckt. ⁽¹²⁾ Kom.
 577 docht: leek
 't gen: hetgeen, dat
 581 nogh min nogh meer, dan: net als
 582 verveert: bang
 584 Cupido: minnegod; Joren ziet het Brusselse Manneke Pis als een cupido stelt al sijn dingen
 open: sijn geslacht toont
 585 streult: plast
 586 liefde-tocht: liefdesverlangen
 587 dacht: vroeg me af
 dat wicht: Cupido die sijn (vuur) pijlen (heete voncken) schiet naar wie hij wil verliefd maken
 589 dies: daarom
 leg ik muyl aen boort: legde, zette ik mijn mond aan de rand (van de fontein)
 593 waer over: waarom, om welke reden
 594 wel geraden: goede raad gegeven
 soo veele was daer van: in zoverre was dat juist
 595 hoe ik ... getreden: hoe dicht ik bij J. kwam
 597 sagh sij soet ... weghgerukt: keek zij vriendelijk, dan werd het hart me van vreugde op hol
 gebracht
 600 van: door
 601 hou: hee!

*

De drommel hael het volk; niet een die omme siet.⁶⁰²

(uytcomende) ⁽¹⁾

Als alles is gereet elk comt seer vlijtigh eeten,

Maer niemant, die eens sorgt, naer potten, pannen, speeten.⁶⁰⁴

605 ...Hoe, Joren, sijt gij daer? ⁽²⁾⁶⁰⁵

JOREN

Can ik u dienen vrou?

MAEY

Com, dekt de tafel... tapt wat bier... besorgt de schouw⁶⁰⁶

Van branthout... Draeyt het spit... Sa ras, snijd ⁽³⁾ roode kolen...

Loop... vliegh...

JOREN

Wat doe ik eerst? ⁽⁴⁾

MAEY

Het gen ⁽⁵⁾ u is bevolen.

JOREN

Al had ik dobbel lijf, en handen seven paer,

610 Hoe wilt gij, dat ik dit volbrenge al ⁽⁶⁾ te gaer?⁶¹⁰

MAEY

Wie seght u al te gaer? Eerst 't een, en dan weer 't ander...

Com, volgh... ⁽⁷⁾ daer slaet het ses... Ras, helpen wij malckander

(binnen)

niemant niet: (is daar) niemand

* (1) uytcommende. (2) aen Joren. (3) snij. (4) 't eerste. (5) geen. (6) allegaer. (7) mij slechts maer naer en helpen.

602 omme siet: zich om iets bekommert

604 sorgt naer: zorgt voor

605 vrou: meesteres

606 besorgt: voorzie

610 al te gaer: alles te zamen, tegelijkertijd

*

(1) KEYSER. AMBROOSUw soete boerterij behaegt mij soo, Ambroos,⁶¹³Dat ik u, om ⁽²⁾ de klucht, uyt gheel het hof, verkoos;⁶¹⁴

615 Ik moet mij heden, op sijn lappers, wat vermaken.

AMBROOSUw ⁽³⁾ wachten sullen, aen den hoek der strate, waken
Gereet, tot uwen dienst, in allerley gevaer.**KEYSER**Ick ken hun ⁽⁴⁾ trouwigheyt, en goede sorgen ⁽⁵⁾; maer

Die sijn in dese stadt mij noodigh, slechts tot luyster,

620 Niet tot bewarenis: in 't klaer of in het duyster,⁶²⁰Met wacht, of sonder, 'k vind mij seker overal.⁶²¹Een vorst, die liefde ⁽⁶⁾ voedt, en vreest geen ongeval,⁶²²

Elk onderdaen is als een borghe, voor sijn leven:

Den troon, waerop mij Godts genade heeft verheven, ⁽⁷⁾

625 Vermogen, rijkdom, pracht, staet, glory, majesteyt

Vernoegt mijn ziele min, dan dese sekerheyt,⁶²⁶Van d'ondersatens trou: gerust, en, sonder wapen,⁶²⁷Sou ik in d'armen van den minsten borgher slapen.⁶²⁸Ook ben ik hen ⁽⁸⁾ soo lief, dat mij een ieder ⁽⁹⁾, niet

630 Als vorst en keyser, maer als sijnen vaer aensiet.

Maer segh, wat dunkt u van dees ⁽¹⁰⁾ à la mode kleeren?⁶³¹

*

(1) Keyser Carel uyt met Ambroos. (2) in. (3) u. (4) u. (5) sorge. (6) vrede. (7) Hierna komen volgende verzen, die in het handschrift ontbreken:

Het goud dat Oost en West laet sacken in mijn schoot,
De wijd berichte macht van mijne Oorlogsvloot,
De fiere Leger cracht voor die de Ketters beven,
En die den Sultan self van Weenen heeft gedreven.⁴⁵

45 [bladzijde 45, noot 7]
berichte (= beruchte): befaamde
voor die: waarvoor

(8) hun. (9) ider. (10) die.

613 soete: vriendelijke, zachte
boerterij: humor

614 om de klucht: met het oog op de gemakelijkheid

620 bewarenis: bewaking, bescherming
in 't klaer: bij klare dag

621 seker: veilig

622 voedt: koestert (voor; of misschien liever: voedt bij zijn onderdanen, d.i. tot liefde inspireert)
en: ontkenning (met: geen)

626 min: minder

627 d'ondersatens trou: trouw van de onderdanen

628 minsten: geringste

631 à la mode kleeren: hier wel ironisch bedoeld: bij deze gelegenheid passende kleren

*

AMBROOS

Mijn vorst, gij sijt gelijk een van die groote heeren,
Die in het lant van Waes, de diensten doen van schout⁶³³
Of boer balliuw.⁶³⁴

KEYSER

't Is waer, Ambroos, maer segh mij, soudt
635 Gij ook wel racker sijn? want als ik schout wou wesen,⁶³⁵
Denk, gij mij dienen moet, gelijk gij dee⁽¹⁾ voor desen.⁶³⁶

AMBROOS

Seer geiren⁽²⁾, heer, daer toe heb' ik all' eygendom;⁶³⁷
Ick heb een bakhuis stijf als marmer; krom en slom⁶³⁸
Staen mijne vingeren: ik loop gelijk een⁽³⁾ hase.
640 Ick sie gelijk een valk: 'k ontsie⁽⁴⁾ nogh slijk nogh wase.⁶⁴⁰
Ey, laet mij, om de proef, eens uwen racker sijn;
Dan siet gij peerden in arreste, bij dosijn.⁶⁴²

KEYSER

Per⁽⁵⁾ naesten; gaen wij eerst dat vet kappoen besoecken⁶⁴³

(Joren en Kosen uyt⁽⁶⁾, geladen met kruycken, vol bier. Keyser Carel en Ambroos ter sijden.)

AMBROOS

Sie daer twee gasten soo gelaen, dat hunne broecken⁶⁴⁴

- * (1) ded'. (2) geerne. (3) de Haesen. (4) en kan geweldig blaesen. (5) Daer naer. (6) uytcommende.
- 633 schout: hoofd van het gerecht en de politie
- 634 balliuw: baljuw, ambtenaar met de rechtspraak in een zekere landstreek belast (*boer balliuw*: een boer die tegelijk het baljuwschap uitoefent)
- 635 racker: dienaar (van de schout)
- 636 denk, gij: bedenk, hou voor ogen dat gij
voor desen: voordien, vroeger
- 637 geiren: graag
all'eygendom: iedere eigenschap
- 638 bakhuis: gezicht
slom: scheef (de uitdrukking *krom en slom* bestaat nog in de streektaal)
- 640 ontsie: vrees
wase: modder (cfr. Frans *vase*)
- 642 arreste: beslaglegging; dan ... in arreste: dan ziet gij paarden in beslag nemen
- 643 per naesten: bij de eerstvolgende gelegenheid
- 644 gelaen: geladen

*

645 Van 't dragen kraken... Hoey!... sy stincken van ⁽¹⁾ 't out leer...
 't Is van dat ⁽²⁾ volk, met wie gij eeten gaet, mijn heer.

KEYSER

Stil, luystren wij, Ambroos...⁶⁴⁷

(sij rusten en besien de kannen)

KOSEN

Wat segh ie van die pullen?...

Och! Joren! niemant weet, hoe brave wij gaen smullen...⁶⁴⁸

Gantsbloet! elk houdt voor 't minst een vaen.⁶⁴⁹

JOREN

Die is voor mij

650 En dese voor den baes.

KOSEN

Voor Kosen?

JOREN

Wel, sijt gij

Den baes, gij lompert ^{(3)?}...⁶⁵¹

KOSEN

Ick verstont u qualijk, Joren.

JOREN

Ick weet, men magh er vrij een koppel aen ien ooren⁶⁵²

* (1) naer. (2) het (3) lompen Kosen.

647 sij: Kosen en Joren

ie: je

pullen: bierkannen

648 brave: duchtig

649 gantsbloet: bastaardvloek (Gods bloed)

elk houdt: iedere (pul) bevat

vaan: maat voor drank (inz. bier) (1 vaan = 2 stopen = 4 mengelen of mingelen = 8 pinten = ± 5 liter)

651 qualijk: slecht

652 magh: kan

vrij: gerust

ien: je

*

Vast maken; want daer is geen bierbalgh in het lant⁶⁵³

Als d'uwe. 'k Wed, gij wel een viertien ⁽¹⁾ op sijn kant,⁶⁵⁴

655 Soudt stellen ⁽²⁾.⁶⁵⁴⁻⁵⁶⁵⁵

KOSEN

Met besprek van toebak ende pijpen?

JOREN

Al schoonties ick en laet mijn neus ⁽³⁾ alsoo niet knijpen,⁶⁵⁶

Wij kennen u wel vrient.⁶⁵⁷

KOSEN

Wel? moogh ie ⁽⁴⁾ dan niet sien,

Dat ick een potien drink?⁶⁵⁸

JOREN

Een potien? spreek van tien,

Dan ⁽⁵⁾ sit ge nogh soo koel, als eenen nuchtren reeuwer.⁶⁵⁹

KOSEN

660 Sa ⁽⁶⁾, Joren, is 't maer ⁽⁷⁾ dat? ie sijt een rechten schreeuwer.⁶⁶⁰

JOREN

Nu, hou ⁽⁸⁾ ie smoul, en drink van daegh, soo veel ie ⁽⁹⁾ wilt.⁶⁶¹

KOSEN (de kan ⁽¹⁰⁾ omhelsende)

O mijne vreugt! mijn troost! mijn lust! mijn hoop!...⁶⁶²

AMBROOS ⁽¹¹⁾

Wat brilt

* (1) quartien. (2) leggen. (3) neuse soo. (4) mocht gij. (5) Dat siet noch soo koel als eenen nuchtren reeuwer. (6) Jae. (7) waer. (8) houd u. (9) gij. (10) omhelsende de kanne. (11) (stil).

653 bierbalgh: bierbuik

654 een viertien: viertje. De editie van 1718 vermeldt 'quartien' (= kwartje). Een kwartje is een kwart anker en een anker is 38,8 liter

654-5 op sijn kant ... stellen: leegdrinken (cfr. in het Frans: mettre la bouteille sur le côté = la vider)

655 met besprek van: met inbegrip van, met, de belofte van, op voorwaarde van (te geven)

656 al schoonties (= schoontjes): (het is) al goed

ick en laet ... knijpen: ik laat me niet afzetten (WNT: iemand in de neus knijpen = hem benadelen, in de nek zien)

657 ie: je

658 potien: potje

659 koel: nuchter

reeuwer: lijkbidder

660 rechten: echte (nog in het Westhoekse dialect)

661 smoul: smoel, mond

662 brilt: zanikt, kletst

*

Ons desen slobberaer ⁽¹⁾?... ⁶⁶³

KEYSER

Ambroos, sluyt uwe kaken.

KOSEN

Mijn lief, mijn toeverlaet, mijn opperste vermaken.

JOREN

665 Bemint ⁽²⁾ ie dan de pul nogh meer, als Jaquelijnn?

KOSEN

Wien? uw ⁽³⁾ aenstaende bruyt?

JOREN

Aenstaende bruyt van mijn?

Gij jock ⁽⁴⁾, sij mint u meer dan haere beste krage. ⁶⁶⁷

KOSEN

Is 't meuglijk ⁽⁵⁾! sou se mij soo groote liefde drage'?

JOREN

Het is om u, dat sij bij dagh en nachte sucht.

KOSEN

670 Om mij? ⁶⁷⁰

JOREN

Om u.

* (1) stobberaer. (2) Bemint gij. (3) uwe. (4) sot. (5) mogelijk.

663 slobberaer: drinker

667 jock: schertst

krage: zie 81

670 genucht: een genoeg

*

KOSENO ⁽¹⁾ maet! wat doet gij mij genucht!**JOREN** ⁽²⁾Om u... (*aen 't volk* ⁽³⁾) Want om u is 't dat Teunis haer comt quellen.**KOSEN**Och liefste Jaquelij! wilt u niet meer ontstellen
Om mijnentwil, gij sijt versekert van mijn trouw.**JOREN**Maer, Kosen, soo gij haer wilt hebben, tot uw vrou,
675 Gij moogt ⁽⁴⁾ voortaan noch bier noch brandewijnties drincken.**KEYSER** ⁽⁵⁾

Dat is een rechten snaek.

KOSEN

Waerom?

JORENSij can het stincken
Van geenen stercken drank verdragen; voegt daer bij
Den toebak.**KOSEN**Toebak ook? dat ⁽⁶⁾ 's al mijn leckernij
Hoe sal ik, sonder bier, en toebak, connen leven?

*

⁽¹⁾ Och. ⁽²⁾ (stil). ⁽³⁾ ontbreekt. ⁽⁴⁾ mocht. ⁽⁵⁾ (stil). ⁽⁶⁾ dat is mijn.

*

JOREN

- 680 Begeert gij Jaquelij, gij moet dit al opgeven.⁶⁸⁰
 Soudt gij, om soo een meyt, niet willen afdant doen
 Van dese lussies ⁽¹⁾?... Segh... gij sijt een rechten ⁽²⁾ loen.⁶⁸²
 Bijgommen, kost ik haer, soo veel als gij, believe, ⁶⁸³
 Ick sou mij t'haerder min van t'onbijt ⁽³⁾ self ontrieven.⁶⁸⁴

KOSEN

- 685 Van 't onbijt ⁽⁴⁾?...⁶⁸⁵

KEYSER (stil)

Sulk een spook sagh ik mijn leven niet.

KOSEN

Van 't onbijt, Joren? stil...⁶⁸⁶

JOREN

Ja, en daer nevens liet
 Ik haer altijt, voor uyt, d'helft eeten van de soppen.⁶⁸⁷

JAQLIJN (al luystren uyt) ⁽⁵⁾

KOSEN

'k Bemin Jaqlijne wel, maer moet mijn darmen proppen⁶⁸⁸
 Want anders valt mijn min ⁽⁶⁾ geheel in d'oude schoen.⁶⁸⁹

JAQLIJN ⁽⁷⁾

- 690 't Is wel gij droncke-neus, gij laffaert ⁽⁸⁾, gij kappoen,

* (1) lustjens. (2) rechte. (3) ontbijt. (4) Neen, neen. (5) ontbreekt. (6) moet. (7) hier op uyt. (8) luyfter.

680 al: alles

682 lussies (= lustjes): pleziertjes

loen: lomperd

683 bijgommen: zie 115

kost: kon

believe: behagen

684 t'haerder min: voor haar liefde

self: zelfs

ontrieven van: ontzeggen

685 spook: lelijkerd (bedoeld is Kosen)

686 stil: zwijg daarvan

daer nevens: bovendien

687 soppen: De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*: 'een kooksel van brood met porei, rapen of andere groensels met water, tot voedsel van geringe lieden; [...] in dezen zin is het meest mv. [...]. Zoppe is arme kost, soepe komt op treffelijke tafels' al luystren uyt: luisterend op (het toneel)

688 proppen: volstoppen

689 valt ... in d'oude schoen: komt ... terecht bij wat versleten is, bij wat weinig waarde heeft (cfr. iemand achten als een oude schoen; iemands oude schoen(en) = de vrouw die iemands minnares is geweest)

Com weer, ik sal u naer de pijp en 't glaesie stieren.⁶⁹¹

691 stieren: sturen

*

AMBROOS ⁽¹⁾ (*aen den Keyser*)

Daer is 't juweel.

KOSEN

Mijn lief...

JAQUELIJN

Wegh vrijer van de bieren...

KOSEN

Ey, sijt niet quaet.

JAQLIJN

Van hier... licht dese pullen op...

Helpt Joren, vaeyer wort door dorst ⁽²⁾ gheel los van kop... ⁶⁹⁴**JOREN**695 Ras Kosen. ⁶⁹⁵**KOSEN**

Jaqueliijn, sijt gij nogh gram op Kosen?

JAQUELIJNDat Kosen brandewijn en Mechels bier gaet hosen, ⁶⁹⁶Soo lange tot het ⁽³⁾ hem sijn blaewe neus uytloopt. ⁶⁹⁷**KOSEN**

Maer liefste...

* (1) altijd stil aen den Keyser. (2) heel. (3) dat 't.

694 gheel los van kop: geheel gek

695 gram: verbolgen

696 hosen: scheppen; vandaar ook: drinken, zwelgen

697 blaewe: blauwe kleur door de alcohol

*

JAQLIJN

Swijgh ⁽¹⁾ segh ik, eer ⁽²⁾ mijne gal meer ⁽³⁾ kookt.

JOREN

g'Hebt ongelijk, ge sult haer galle ⁽⁴⁾ meer ontsteken⁶⁹⁹

JAQLIJN

700 Daer tonnestrijcker, draegh, dat u de beenen breken.⁷⁰⁰

(binnen)

(Den Keyser en Ambroos lacchen)

Neen in gheel Brussel is geen sulcke Jacquelijjn

AMBROOS

Mijn darmen splijten.⁷⁰²

KEYSER

Volgh: 't vertoeven doet mij pijn;

Ick moet dat schoon gesin eens t'samen hooren prate' ⁽⁵⁾⁷⁰³

Waer wonen sij Ambroos?⁷⁰⁴

AMBROOS

Hier in de naeste strate.

(binnen)

Binnen ⁽⁶⁾ gordijnen open; vertoogh van den kelder. ⁽⁷⁾

TEUN, JOREN, KOSEN

705 Soo! wellecom die brengt... is 't van een volle ton.

* (1) swijg stil. (2) eer dat mijn. (3) weer. (4) gramschap. (5) praeten (6) ontbreekt. (7) Joren, Kosen
commen in met het bier.

699 g'Hebt ongelijk ...: Joren zegt dit tot Kosen

700 tonnestrijcker: drinkebroer

702 vertoeven: dralen, wachten

703 gesin; gezelschap

704 vertoogh; tafereel, decor

*

JOREN

Jae 't meester.

TEUNSchenk, laet sien... 't is claer gelijk de son... ⁽¹⁾Het smaect spijt spaensche wijn... Comt, Jaquelijne... Maeye... ⁷⁰⁷

Waer sijt gij?... Brengt de spijs, gij doet mijn herte draeye'

Met wachten.

MAEY (van binnen)

Hebt gij haest loopt voren....

TEUN

Wat gedult

710 Heeft eenen man van doen met soo een wijf... Gij sult ⁷¹⁰U haesten, of ick sal het selver comen ⁽²⁾ halen.**JAQLIJN ⁽³⁾**

Daer is salaey...

TEUNDat 's wel; sit aen ⁽⁴⁾, niet langh te dralen,

Roep moêr.

JAQLIJN

Sij comt terstont, begint maer vaeyer...

*(Men klopt)***JOREN**

Sacht

Ick hoore kloppen baes.

* (1) Hij drinckt. (2) comen. (3) uytcommende. (4) sit bij.

707 spijt: evengoed als; nog beter dan (?)

710 van doen: nodig

*

TEUN

Men lapt geen schoen bij nacht:

715 Laet kloppen... Is de deur ⁽¹⁾ te degen ⁽²⁾ toegesloten?⁷¹⁵**JOREN**Jae 's ⁽³⁾ en gegrendelt.⁷¹⁶**TEUN**

Goet...

(Men klopt stercker)

Wat... sijn dat esel-pooten?

Sij stampen om de deur te breken... Joren siet

Wie daer is.⁷¹⁸**JOREN**'k Wou dat hij bij 't hoofd hingh tusschen 't spriet
Aen d'oude haven-poort... Wie daer?... Wie daer?...**KEYSER (van buyten)**

Doet open...

KOSEN720 Ick wenschte dat dien guyt van gister waer versopen.⁷²⁰**KEYSER (incomende ⁽⁴⁾ Ambroos ter sijden.)**Och meester, set me ⁽⁵⁾ togh een lap op dese leers,'k Ben natschoey ⁽⁶⁾⁷²²

* (1) deure. (2) ter degen. (3) Jae en (4) uytcommende. (5) mij. (6) nat voet

715 te degen: behoorlijk

716 jae's: ja

718 spriet: gevorkte staak (als straftuig)

720 van gister: gisteren

722 natschoey: ik heb natte voeten (doordat mijn schoenen stuk zijn)

brillen: kwellen, storen

bij de keers: bij avond

*

TEUN

Wat comt gij ons brillen bij de keers?
 Het is nu buyten tijdt, om leerssen te vermaken.⁷²³

KEYSER

Ick soude mergen ⁽¹⁾ vroegh noch geeren ⁽²⁾ t'Alst geraken,⁷²⁴
 725 Ick bid's u, help ⁽³⁾ mij, 'k geev'u, wat gij vraegt, tot loon.⁷²⁵

JOREN (stil)

De drommel sla de vent.⁷²⁶

TEUN

Uw ⁽⁴⁾ gelt, noch uw ⁽⁴⁾ persoon
 Nogh Alst, noch reys, noch wat gij vorder ⁽⁵⁾ weet te seggen,⁷²⁷
 Sal desen avont mijn servette neer doen leggen;
 Bruy met uw leerssen heen...⁷²⁹

KOSEN

Soo baes, dat 's wel geseyt.

JOREN

730 Of ⁽⁶⁾ soo gij 't minste noch daer tegen wederleyt...⁷³⁰

KEYSER

Och vrienden, 't is mij leet dat ik u ⁽⁷⁾ come ⁽⁸⁾ stooren
 Maer seker 't is uyt noot.

* (1) morgen. (2) geirne. (2) 'k geef u al wat gij wilt tot loon. (4) u. (5) breeder. (6) En. (7) uw. (8) comme.

723 vermaken: herstellen

724 mergen: morgen

geeren: graag

t'Alst: in Aalst

725 ick bid's u: ik bid u erom

726 drommel: duivel

727 vorder: verder

729 bruy: loop

730 wederleyt: inbrengt

*

TEUN

Sa, drijf hem buyten, Joren.

KEYSERIck bid's u.⁷³³**JOREN**Kreunt gij nogh gijn⁽¹⁾ kalen⁽²⁾ Joncker? Sa
Naer buyten, of...**KEYSER**Waer wilt gij dat ik hene⁽³⁾ ga?**TEUN**735 Ga voor den hagel...⁷³⁵**KOSEN**

Voor den regen en de winden....

AMBROOSIs dat de sausse⁽⁴⁾ van dat schoon kappoen?**KEYSER**Maer vrinden⁽⁵⁾En sijt soo hevigh niet. Soo u den honger quelt⁷³⁷Ick sal vertoeven: eet, en sijt soo niet ontstelt;⁷³⁸Of soo gij mij als vrient aen tafel wilt gehengen,⁷³⁹740 Ick sal voor mijn gelach tien⁽⁶⁾ potten wijn⁽⁷⁾ doen brengen⁷⁴⁰⁽⁸⁾ (*Sij staen alle op van tafel*)* (1) gij. (2) kaele. (3) henen. (4) cansse. (5) vrienden. (6) vier (7) wijn: (8) alle staen zij van Tafel
op en vliegen den Keyser toe.

733 kreunen: klagen, jammeren

gijn: gij

sa: komaan

735 ga voor den hagel: loop naar de bliksem (*voor de hagel* is een verwensing; cfr. voor de
donder, voor de bliksem)737 en: ontkenning (bij *niet*)

hevigh: driftig, opvliegend

738 vertoeven: wachten

ontstelt: ontstemd

739 gehengen: gedogen

740 gelach: gelag, vertering

*

TEUN

Waer sijt gij, Maey, Jaqlijn, comt voort... wat seght mijn heer?⁷⁴¹

KEYSER

Ick geef tien ⁽¹⁾ potten wijn ⁽²⁾, is 't dat ik bij u neer
Magh sitten.

TEUN

Sa ⁽³⁾, mijn heer, gij doet ons groote eere.

AMBROOS

Hoe ras doet die beloft de lappers gramschap keere'!

MAEY en JAQLIJN ⁽⁴⁾

745 Weest wellecom, mijn ⁽⁵⁾ heer....⁷⁴⁵

TEUNIS

Ruymt jongens, ruyt ⁽⁶⁾, maekt ⁽⁷⁾ plaets.

JOREN

Het kijven is nu uyt.

KOSEN

Wij sijn de beste maets
Van Brussel.

AMBROOS

Groote maets, soo groot als olyphanten:
Wat heeft den Keyser daer eelmoedige trouwanten!⁷⁴⁸

* (1) vier. (2) wijns. (3) Jae. (4) te samen. (5) Heer schout. (6) ontbreekt. (7) hem.
741 voort: te voorschijn, nader
745 ruyt: ruim op; of: maak plaats
748 trouwanten; dienaars, gezellen

*

TEUNCom heerschop, set u neer aen mijne groene zij;⁷⁴⁹750 Gij Maey te ⁽¹⁾ rechter hant.⁷⁵⁰**KEYSER**

Benaut u niet, voor mij,

'k Ben wel.⁷⁵¹**AMBROOS**Ja ruym soo wel als in een kuypers ⁽²⁾ setel;
't Is puer als of hij waer geseten op een ketel.⁷⁵²**TEUN**Jaqlijn, geef ⁽³⁾ een servet.**AMBROOS (*altijt ter zijden*)**

't Is van dat fijn damast.

Ten minsten brengt een bak dat hij sijn handen wast.

KEYSER755 Ey, maekt togh geen fatsoen; best vallen wij aen 't schaffen.⁷⁵⁵**JAQLIJN (*'t kappoen brengende*)**

Daer is het feest-stuk.

TEUN

Soo, dat nu al d'honden blaffen,

Dat op de kelder klop, die wilt ⁽⁴⁾, geen ooren meer.⁷⁵⁷

*

(1) ter. (2) Conincks. (3) geeft. (4) wil.

749 heerschop: heerschap, heer
groene zij: linkerzijde

750 Benaut u niet: ga niet te dicht opeen zitten

751 'k Ben wel: 'k zit goed
kuypers setel: ton

752 puer: precies

755 fatsoen: drukte, omslag
schaffen: eten

757 geen ooren meer: (bevelend) er niet meer naar luisteren!

*

AMBROOS

'k Sey dit soo wel als gij, sat ick bij heerschop neer.⁷⁵⁸

KEYSER (gelt langende) ⁽¹⁾

Siet meester; doet daer voor wijn naer uw ⁽²⁾ smake ⁽³⁾ halen.

TEUN

760 Neem Kosen...⁷⁶⁰

KOSEN

Ik?... ja wel...

JOREN

Du ⁽⁴⁾ Drijdarm van Westfalen...

Geef baes; ik ga daer mee, hier naest, in d'halve maen.⁷⁶¹

TEUN

Dat Fransien ⁽⁵⁾ ons gebuer tap uyt de ⁽⁶⁾ volle kraen,⁷⁶²

Seght dat 't voor mij is ⁽⁷⁾.⁷⁶³

JOREN ⁽⁸⁾

Goet.

AMBROOS

Wat brilt ons desen snapper ⁽⁹⁾?

TEUN

Ga Joren, segh aen Frans, het is voor Teun den lapper.

* (1) gevende. (2) u. (3) smaeken. (4) gij. (5) Vrouwjen. (6) een. (7) gaet. (8) ontbreekt. (9) clapper.

758 heerschop: (hoge) heren

langende: gevend

760 du: jij

drijdarm van Westfalen: V. Celen in de editie *Onze bibliotheek* IV, p. 39: 'slokker; de Westfalen gingen door voor de grootste plomperds onder de Duitschers'; M.C.A. van der Heyden, in de *Spectrum* -editie, p. 309: 'zuiplap (Westfalen is bekend om het bier)'; drijdarm = draaidarm, kronkeldarm, volvulus (kronkel in de darm), maar het woord zou ook een verbasterde vorm kunnen zijn: W. Ziesemer, *Preuszisches Wörterbuch* geeft de vorm *dreidämel* met als verklaring 'Dummkopf'

761 in d'halve maen: naam van een herberg

762 Fransien: Fransje

gebuer: buurman

763 brilt: zanikt, kletst

snapper: zwetser

*

MAEY ⁽¹⁾765 Wat dunkt u, heerschop van dat waesterlants ⁽²⁾ kappoen.⁷⁶⁵**KEYSER**Ick at ⁽³⁾ noyt beter.⁷⁶⁶**KOSEN**

't Is de feest van d'oude schoen.

AMBROOSHad ik mijn oude schoen, van daegh, meê aengetrocken,⁷⁶⁷
Misschien proefd' ick nu ook van dese lekker broeken.**KEYSER**

Jaqlijn een glaesie bier.

TEUN

Soo heer, dat 's naer mijn sin...

770 Wel, heeft 't wat smaeks ⁽⁴⁾?...⁷⁷⁰**KEYSER**

Gij siet, ik lap het suyver in.

AMBROOS

Dit lijkt geen Keyser meer, maer eerder Teunis macker.

JOREN (*incomende* ⁽⁵⁾ *met* ⁽⁶⁾ *den wijn*)Daer is van 't beste vat.⁷⁷²

*

(1) Joren binnen. (2) waeterlants. (3) sag. (4) smaeck. (5) incommende. (6) ontbreekt.

765 waesterlants: uit het Land van Waas

766 de feest van d'oude schoen: in die zin dat op vastenavond geen schoenen gelapt worden? Of duidt 'd'oude schoen' op de schoenlappers, waar nieuwe schoenen dan zouden verwijzen naar de schoenmakers (cfr. 793-794)? Of is de uitspraak van Kosen een zinspeling op het feit dat dank zij de oude schoenen (en de traktatie) van de bezoeker de avond extra feestelijk wordt (cfr. de reactie van Ambroos, 767)? Zie ook 842, waar Teun klinkt op de oude schoenen en de bezoeker

767 meê: ook

770 ik lap het ... in: ik giet het ... naar binnen
suyver: puur, helemaal

772 wacker: flink, vlug

*

TEUN

Com Joren, schenk ons wacker

In 't ronde... Sa, dat gaet op uw ⁽¹⁾ gesontheyt, heer... ⁷⁷³**KEYSER**Ervatten ⁽²⁾ wij dit, op uw welvaart, nogh een keer... ⁷⁷⁴**AMBROOS**

775 'k Wou, dat dien feyaert ⁽³⁾ waer verkocht in 't lant van Kempen ⁷⁷⁵
 Ick leed nu geenen dorst terwijl, die lappers slempen.

TEUNWat segh ⁽⁴⁾ ie van dien wijn? ⁷⁷⁷**KEYSER**Gij hebt een leckre ⁽⁵⁾ tongh.**TEUN**Dat is mij meer geseyt, mijn heer: ick was nogh jongh ⁽⁶⁾En lapte met Paskier, compeer van Klaes den kuyper ⁷⁷⁹

780 In welckers kelder ick al menigh stiller sluyper ⁷⁸⁰
 Gemaekt heb; ook kreegh ick daer kennis van den wijn.

KEYSERGij dunkt mij, meester, van goey borgershuyts te sijn. ⁷⁸²

* (1) u. (2) Hervatten. (3) reckel. (4) segt gij. (5) lekker. (6) jonck.

773 dat (rondje) gaet ...

774 ervatten: herhalen

welvaart: welzijn

775 feyaert: (vei: Zuidnederlands voor *vet*) vetgemest dier

777 ie: je

leckre tongh: fijne tong, fijne smaak

779 compeer: makker

780 sluyper: sluiptochtje, strooptochtje

782 borgershuyts: burgermans afkomst

*

TEUN

- Den hertoogh ⁽¹⁾ Maxmiliaen is ⁽²⁾ van mijn vader lange ⁷⁸³
 Geschoeyt geweest; ook heb ik somtijds d'eer ontfange ⁷⁸⁴
 785 Van Prins Philippus schoen te passen aen sijn voet. ⁷⁸⁵
 Maer als dien jongen vorst moest trecken, met'er spoet,
 Naer Spagnien, om van daer een spaensche vrou te halen,
 Mits niemand van ons huys kon ⁽³⁾ spaensche talen, ⁷⁸⁸
 Men liet ons achter, en men nam een vreemden ⁽⁴⁾ aen. ⁷⁸⁹
 790 Mijn vaeyer wiert hier door met droefheyt, soo bevaên, ⁷⁹⁰
 Dat hij 't bestierf ⁽⁵⁾, en liet, naer hem, vier jonge weesen. ⁷⁹¹
 De tollén ⁽⁶⁾, om ⁽⁷⁾ die reys, dier ⁽⁸⁾ tijdt seer hoogh geresen, ⁷⁹²
 Die maekte ⁽⁹⁾ ons ⁽¹⁰⁾ soo aerm, dat ick schoenmakers soon,
 Tot lappen wiert gepraemt, en dat voor kleynen ⁽¹¹⁾ loon. ⁷⁹³⁻⁴⁷⁹⁴
 795 Men wilde mij als dan 't mosket in handen geven, ⁷⁹⁵
 Maer ick, die altijd had bemint het borger-leven ⁽¹²⁾
 Was 't eerlijk van gemoet, om hant daer aen te slaen: ⁷⁹⁷
 Den edlen elsen stont mijn oogh veel schoonder aen. ⁷⁹⁸

AMBROOS

Wat of ⁽¹³⁾ dien schoenlap sigh laet voorstaen. ⁷⁹⁹

KEYSER

- * ⁽¹⁾ Hertog. ⁽²⁾ heeft. ⁽³⁾ kost. ⁽⁴⁾ vremde. ⁽⁵⁾ toen stierf. ⁽⁶⁾ Te queken. ⁽⁷⁾ en. ⁽⁸⁾ dien. ⁽⁹⁾
 maecten. ⁽¹⁰⁾ dat ick doen arm. ⁽¹¹⁾ cleenen. ⁽¹²⁾ borgers-leven. ⁽¹³⁾ dan. ⁽¹⁴⁾ voordér. ⁽¹⁵⁾
 raecte. ⁽¹⁶⁾ ontbreekt.
 783 hertoogh Maxmiliaen: Maximiliaan I (1459-1519), aartshertog van Oostenrijk, werd ten
 gevolge van zijn huwelijk met de jong gestorven Maria van Bourgondië - dochter van Karel
 de Stoute - voogd en regent van de Nederlanden. In 1493 volgde hij zijn vader op als keizer
 van het Duitse Rijk. Karel V was zijn kleinzoon
 784 geschoeyt: van schoenen voorzien
 785 Prins Philippus: Filips II (1527 - 1598), koning van Spanje, zoon van Karel V. Tijdens zijn
 regering zouden de Nederlanden in opstand komen en de Verenigde Provinciën hun
 onafhankelijkheid verwerven
 788 mits: omdat
 kon: kende
 789 achter: in de steek
 nam een vreemden (schoenmaker) aen: nam ... in dienst
 790 bevaên (= bevangen): vervuld
 791 liet naer hem: liet achter bij zijn dood
 792 tollén: belastingen
 om die reys: omwille van, ten gevolge van die reis (naar Spanje)
 dier tijdt: toentertijd
 793-4 een schoenlapper stond blijkbaar minder in aanzien en had ook een lager inkomen dan een
 schoenmaker
 794 gepraemt: gedwongen
 795 mosket: musket, vuurwapen; *men wilde ... geven*: men wilde me musketier, soldaat maken
 797 eerlijk: rechtschapen, fatsoenlijk
 om hant daar aen (= aan het musket) te slaen: om dat (d.i. het militaire leven) aan te vatten
 798 elsen: els
 799 sigh laet voorstaen: zich (wel) inbeeldt

800 Eens gedroncken
Eer gij vorder ⁽¹⁴⁾ gaet. ⁷⁹⁹⁻⁸⁰⁰⁸⁰⁰

MAEY

Ick rake ⁽¹⁵⁾ wel aen 't roncken
Soo dit nogh ⁽¹⁶⁾ lange duert.

799-800 Eens ... gaet: laten we eens drinken, voor je verder vertelt
800 roncken: snorken, slapen

*

AMBROOS

En ick verstik van dorst.

JORENSoo, Kosen, kloestert ⁽¹⁾ wel ien ⁽²⁾ oude coude borst.⁸⁰²**KOSEN (aen den Keyser)**Ick breng 't ie ⁽³⁾ speciael⁸⁰³**AMBROOS**

Wel speciael van 't bakhuys!

Och! moet dien schoonen wijn gaen ⁽⁴⁾ in dat stinckend bakhuys?...⁸⁰⁴**KEYSER (aen Kosen)**805 Sa Kosen, 'k groet ⁽⁵⁾ u weer**JAQLIJN**

Mijn heere den balliuw...

AMBROOSHeb ik 't niet wel geseyt?⁸⁰⁶**JAQLIJN**Mijn moeyer brengt ⁽⁶⁾ het u.**KEYSER**Ick bringe ⁽⁷⁾ 't moeyer weer.⁸⁰⁷

* (1) cloester. (2) u. (3) u. (4) ontbreekt. (5) 't gaet uw. (6) bringe 't u. (7) bringe.

802 kloestert: koester, vertroetel

ien: je

803 Ick breng 't ie: ik drink je toe, op je gezondheid

speciael: goede vriend, vriendlief

804 bakhuys: mond

806 Heb ... geseyt: een verwijzing naar 632-634

807 Ick ... weer: ik drink op mijn beurt (je) moeder toe
met open monde: met volle overtuiging, volmondig

*

TEUN

Sa, sa, met open monde...

JORENIn uw goe gratie, heer.⁸⁰⁸**TEUN**

Men drink nogh eens in t' ronde.

KEYSERMet uwen oorlof, baes, 'k versoeke⁽¹⁾ dat Jaqlijn⁽²⁾⁸⁰⁹

810 Uw dochter, drincken magh met mij, een glaesie wijn...

Ick breng 't u Jaquelijjn.

JAQLIJNGodt segen ie⁽³⁾ mijn heere.**MAEY**Gij botte moet gij u⁽⁴⁾ soo voor de lieden keere'⁽⁵⁾⁸¹²**AMBROOS**Wat dat de swerte⁽⁶⁾ kauw⁽⁷⁾ de bonte kraey⁽⁸⁾ verwijt...⁸¹³**KOSEN (een glas voor Joren nemende)⁽⁹⁾**Ick blaes u Joren.⁸¹⁴**JOREN**'k Blaes u mee op sijnen⁽¹⁰⁾ tijdt.

* (1) versoeck. (2) Jaquelijjn. (3) u. (4) uw. (5) keeren. (6) swarte. (7) schouw. (8) raef. (9) ontbreekt.
(10) mijnen.

808 In uw goe gratie: op uw vriendschap (bonnes grâces = bienveillance ou amitié d'une personne à l'égard d'une autre)

809 oorlof: toestemming

812 botte: domoor

u soo voor de lieden keere': u zo tegenover de mensen gedragen

813 Wat ... verwijt: te begrijpen als: Wat wil de pot de ketel verwijten dat hij zwart ziet

814 Ick blaes u: *blaesen* betekende in gemeenzame taal 'drinken', maar ook, als uitdrukking aan het dampspel ontleend, 'iets wegkapen, voor de neus wegnemen' (E. Littré, *Dictionnaire de la langue française*: souffler une dame, l'ôter à son adversaire [...]. On dit aussi: souffler le joueur même [...]; je vous souffle. Fig. et familièrement: souffler quelque chose à quelqu'un, le lui enlever, le lui dérober). *blaesen* is hier dan te omschrijven als 'iemands glas voor zijn neus leegdrinken' (*nemende* in de voorgaande regel betekent dan 'wegnemende')

mee: ook

*

AMBROOS

- 815 Wat drommel sou ik niet een glaesie connen blasen,
 Soo wel als desen loen ⁽¹⁾?... mijn ijdele darmen ⁽²⁾ rasen,⁸¹⁶
 Als dol, mijn maghe knort gelijk een volle seugh...⁸¹⁷
 Och sellement! daer sie ick sulck een schoone ⁽³⁾ teugh⁸¹⁸
 Voor Kosen.⁸¹⁹

(Ambroos ⁽⁴⁾ licht het glas sonder gesien te worden)

KOSEN (aen den Keyser)

Speciael, ⁽⁵⁾ hebt gij mijn wijn gesopen?

AMBROOS (wegh ⁽⁶⁾ gaende)

- 820 't Can wesen speciael.

KEYSER

De glazen staen wijdt open,
 Hij magh vervlogen sijn.⁸²¹

Joren

Sa ⁽⁷⁾, Kosen, blaest nogh eens.

KEYSER

Ga i ⁽⁸⁾ an dan, meester Teun, gij peuselt altijd beens,⁸²²
 Spoelt uwe tanden wat.

TEUN

't Is wonder, ouwe kaken
 Beminnen niet soo seer, dan peuselen en kraken.⁸²⁴

- * (1) doen. (2) dermen. (3) schoenen. (4) Hij kruypt en licht het Glas. (5) Wel speciaal. (6) ontbreekt. (7) Jae. (8) gae aen.
- 816 loen: lomperd
 ijdele: lege
- 817 volle: drachtige
- 818 sellement: bastaardvloek (uit *element*, met voorvoeging van een mogelijk uit *Gods* overgebleven s)
 licht: drinkt; of: neemt ... weg
- 819 speciael: vriend
- 821 magh: kan
 blaest: drink
- 822 ga i an: zie 57
 altijd beens: altijd maar op de botjes (voor het meervoud op -s, zie 337)
- 824 niet: niets

*

AMBROOS

- 825 Gelijk de kreupele ⁽¹⁾ geduerigh willen gaen...⁸²⁵
 Maer ginder lacht mij nogh een helder glaesien aen,⁸²⁶
 Ick moet het lichten, al sou ⁽²⁾ mij den vorst ontdecken.⁸²⁷

⁽³⁾ (*Ambroos licht het glas voor Maey, met een talioor*)

MAEY

Wel vaeyer Teunis, dat sijn ommers loose trecken;⁸²⁸
 Mishaeft u dat ik drinck? hebt gij nogh niet genoegh?

AMBROOS

- 830 Geen mussches ⁽⁴⁾ poeper oyt soo als mijn herte sloegh...⁸³⁰

TEUN

Wat seght gij Maey?⁸³¹

MAEY

Quansuys ick heb den man belogen.

KEYSER

Den uwen is misschien ook in den wint ⁽⁵⁾ gevlogen,⁸³²
 Schenkt, Joren, weder vol...⁸³³

AMBROOS (*van sijn buyt eetende*) ⁽⁶⁾

* ⁽¹⁾ kreupelen. ⁽²⁾ moest. ⁽³⁾ ontbreekt. ⁽⁴⁾ menschen proefden oyt hoe dat. ⁽⁵⁾ in de locht. ⁽⁶⁾ ontbreekt. ⁽⁷⁾ en. ⁽⁸⁾ weet.

825 gelijk: zoals

826 aen: toe

827 lichten: drinken, wegnemen
 licht: moet hier wel 'neemt ... weg' betekenen
 met een talioor: samen met een bord

828 ommers: beslist, toch

loose: gemene

trecken: streken

830 Geen mussches poeper ... sloegh: in de druk van 1718 luidt dit vers: 'Geen menschen proefden [ervoeren] oyt hoe dat mijn herte sloegh' - Het WNT geeft, uit de aantekeningen van G. Gezelle, het woord *blutsepoeper* in de betekenis van 'pas uit het ei gekropen vogeljong' en De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*, vermeldt de uitdrukking 'zoo bloot of zoo blutsch (kaalhoofdig, zonder pluimen) zien als eene mussche'. *Zou mussches poeper* 'mussejong' betekenen? Zodat het vers zou geïnterpreteerd kunnen worden als: Geen mussejong was ooit zo bang als ik nu. *Poeper* kan echter ook de betekenis hebben van achterste, *aars*; daaraan denkt V. Celen blijkbaar, als hij in *Keurbladzijden*, p. 78 noteert: 'Thans wordt in de volkstaal nog gebruikt: mijn hart klopt als een hennengat'

831 Quansuys ick heb den man belogen: De Bo, *Westvlaamsch Idioticon* verklaart *quansuys* als *zonder erg* met de Franse omschrijving *sans mauvaise intention*; Des Roches omschrijft *beliegen* als 'valschelijk beschuldigen'. - Ongewild heb ik de man vals beschuldigd (Maey zegt dat blijkbaar tot zichzelf)

832 den uwen; bedoeld is: uw drank (cfr. 820-821)

833 bloet: kerel

Bloet, dat 's een ⁽⁷⁾ lekker beet,
En weert dat sulckx de wacht van Keyser Carel eet ⁽⁸⁾⁸³⁴

834 weert: waard(ig)

*

MAEY

835 Sa, Joren, danst ⁽¹⁾ een reys met mijne Jaquelijne⁸³⁵
Ter eer van onsen gast.

JOREN

Com: singt de grideleyne ⁽²⁾
Van Schotlant.⁸³⁶⁻⁷⁸³⁷

MAEY

Sa

(*Maey singt, ⁽³⁾ sij danssen*)

(*Hier onder can gespeelt worden*) ⁽⁴⁾

KEYSER

Dat is een halve bale ⁽⁵⁾ weert.

AMBROOS

Pots tausent ⁽⁶⁾, Joren danst gelijk een engels peert.⁸³⁸

KEYSER

840 Sa vrienden elk eens ⁽⁷⁾ ront het glaesien opgenomen,⁸³⁹
Daer mede keer ik weer van waer ⁽⁸⁾ ik ben gecomen.

JOREN

Uw leerssen heerschop.⁸⁴¹

KEYSER

'k Denk nu op geen leerssen meer.

* (1) danckt. (2) gordelijne. (3) ontbreekt. (4) ontbreekt. (5) Daelder. (6) Dien gauwen lapper. (7)
in 't. (8) daer.

835 een reys: een keertje
836-7 grideleyne (de editie van 1718 vermeldt *gordelijne*) van Schotlant: hiermee moet een Schots
danslied bedoeld zijn, maar het woord komt elders niet voor

837 sa: welaan
bale: bal, danspartij (aan het hof)

838 pots tausent: Duitse bastaardvloek: drommels
danst gelijk een engels peert: het WNT vermeldt 'dansen als een paard: zoo lomp'; *engels*
omdat het om een Schotse dans gaat?

839 ront: ful, hartelijk

841 heerschop: heer(schap)
op: aan

*

TEUNSa, viva d'oude schoen, en gij daer bij, mijn heer.⁸⁴²*(Dit ⁽¹⁾ veers erhaelt ieder en drinkt er op)***AMBROOS**De schoey ⁽²⁾ moet voren ⁽³⁾ staen, 't is tienwerf meer dan reden ⁽⁴⁾,⁸⁴³Maer eer wij heenen gaen, ick kruyp nogh eens beneden.⁸⁴⁴**KEYSER**845 Nu vrienden, goeyen ⁽⁵⁾ nacht; ick dank u van de ⁽⁶⁾ feest.⁸⁴⁵*(binnen)***MAEY**Teun, leyd den man dan ⁽⁷⁾ uyt.⁸⁴⁶**TEUN**

Ick can niet staen...

MAEYDu ⁽⁸⁾ beest!Du ⁽⁹⁾ swijn!...**AMBROOS**

Geen swijn heeft oyt soo veele wijn gedroncken...

Ick volgh den Keyser nae.

JAQLIJN

Hoor Kosen daer eens roncken.

*

(1) Op dit versken drincken sij ront, en erhaelent. (2) schoen. (3) voore. (4) rede. (5) goeden.

(6) uw. (7) ontbreekt. (8) die. (9) dat

842 veers: vers

843 schoey: schoen

voren staen: voorop staan (d.i. het eerst genoemd worden)

reden: billijk

844 dit vers dient te worden aangevuld met: *(Ambroos licht nogh een glaesie)*

845 van de: voor het

846 du: gij, jij

*

MAEYCom Joren, help ⁽¹⁾ met ons uw meester naer sijn bed.**JOREN**850 Hoe weegt dat oudt geraemt.⁸⁵⁰*(sij sleypen Teun)* ⁽²⁾**MAEY**

Ick ben wel opgeset

Met desen dronckaert... Soo... nu ga ick mede slapen...⁸⁵¹

Volgt Jaquelyn, hier valt niet lange meer te gapen.

(binnen) ⁽³⁾**JOREN** *(alleen bij den droncken Kosen)*

Wat vercken lagh oyt soo versopen in het slijk

Gelijk hier Kosen leyt...

(hij stoot hem) ⁽⁴⁾

Op swijn... 't is als een lijk.

855 Hij heeft nogh reuk nogh smaek, nogh oogen meer, nogh ooren,

Ja geen gevoelen self ⁽⁵⁾... Op Kosen... sit bij Joren,⁸⁵⁶En vult met wijn, en bier uw darm vol ⁽⁶⁾ tot de keel...Wat roep ick?... Stom, en doof, en droncke is even veel,⁸⁵⁸Al loste men 't kannon hij soude niet ⁽⁷⁾ eens porren...⁸⁵⁹860 Hoor sijn versluyde strot, en droncke neuse snorren ⁽⁸⁾ ...⁸⁶⁰'t Is of den rommelpot, in sijnen ⁽⁹⁾ keeldarm sat...⁸⁶¹

Maer 'k moet eens in sijn oor wat gieten, van het nat,

*

(1) helpt. (2) ontbreekt. (3) Joren en Jaquelyn groeten malcander met oogen. (4) Hij stoot hem met den voet. (5) selfs. (6) ontbreekt. (7) hem niet porren. (8) sorren, (9) syn gedarmte.

850 sleypen: slepen

wel opgeset: goed af, terdege bedeed

851 mede ook

856 self: zelfs

858 even veel: hetzelfde

859 porren: beginnen te bewegen

860 versluyde: verstoppe

snorren: snurken (nog gebruikelijk in het Westhoekse dialect)

861 rommelpot: pot die met een (varkens-)blaas is overspannen, door welke men in het midden een rietje gestoken heeft dat men vochtig maakt en op en neer beweegt, wat de blaas in trilling brengt (Van Dale)

keeldarm: luchtpijp

*

Dat hij soo gulsigh heeft in sijnen buyk gegoten.

(Hij giet wijn in sijn oor)

Hij roert min als een steen... 't is alles toegesloten⁸⁶⁴
 865 Of liever, opgevult... Ick ga⁽¹⁾ nu, met gemak
 Eens drincken, eer⁽²⁾ ik kruyp in mijne hange-mak...⁸⁶⁶
 Ick breng 't u Kosen... Soo, dat is een brave teuge...⁸⁶⁷
 Nogh eens van⁽³⁾ 't selve sop om 't herte te verheuge'⁽⁴⁾
 Dat smaekt als koeckies... Frans, gij sijt een braven weert,⁸⁶⁹
 870 Avous...

(hij drinkt)

⁽⁵⁾ een glas is meer dan een bierpot weirt ⁽⁶⁾ ⁸⁷⁰.

(hij singt en danst)⁽⁷⁾

Dat 's braef... dat 's excellent... 'k moet nogh een glaesie⁽⁸⁾ drincken...⁸⁷¹

⁽⁹⁾ *(hij singt...)*

Nogh een...

(hij⁽¹⁰⁾ drinkt wederom)

Dat doet mijn keel gelijk een klokke klincken...

(hij wil nogh singen en danssen, en begint te slingeren)⁽¹¹⁾

Hou voeten... stae ie⁽¹²⁾, of niet... hoe comt dat gij soo swaeyt^{(13)?....}⁸⁷³
 * ⁽¹⁾ gaen. ⁽²⁾ Kosen sa, Kosen dat gaet u krack. ⁽³⁾ uyt. ⁽⁴⁾ verheugen. ⁽⁵⁾ ontbreekt. ⁽⁶⁾ weert.
⁽⁷⁾ Tierantiery, tieran, tieriere. La la lera, lera, leray, ⁽⁸⁾ glaesken. ⁽⁹⁾ Hij danst en singt nogh
 eens. Tieran, tiery, lera, leriery. ⁽¹⁰⁾ ontbreekt. ⁽¹¹⁾ ontbreekt. ⁽¹²⁾ staet gij. ⁽¹³⁾ waeyt. ⁽¹⁴⁾ is
 't. ⁽¹⁵⁾ staet. ⁽¹⁶⁾ lichten.
 864 roert: beweegt
 min: minder
 866 hange-mak (= hangmat): slaapstee
 867 Ick brent 't u: zie 803
 brave: flinke
 869 koeckies: koekjes
 Frans: zie 762
 braven: degelijke, voortreffelijke
 weert: waard
 870 avous: à vous (op je gezondheid)
 glas (wijn)
 een (bierpot): zou omwille van het metrum als *eenen* gelezen dienen te worden
 weirt: waard
 871 braef: voortreffelijk
 873 hou: hei daar! (sta) stil! (tot zijn voeten gericht)
 ie: je

Ben ick dan Joren niet?... Wat of voor mij soo draeyt?...
875 De kelder?... 't schijnt dat ja... of is ⁽¹⁴⁾ mijn herssebecken?... ⁸⁷⁵

(hij voelt)

Neen 't is nogh vast... sta ⁽¹⁵⁾ stil... of comt gij met mij gecken?..
Staet kelder... waer?... waerom?... 't en is de kelder niet...
Neen... wat dan?... Kosen?... neen... 't is 't glaesie... daer... ey siet,
Het draeyt gelijk een top... ick moet het weer uyt lichte' ⁽¹⁶⁾ ⁸⁷⁹

comt: komt het
875 herssebecken: hersenpan
879 top: draaitol
uyt lichte': uitdrinken

*

880 Want anders 't soude ⁽¹⁾ mij wel springen in 't gesichte.

(hij drinkt) ⁽²⁾

Courage Joren, gij sijt 't haentie van de baen...⁸⁸¹
 Waer is den baes?... Waer is mijn Jaquelijjn genaen?...
 Mijn Jaquelijjn... die meyt... die soete labertoote...⁸⁸³
 Och waer se nu bij mij, ick gaf se ⁽³⁾ sulck een toote...⁸⁸⁴

(hij struykelt) ⁽⁴⁾ en valt op Kosen)

885 Sijt gij dit Jaquelijjn?⁸⁸⁵

(hij grijpt Kosen bij de heup) ⁽⁵⁾

't Is sij, ick riek het wel...

(hij tast) ⁽⁶⁾

't Is mijne Jaquelijjn...⁸⁸⁶

(hij streelt Kosen met de hant) ⁽⁷⁾

ick voel haer poesel vel...

Fraey, Jaquelijntie, fraey... gij sult met Joren trouwe' ⁽⁸⁾ ...⁸⁸⁷

Ick, Jaquelijnes ⁽⁹⁾ man... Jaquelijne, Jorens vrouwe...

Met Joren... Joren is... Jaquelijne... morgen... com...

890 Bruyt... Joren... Jaquelijjn... ick... sij... den bruydegom...

* (1) andersints soudt mij. (2) ontbreekt. (3) je. (4) suyckelt. (5) sijn billen. (6) ontbreekt. (7) ontbreekt. (8) trouwen. (9) Jaquelijns.

881 haentie van de baen: katje van de baan, haantje de voorste

883 meyt: (lieve) meid

labertoote: L. Lievevrouw - Coopman, *Gents woordenboek*, I, 753, geeft het werkwoord *labbermuilen* met de verklaring: 'toegepast op verliefden die elkander gedurig kussen'; tenzij hier, ook al omwille van het rijmwoord 'toote' in het volgende vers, *labberloote* gelezen zou moeten worden, dat in alle Zuidnederlandse idiotica voorkomt als benaming voor een vrouw, weliswaar met de pejoratieve bijbetekenis van 'morsig, slordig, onzedig'

884 waer: ware

toote: zoen

885 riek: ruik

886 poesel: poezel(ig), mollig

887 fraey: mooi, heerlijk (?). Of veeleer als aansporing bij het vragen om een gunst: asjeblijft, toe, kom. Het Westhoekse dialect heeft in die betekenis de uitdrukking 'lijk een fraaie'. Cfr. De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*, dat *fraai* omschrijft met 'believe 't u, s'il vous plaît'

*

Vierde bedrijf

Ambroos trekt uyt, om Teunis met sijn volk, ten hove te dagen. Joren en Kosen doende met Jaquelij. Teun, daer⁽¹⁾ op uytcomende, berispt sijn dochter en spreekt⁽²⁾ voor Kosen. Ambroos comt⁽³⁾ in de kelder, en ontstelt geheel 't gesin door sijne uitdagingh. Kosen verlaet sijnen baes in de benautheyt en vertrekt. Joren blijft getrouw⁽⁴⁾.⁷³

AMBROOS

(alleen uyt als⁽⁵⁾ een deurwaerder opgeset)

Wat bril me⁽⁶⁾ dat kappoen, 't gen⁽⁷⁾ in soo veele vormen,⁸⁹¹
 Mijn heer, en mij, van daegh, en gister⁽⁸⁾, quam vervormen⁽⁹⁾⁸⁹²
 Want hij, van Keyser, wiert gelijk een boere-schout,⁸⁹³
 Om⁽¹⁰⁾ t'eeten van dat beest: en ik, die gister⁽⁸⁾, kout
 895 En stijf voor deure stont, terwijl het wiert geeeten,
 Ga⁽¹¹⁾ nu, van dage⁽¹²⁾, de⁽¹³⁾ doorluchtige ingeseten,⁸⁹⁶
 Van 't onderaerds kasteel als absiaer, of huysier,⁸⁹⁷
 Uytdagen voor den vorst... Hoe staet mij die⁽¹⁴⁾ rappier,⁸⁹⁸
 En hellebaert?... mij dunkt ick hadde groote reden,⁸⁹⁹
 900 Mij gist'ren aen de⁽¹⁵⁾ schout voor dienaer te besteden,⁹⁰⁰

* (1) hierop. (2) staet. (3) compt. (4) getrouwig. (5) eenen Hussier of. (6) brilt mij. (7) 't geen. (8) gistren. (9) verwormen. (10) Om van een Brugs Capoen te cnappen, ick die cout. (11) moet. (12) daeg. (13) al de. (14) dit. (15) den.

73 [bladzijde 73]

ten hove: voor het hof

dagen: dagvaarden

voor: ten voordele van

uitdagingh: dagvaarding

benautheyt: benarde omstandigheden

uyt: op; opgeset: uitgedost

891 bril: kwelt, veroorzaakt... last

't gen: hetgeen, dat

in soo veele vormen: op zoveel manieren

892 vervormen: van uiterlijk veranderen

893 gelijk: als; maar ook, als bijwoord van tijd: terstond, meteen

896 ingeseten: (spottend) ingezetenen, bewoners

897 absiaer: hapschaar, lagere dienaar van het gerecht

huysier: deurwaarder

898 uytdagen: dagvaarden

rappier: rapier, degen

899 hellebaert: piek met dwarsbijl

900 voor: als

te besteden: te verhuren (aan), in dienst te gaan (bij)

*

- Want al dit dienaers tuygh past mij ten hoogsten wel.⁹⁰¹
 Vrees Teunis, Maey, Jaqlijn, ik come ⁽¹⁾ naer je ⁽²⁾ vel;
 Vrees Joren, ⁽³⁾ Kosen vrees: daer hangen maerte-buyen⁹⁰³
 U over 't hoof: den wint trekt tenemael uyt 't zuyen,⁹⁰⁴
 905 Naer 't Noorden. Gister was 't, tast toe, snijdt, schenkt, drinkt uyt
 Van daegh veranderen wij van woorden en geluyt;
 Van dage sal men u, met omgromde ⁽⁴⁾ muylen,⁹⁰⁷
 En d'handen in het hair sien krijten ende huylen,
 Op dat gij andermael, te midden in de vreught,⁹⁰⁹
 910 d'Aenstaende swarigheyt indachtigh wesen meught.⁹¹⁰
 Want, waer van comt het, dat de menschen, uytgelaten⁹¹¹
 Tot weelde ⁽⁵⁾, en wellust, sonder regel, sonder ⁽⁶⁾ maten
 Steeds geven ⁽⁷⁾ vollen toom, aen hunne sinlijkheyt ⁽⁸⁾?..⁹¹³
 Daer van, dat niemant, dan, de nasmaek ⁽⁹⁾ overleyt,⁹¹⁴
 915 Die op ⁽¹⁰⁾ de malle vreught gemenlijk ⁽¹¹⁾ pleegt te volgen.⁹¹⁵
 Wanneer den wijn, en 't bier sijn ⁽¹²⁾ door de keel geswolgen,
 En 't buyckie ⁽¹³⁾ volheyt heeft, de mage haeren lust,
 Dan sluymt ⁽¹⁴⁾ het herte, soo tevreden, soo gerust,⁹¹⁸
 Bewierookt met den damp ⁽¹⁵⁾ van Bacchus soete geuren,⁹¹⁹
 920 Alsof die vrolijkheyt voor eeuwich moeste dueren.⁹²⁰
 Sorgh, vrees, becommernis verjaegt men uyt den geest,
 Opdat den mensche, dan de rolle van een beest,
 Met meerder vrijheyt speel ⁽¹⁶⁾, en sijne lussies ⁽¹⁷⁾ streele.⁹²³
 Anteun, die gistren ⁽¹⁸⁾ met sijn gasten, tot de keele,
 925 Gedompelt lagh in drank, sal heden connen ⁽¹⁹⁾ sien,

* (1) comme. (2) u. (3) want den wint treckt teenemael uyt Zuyen naer 't Noorden. Gisteren was 't snijdt, schenkt, tast toe, drinkt uyt; (4) ongromde. (5) In wild'en wellust, staeg. (6) en. (7) geven den. (8) sinnelijckheyt. (9) naersmaeck. (10) naer. (11) gemeenelijck. (12) is. (13) 't buyckxen. (14) schijnt. (15) dauw. (16) speelt. (17) lusten. (18) gister. (19) commen.

- 901 tuygh: uitrusting
 ten hoogsten wel: uitermate
 903 maerte-buyen: maartse buien
 904 tenemael: helemaal
 907 omgromde muylen: gezichten die in plaats van een lachende een angstige of verdrietige uitdrukking gekregen hebben
 909 andermael: een andere, volgende maal
 910 swarigheyt: moeilijkheden, kommer
 meught: moogt, zult
 911 uytgelaten tot: dol, tuk op, begerig naar
 913 vollen toom: vrije teugel
 sinlijkheyt: zingenot, begeerte
 914 dan: op dat ogenblik
 overleyt: nadenkt over
 915 gemenlijk: gewoonlijk
 918 sluymt: sluimert
 919 Bacchus: god van de wijn
 920 moeste: zou
 923 speel: zou kunnen spelen
 sijne lussies streele: aan zijn begeerten zou kunnen voldoen

*

Hoe seer een iegelijk, van overdaet, moet vliên,⁹²⁶

Als ick hem schroom, en schrik sal in de herssens⁽¹⁾ jagen,⁹²⁷

En, met sijn huysgesin, voor Keyser Carel dagen.

Niet dat dien⁽²⁾ grooten vorst hem quaet wil... neen, den tijdt

930 Des jaers, brengt mee, dat elk sigh, naer sijn staet, verblijdt.⁹²⁹⁻³⁰

Ook sult gij Teun⁽³⁾, van daegh, naer ongegronde schroomen,⁹³¹

Misschien, vol vrolijkheyt, weer sien te rugghe komen;⁹³²

Maer of dit weder langh sal dueren, weet ik niet.

Dies doet hij wijselijck, die in 't geluk voorsiet⁹³⁴

935 Hoe licht⁽⁴⁾ den goeden wint van⁽⁵⁾ voorspoet, om can keeren...:

De miltheyt van fortuyn is jonst van groote heeren,⁹³⁶

Is, als een schoonen dagh, een hantvol rook en wint,

Een vogel in de lucht, een lachie⁽⁶⁾ van een kint:

Nu schijnt sij⁽⁷⁾ aerm⁽⁸⁾, en schaers, dan blinkt sij, als een wonder;

940 Dat onder lagh klimt op, dat boven was raekt onder;

Geen staet 't sij groot of cleen, verheven of versmaet,

Die somtijts niet en proeft, hoe los hier alles staet.⁹⁴²

Maer met⁽⁹⁾ die sede-lees vergeet ik 's keyzers orden.⁹⁴³

Ben ick dan van huysier een predyker⁽¹⁰⁾ geworden?...⁹⁴⁴

945 ⁽¹¹⁾ Wat wilt gij?... dit gebrek bevangt er meer dan mij:⁹⁴⁵

Te smallen op 't gemeen lijkt nu een ieder vrij,⁹⁴⁶

En, twijl een iegelijk dus op 't gemeen blijft smallen,⁹⁴⁷

Daer betert sigh, in hert, nogh zeden, geen van allen:

't Is al 't gemeen... 't gemeen... en niemant overleght,⁹⁴⁹

950 Dat d'algemeene saek aen hem is vastgehecht.⁹⁵⁰

* (1) herssens. (2) sijn Majesteyt. (3) hem. (4) lichte dat den wint. (5) des. (6) lachtje. (7) hij. (8) arm. (9) door dees. (10) Predecant. (11) Verzen 19 tot 18 der volg. bl. ontbreken.

926 een iegelijk: iedereen

van overdaet moet vliên (= vlieden): overdaad moet vluchten, schuwen

927 hem: nl. Teun

929-30 den tijdt des jaers: nl. carnaval

931 naer ongegronde schroomen: na onnodige angsten

932 te rugghe: terug

934 dies: daarom

doet: handelt

in 't geluk: tijdens momenten van geluk

936 fortuyn: het lot

is jonst... heeren: ...is net als de gunst van de grote heren, nl. onbestendig

942 proeft: ervaart

los: onzeker

943 sede-lees: zedenpreek

orden: bevel; opdracht

944 huysier: zie 897

945 De verzen 945 tot 968 ontbreken in de druk van 1718

946 smallen: smalen

't gemeen: het (gewone) volk

947 twijl: terwijl

een iegelijk: iedereen

949 al: allemaal

950 d'algemeene saek: het algemeen belang, het algemeen welzijn

aen hem is vastgehecht: met hem verbonden (m.a.w. dat ook hij erbij betrokken is)

*

- Dien seght: mijn buerman moest dit soo doen, en dat late;⁹⁵¹
 Mijn buerwijf moeste wat meer swijgen, en min praten.
 Een tweeden smalt op 't hair, de kleeren, of den baert,⁹⁵³
 Hij spot als desen quist, hij knort als d'ander spaert.⁹⁵⁴
 955 Veel sijn' er, die wat hen bevalt, als wijsheyt prijsen,
 En, wat hen tegensteekt, als sotternij verwijsen.⁹⁵⁶
 Mishaeft het hun, het stinkt al waer 't van gout gemaekt,⁹⁵⁷
 't Riekt beter als civet, wanneer het hun maer smaekt.⁹⁵⁸
 Wel, viese neusen, is uw reuke dan den regel?⁹⁵⁹
 960 Wel, dwersse hoofden, is uw vonnis dan den zegel?⁹⁶⁰
 Voor gij dus oordeelt, van uw evenmenschs gebrek⁹⁶¹
 Steekt uwe neusen eerst in uw vermuft vertrek,
 Daer sullen sij misschien beseffen vuylder geuren,⁹⁶³
 Dan, in de beste zael, of kamer der gebueren.
 965 Dogh wat breek ick mijn hoofd, met dit verwaent geslacht,⁹⁶⁵
 Dat al soo wel met mij, als met veel ander lacht?
 Het lacche soo het wil, 't en sal mij niet mishagen,
 Al moest het, tot in 't graf, twee Midas ooren dragen.⁹⁶⁸
 Ick ga ⁽¹⁾ naer Tennis toe, en daegh hem, in een ⁽²⁾ hof⁹⁶⁹
 970 Waer geenen Midas oyt behaelt ⁽³⁾ den minsten lof.

(Al de gordijnen open) ⁽⁴⁾

JOREN, KOSEN

JOREN (gegaept en gegeeuwt hebbende)

- * (1) gaen. (2) het. (3) behaegt. (4) Joren en Kosen uyt. (5) mid'nacht. (6) heel.
- 951 dien: de een
 953 smult: smaalt
 954 desen: de een
 quist: verkwistend is
 956 tegensteekt: tegenstaat
 verwijsen: veroordelen
 957 waer: ware, zou zijn
 958 riekt: ruikt
 civet: welriekende muskusachtige stof van de civetkat
 959 viese: kieskeurige, grillige
 regel: norm, maatstaf
 960 dwersse hoofden: dwarskoppen
 vonnis: oordeel
 den zegel: het beslissende, het enig geldende
 961 dus: aldus
 van: over
 963 beseffen: gewaarworden, ruiken
 965 verwaent: aanmatigend, laatsdunkend
 geslacht: soort van mensen, ras
 968 Midas: koning Midas van Frygië, als scheidsrechter aangeduid in de wedstrijd tussen Pan en Apollo, verkoos het fluitspel van Pan, boven het citerspel van Apollo; voor die domme keuze werd hij door Apollo met ezelsoren gestraft. Midas ooren: ezelsoren
 969 daegh: dagvaard

Oy!... ick en can mijn hoofd niet lichten... is dat reken...⁹⁷¹
Mijn oogen sijn nogh toe... wie comt soo vroegh mij wecken?
Het can pas minnacht ⁽⁵⁾ sijn... Wat drommel, gheel ⁽⁶⁾ mijn lijf⁹⁷³

971 lichten: oplichten

973 minnacht: middernacht

*

Is als versworen... bey mijn beenen sijn soo stijf,⁹⁷⁴

975 Als of ick, voor de deur, had in de vorst gelegen...

Waer ligh ick hier?... ick sie⁽¹⁾ mij selfs nogh niet te⁽²⁾ degen...⁹⁷⁶

Is dat mijn bed?... is dat mijn kussen?

(hij tast toe, en grijpt Kosen bij sijn vodden)⁽³⁾

Sacht, het leeft

Het roert...

KOSEN

Oy!⁽⁴⁾ Oy!

JOREN (opspringende)

Och! och! al mijn gebeente beeft,

Is 't toverij, of spook?... Och Joren! aermen⁽⁵⁾ Joren.

980 Waer sijt gij?... hebt gij dan uw eygen self verlooren?...

En sijt gij Joren niet?... ick Joren?... ja, ick ben 't...

'k Ben Joren selve⁽⁶⁾... ja... waer ben ick dan belent?...⁹⁸²

(hij siet om naer Kosen, en de tafel)

Wel... daer 's⁽⁷⁾ de tafel nogh van gister; daer leyt Kosen,

Wiens lijf, tot⁽⁸⁾ kussen, mij gediend heeft, als vervroosen...⁹⁸³⁻⁴

985 Ja vastenavont... ja, beur⁽⁹⁾ Fransie... ja kappoen!...⁹⁸⁵

Ja fransse wijn... mijn kop, mijn lenden, mijn fatsoen,⁹⁸⁶

Mijn nek⁽¹⁰⁾, mijn steerte-been⁽¹¹⁾ gevoelen⁽¹²⁾ wel te⁽¹³⁾ degen⁹⁸⁷

Dat ick, van desen nacht, op d'aerde heb gelegen.⁹⁸⁸

Gij hebt mij, soo verheugt, soo fraeyties⁽¹⁴⁾ opgeset,⁹⁸⁹

990 Dat ick niet heb gedacht te kruypen in mijn bed...

* (1) sien. (2) ter. (3) ontbreekt. (4) ay! ay! (5) armen. (6) selver. (7) is. (8) voor. (9) buer. (10) hert.
(11) sterte-been. (12) gevoelt het. (13) ter. (14) fraeytjens.

974 versworen: opgezwollen

976 selfs: zelf

te degen: goed

982 belent: beland

983-4 te lezen als: daer leyt Kosen (wiens lijf mij tot kussen gediend heeft) als vervroosen, d.i. bevroren, ijskoud, versteven

985 beur: buur (zie 762)

986 fatsoen: gedeelte van het lichaam tussen schouders en middel

987 steerte-been: staartbeen, stuitbeen

te degen: goed

988 van desen nacht: vannacht

d'aerde: de grond

989 fraeyties (= fraaitjes) opgeset: mooi, netjes getooid (ironisch bedoeld)

*

Maer, placht hier niet een fles met brandewijn te wesen?

Een soop⁽¹⁾ waer goet, om mijn verzeewtheyt te genesen...⁹⁹²

Sij moet hier ergens sijn, want Teunis, onsen baes,

Gebruykt dat⁽²⁾ dierbaer vocht, om 't water uyt sijn blaes

995 Te drijven...

(hij zoekt⁽³⁾)

'k Heb se vast...

(hij suypt)

Dat doet mij weer becommen.

Hou Kosen... slaep⁽⁴⁾ ie nogh? gijn⁽⁵⁾ stijven, gijn⁽⁵⁾ verklommen...⁹⁹⁶

(Hij schenkt een weynigh brandewijn in een glas, en Kosen opgelicht⁽⁶⁾ hebbende hij steekt het aen sijn neus)

Riek⁽⁷⁾, riek⁽⁷⁾...⁹⁹⁷

KOSEN

O soeten geur!...

JOREN

Nu suyp⁽⁸⁾ eens slappen Jan.

KOSEN

O goeden drank...⁹⁹⁸

JOREN

Sa rijs... rijs, Kosen...

KOSEN

Ick en can

Niet rijsen...

* (1) stoop. (2) dien stercken dranck. (3) ontbreekt. (4) slaept gij. (5) gij. (6) oplichtende. (7) riekt. (8) suypt.

992 soop: teug (zie 44)

verzeewtheyt: kater, ongesteldheid na een drinkpartij (Des Roches: verzeeuwen = zeeziek zijn)

996 hou: hee

ie: je

gijn: gij, jij

verklommen: verkleumde, stijve

997 riek: ruik

998 rijs: sta op

*

JOREN

Rijs, segh ick

KOSENEy laet me ⁽¹⁾ nogh wat slapen...*(gerucht van binnen)***JOREN**1000 Maer stil... wat hoor ick? Wie comt mij soo vroegh betrapen? ¹⁰⁰⁰*(hij steekt de fles wegh)*Gans bloet, had onsen baes mij met sijn fles gesien ¹⁰⁰¹Ick was verloren... hoey!... daer comt hij mij bespien... ¹⁰⁰²**JAQLIJN (uyt)**Wel Joren, hoe becomt u onse gansse feeste? ¹⁰⁰³**JOREN**

Seer wel mijn Jaquelij.

JAQLIJN*(naer Kosen siende)*

Hoe? light die droncke beeste

1005 Daer nogh versopen, en versmoort in sijnen drank?

JOREN

Gelijk gij siet, mijn lief.

JAQLIJN

Foey, wat een vuylen stank

*

(1) mij.

1000 betrapen: betrappen
steekt... wegh: verbergt

1001 gans bloet: zie 649

1002 bespien: bespieden

1003 gansse feeste: ganzenfeest

*

Comt uyt sijn bakhuys... op, gijn ⁽¹⁾ dronkaert, op, gij vercken¹⁰⁰⁷
 Gijn ⁽¹⁾ gulsigaert.¹⁰⁰⁸

(Sij schopt ⁽²⁾ hem)

KOSEN

Oy! oy!

JAQLIJN

Spoey, Joren, hael een bercken,
 Of eycken serviet ⁽³⁾, dat ick dien vuylen vraet ⁽⁴⁾¹⁰⁰⁹
 1010 Sijn lenden smeer...¹⁰¹⁰

KOSEN

⁽⁵⁾ (kruypende en vallende)

Oy! oy!

JAQLIJN

'k Weet niet waerom ik 't laet
 Dat ick u ⁽⁶⁾ niet bij 't hair te kelder uyt doe ⁽⁷⁾ sleepen¹⁰¹¹

KOSEN (knielende ⁽⁸⁾)

Genade, Jaqueliyn! heb ⁽⁹⁾ ik mij self ⁽¹⁰⁾ vergrepen ⁽¹¹⁾¹⁰¹²
 Ick bid, vergeef het mij.¹⁰¹³

JAQLIJN

Van hier, gijn ⁽¹²⁾ slodderbroek ⁽¹³⁾
 Ga uyt mijn oogen, kruyp in eenen donckren ⁽¹⁴⁾ hoek,

* (1) gij. (2) schupt. (3) serveet. (4) verraer. (5) opstaende, kruypende, enz. (6) uw. (7) doen. (8) ontbreekt. (9) ick heb. (10) selfs. (11) vergeten. (12) gij. (13) flodderbroeck. (14) duyst'ren.

1007 backhuys: mond

gijn: gij, jij

1008 spoey: haast je

1009 serviet: servet, vingerdoek (hier spottend gebruikt i.v.m. 'vraet'; bedoeld is: haal me een stok)

vraet: veelvraat, gulzigaard

1010 Sijn lenden smeer: afransel

1011 te kelder uyt: *te ... uyt* werd o.m. gebruikt om aan te duiden van waaruit een beweging begon: uit de kelder

1012 my self vergrepen: een misslag begaan

1013 gijn: gij, jij

*

1015 Dat ick u ⁽¹⁾ gheel de week niet meer en sie nogh hoore.

KOSEN

Hoe can uw ⁽²⁾ herte sigh op Kosen soo verstoore' ⁽³⁾?¹⁰¹⁶
Hoey! hoey!¹⁰¹⁷

JAQLIJN

't Is wonder want gij sijt afgrijsigh soet.

KOSEN

Erroep dat vonnis togh ⁽⁴⁾...¹⁰¹⁸

JAQLIJN

Van hier, gijn ⁽⁵⁾ lompen kloet ⁽⁶⁾

KOSEN (*wegh gaende*)

Mijn hert is soo benaut, als of ick moest gaen hangen.

JAQLIJN

1020 Seght als gij hangen wilt, ick sal den ⁽⁷⁾ strop doen langhen.¹⁰²⁰

JOREN

't Is wel geseyt, wat past' er beter, dan de galgh

Aen sulk een morssigh beest, soo vuylen swijne-balgh ⁽⁸⁾?¹⁰²²

Maer ⁽⁹⁾, Jaquelij, dit ⁽¹⁰⁾ maekt mijn hert niet min verlegen,¹⁰²³

Soo langh uw vaeyer, tot sijn beurs, soo is genegen.

1025 Vermaledijde beurs.¹⁰²⁵

* (1) Dat ick geheel de week u niet meer sien noch hoore. (2) u. (3) verstooren. (4) doch. (5) gij.

(6) bloet. (7) de. (8) swijnen balg. (9) mijn. (10) dat.

1016 sigh... verstoore': boos worden

1017 afgrijsigh: afgrijselijk

soet: lief, mooi, minzaam

1018 erroep: herroep

kloet: lummel, domoor

1020 doen langhen: laten bezorgen

1022 aen: voor

swijne-balgh: vreetzak

1023 dit... verlegen: dit brengt me niet minder van de wijs, in de war

1025 vermaledijde: verwenste

*

JAQLIJN

Wat wilt gij dat ick doe,
Het is mij leet genoegh.

JOREN

Ick sterv' ⁽¹⁾ van onrust... Hoe?
Sal, om een hantvol gelt, dien onbeschoften Kosen,
Dien hatigen ⁽²⁾ slavoen, voor Joren sijn verkosen?¹⁰²⁸
Voor mij?.. voor Joren, die u ⁽³⁾ als sijn ziele lief
1030 En altijdt lieven sal?... Om 't gelt hij sijn gerieft¹⁰³⁰
En ik verstoten?... 'k wou dat d'eerste muntevinder,¹⁰³¹
Voor hij, dat duyvels gelt, dien deught- en eer verslinder,
Met sijnen hamer sloegh, met silver en met gout
In d'aerd versoncken waer!... is 't daerom dat men trout,
1035 Of is 't om kinderen, in eeren, op te queeken?

JAQLIJN

Ick hou voor 't lest.¹⁰³⁶

JOREN

Waerom dan soo naer 't gelt te steken?

JAQLIJN

Om dat men, sonder gelt, geen eten krijgen can.

JOREN

Geen eten sonder gelt?... soo veele is daer van,¹⁰³⁸
Dat ik, op staende voet, u anders sal betoonen.¹⁰³⁹
1040 Can ick den backer, en den brouwer niet beloonen

*

(1) sterf. (2) baetigen. (3) uw.

1028 hatigen: verfoeilijke, onuitstaanbare, nare
slavoen: zie 332
voor: boven

1030 hij sijn gerieft: hij zijn geholpen, hij hebben wat hij wil

1031 d'eerste muntevinder: de eerste die munten geslagen heeft

1036 Ick... 't lest: ik opteer voor het laatste
steken: trachten

1038 soo veele is daer van: zoveel is daarvan aan

1039 betonen: aantonen, bewijzen

*

Met schoen te lappen?... en, als dit soo can geschien,¹⁰⁴¹
 Waerom dan altydt naer dat pestigh ⁽¹⁾ gelt te sien?

JAQLIJN

Wel, hebben wij niet meer, dan broot, en bier van nooden?¹⁰⁴³

JOREN

- 'k Wou dat ik, staende voet, gevoegt wiert bij de dooden;
 1045 Ick ben mij selfs niet meer, wanneer ik daer op peys...¹⁰⁴⁵
 Dat gelt, dien werelt ⁽²⁾ godt, den troost ⁽³⁾, den wil, den eysch
 Van alle menschen, daer veel kofferen van vol sijn,¹⁰⁴⁷
 Dat velen ⁽⁴⁾ overschiet!... Jaqlijn, ick soude dol sijn,¹⁰⁴⁸
 Om dat mij, nu gij 't mint ⁽⁵⁾, dat drommels gelt ontbreekt..
 1050 Kan ick u dienen, met mijn bloet, mijn ziele? spreekt;
 Waerom sijt gij versot op 't gen ick niet can geven?...¹⁰⁵¹
 Och! nu ⁽⁶⁾ dit soo is, 'k wil niet eenen stont meer leven;¹⁰⁵²
 'k Weet middel om den dood te vinden... Trout dan, trout
 Met Kosen, met sijn gelt, sijn silver, en sijn gout
 1055 En met sijn bierbalgh ook...¹⁰⁵⁵

(hij wil wegh gaen)

JAQLIJN (*hem vast houdende*)

Gij sijt wel ras te peerde...

Ick ⁽⁷⁾ achte Kosens gout, om Kosen, min dan eerde,¹⁰⁵⁶
 Maer, wat ick van u maek dat siet gij met 'er tijdt.

TEUN (*uytcomende*) ⁽⁸⁾

Soo, Jaquelijne, soo, gij slove ⁽⁹⁾, 'k sie, gij sijt¹⁰⁵⁸

* (1) heftig. (2) weirelt. (3) wensch. (4) veele. (5) bemint. (6) dat. (7) Al soet... 'k acht. (8)
 uytcommende ⁽⁹⁾ sloeve.

1041 geschien: geschieden

1043 van nooden: nodig

1045 selfs: zelf

daer op peys: daarover nadenk

1047 daer: waar

1048 Dat velen overschiet: dat velen in overvloed bezitten

dol: gek, razend

1051 't gen: hetgeen, wat

1052 stond: ogenblik

1055 bierbalgh: bierbuik

Gij sijt wel ras te peerde: gij zijt (je bent) wel gauw op uw (je) paard, gauw boos

1056 achte: beschouw (...als min...)

min: minder

eerde: aarde

1058 slove: term om met zekere meewarigheid van een vrouw te spreken (WNT); stakker, schepsel

*

Al weer in vrijerij, tot over hals, en ooren;
1060 Met uwen harlekijn uw welbeminden Joren.

JAQLIJN

Och vaeyer!...¹⁰⁶¹

TEUN

Stop jen ⁽¹⁾ mont

JOREN

Maer baes...

TEUN

Brilt ⁽²⁾ gij van hier,
En set u, op uw werk, gijn ⁽³⁾ stooker van een vier,¹⁰⁶²
Dat endelijk Jaqlijn geheel in brant sal steken...¹⁰⁶³
Waer sijt gij ⁽⁴⁾ Kosen?...

KOSEN (*van binnen*)

Baes!...

TEUN

Waer hoor ik Kosen spreken

KOSEN

1065 Ick come, baes, ick com...¹⁰⁶⁵

JOREN (*stil*)

't Is om verwoet te sijn.

* (1) ie. (2) sart. (3) gij. (4) ge.

1061 stop: hou
Brilt gij van hier: pak je weg

1062 op: aan
gijn: gij, jij
vier: vuur

1063 endelijk: ten slotte

1065 stil: terzijde
verwoet: woedend

*

TEUN

Mijn Kosentie ⁽¹⁾, com hier... hoe gaet? hebt gij geen pijn
In 't hooft?¹⁰⁶⁷

KOSEN

Neen baes.

JOREN (stil)

Hebt ⁽²⁾ gij geen tantsweer in jen ⁽³⁾ darmen

TEUN

Hoe sie' ⁽⁴⁾ jer soo uyt dan!¹⁰⁶⁸

KOSEN

Ick sliep nogh baes

TEUN

Och armen

Den bloet heeft gisteren wat laet te bed gegaen.¹⁰⁶⁹

JOREN (stil)

1070 ⁽⁵⁾ Met twee, drij potten biers, en soo veel wijn gela ên.¹⁰⁷⁰

TEUN

Mijn Kosen, sit wat neer; com Kosen, sit bij Teunis:

Gij sijt mijn hert soo lief, als mijnen oudsten seun is.¹⁰⁷²

*

(1) vrindt hoe is't. (2) noch oock. (3) ie. (4) siet gij soo dan? (5) Verzen 5 tot I der volg. bl. (tot: uwe beurs) ontbreken. In de plaats komt het volgende:

KOSEN

Het geen gij gister seydt sult gij dat houden staen.

JOREN (stil)

Hij mint maer uwe beurs.

1067 tantsweer: tandpijn; 'tandpijn in je darmen' is nonsensicale spot vanwege Joren

1068 jer = je er

1069 bloet: kerel, sukkel

1070 gelaên: geladen

1072 Gij sijt (aan)...

seun: zoon

*

JOREN (*stil*)

Niet gij maer uwe beurs.

TEUNJaqlijne, sit daer neer
Bij Kosen.¹⁰⁷⁴**JAQLIJN**

'k Ben niet moey.

TEUN1075 Vrees, soo ik ⁽¹⁾ nogh een keer
Moet seggen.¹⁰⁷⁵**JAQLIJN**

Foey!... hij stinkt gelijk een rotte prijje

JOREN (*stil*)Sijn gelt en stinkt niet.¹⁰⁷⁶**TEUN**Swijgh gij ⁽²⁾ van die sotternije
Ick segh u, sit ⁽³⁾**JAQLIJN**

Ick sit,... wat nu?

TEUN

Geef hem uw hant.

* (1) ick 't. (2) mij. (3) dit.

1074 vrees: pas op

1075 prijje: kreng

1076 Swijgh gij...: tot Jaqlijn gericht

*

KOSENEy Jaeqsie ⁽¹⁾¹⁰⁷⁸**JOREN (stil)**

Ick ben doot

TEUNDoet geenen ⁽²⁾ wederstant

Of wel...

JOREN (stil)

Can hij Pastoor en vaeyer t' samen wesen?

JAQLIJN1080 Siet voor je vaer, hij can sijn vader-ons, niet lesen. ¹⁰⁸⁰**TEUN**Dat 's niet geef ⁽³⁾ gij uw hant. ¹⁰⁸¹**JOREN (stil)**

Sal ick dit moeten sien?...

Neen; 'k waere liever doot. ¹⁰⁸²**TEUN**

Wel, wat sal hier geschien?

(Joren sluypt ⁽⁴⁾ van achter, en trekt de drijpeckel van onder Kosen, weghlopende)

* (1) Jackje. (2) geen. (3) geeft. (4) loopt.

1078 doet: bied

Pastoor: die immers het huwelijk moet inzegenen

1080 Siet voor je vaer: kijk uit, vader

lesen: bidden

1081 Dat's niet (= niets): dat geeft niets, hindert niet

1082 drijpeckel: driepoot

*

KOSEN

Och meester! help mij! help...

TEUN

Wat drommel, sijn hier spoken?

KOSENOch! Och! mijn leen.¹⁰⁸⁴**JAQLIJN (*stil*)**

'k Wou dat hij waer den hals gebroken.

TEUN1085 Hoe drommel val ⁽¹⁾ je soo?¹⁰⁸⁵**KOSEN**

Ay! ay! mijn heup, mijn leen!...

MAEY en JOREN *uyt*; JOREN aen MAEYOch! sonder u ⁽²⁾, wij sijn, voor al gescheyt van een.¹⁰⁸⁶**MAEY**

Wat is hier weer te doen?

JAQLIJN

Och moeyer!

* (1) valt gij. (2) uw.

1084 waer (= ware): had

1085 leen: leden, ledematen

1086 voor al: voor altijd
gescheyt: gescheiden

*

MAEY

Och Jaquelijne!

Mijn kint! mijn liefste kroost! ⁽¹⁾...¹⁰⁸⁸**JAQLIJN**Ey! help ⁽²⁾ mij uyt mijn pijn**KOSEN**Och Maey...¹⁰⁸⁹**MAEY**Brilt gij van hier, gijn ⁽³⁾ hatelijken loen.**TEUN**

1090 'k Segh dat hij blijven sal.

MAEY

'k Segh dat hij 't niet sal doen.

TEUN

Swijgh of ik snoer jen mont...

MAEY

Laet sien, wilt eens beginnen...

(Ambroos comt in de kelder) ⁽⁴⁾**JOREN**⁽⁵⁾ Och baes! och vrouwe! daer comt een deurwaerder binnen!

*

(1) troost. (2) helpt. (3) gij. (4) ontbreekt. (5) vers 5 luidt:

't Is u ghelijck ick sien daer comt hier jemand binnen.

1088 pijn: verdriet

1089 brilt: pak je weg

gijn: gij, jij

loen: knul, lummel

*

(1) AMBROOS

- Waer sijt gij, goutsmeder,¹⁰⁹³
 In schoen en oudt leder,
 1095 Gijn ⁽²⁾ stinckenden roker
 Gij schoelappens ⁽³⁾ stoker....¹⁰⁹⁶
 Leent ooren, leent ooren,¹⁰⁹⁷
 Naar 't geen u, met tooren¹⁰⁹⁸
 En gramschap, beseten
 1100 Den Keyser doet weten...
 Omdat gij sijn wetten
 Soo derfde ⁽⁴⁾ besmetten,¹¹⁰²
 Versmaên en onteeren¹¹⁰³
 Sijn last ⁽⁵⁾, en begeeren¹¹⁰⁴
 1105 Om dat gij, met guyten¹¹⁰⁵
 Soo binnen, dan buyten¹¹⁰⁶
 Dees machtige stede,
 Sijn wil hebt vertrede' ⁽⁶⁾,
 Sult gij sonder falen,¹¹⁰⁹
 1110 Vertoeven, nogh dralen¹¹¹⁰
 Met Maey, en Jaqlijne
 Ten hove verschijne',
 Om reden te geven¹¹¹³
 Van 't gen ⁽⁷⁾ is misdreven...¹¹¹⁴

TEUN

- 1115 Mijn heere! mijn heere!

AMBROOS

Van 't gen ⁽⁸⁾ tegen d'eere,

*

- (1) Ambroos komt in de kelder. (2) Gij. (3) schoelappers. (4) durfde. (5) lusten. (6) vertreden.
 (7) 't geen. (8) 't geen.
 1093 goutsmeder (in): die geld verdient (met)
 1096 schoelappens stoker: die vuur stookt van schoenlappen (= zolen) (?) (cfr. 519: verbrande
 schoenen-leer)
 1097 leent ooren: luister
 1098 tooren: toorn
 beseten (met): vervuld (van)
 1102 besmetten: verkrachten, met voeten treden
 1103 versmaên: versmiden
 1104 last: bevel
 begeeren: wil
 1105 guyten: schavuiten
 1106 soo... dan: zowel... als
 1109 sonder falen: zonder mankeren
 1110 vertoeven: toeven
 1113 reden: rekenschap
 1114 't gen: hetgeen, wat

- *
 Der Keyzersche troonen,
 En scepters, en kroonen,
 Gij stinckenden stijven,¹¹¹⁹
 1120 Hebt derven⁽¹⁾ bedrijven...¹¹²⁰
 Kruyp uyt uwe stove¹¹²¹
 Met Maey, en die slove,¹¹²²
 Begeeft u op wegen,
 Om tegen den negen¹¹²⁴
 1125 Ten hove te wesen;
 Daer sal men u lesen,
 In⁽²⁾ weynige reken,¹¹²⁷
 Wat straf uw⁽³⁾ gebreken¹¹²⁸
 En feyten. en sonden
 1130 Sijn weerdigh bevonden¹¹³⁰¹¹³¹
 Aen 't gen⁽⁴⁾ ick uytspreke,¹¹³²
 Men salder u sleepen
 Gekoord en geknepen.¹¹³⁴
 1135 D'uer is nabij; past op, en volgt mij al-te-gader.

(Ambroos⁽⁵⁾ binnen)

TEUN (*neersittende*)

Och! wat heb ik gedaen?¹¹³⁶

MAEY

Och Teun!

JAQLIJN

Och vader!

JOREN en KOSEN

Och baes!¹¹³⁷

- * (1) durven. (2) met. (3) u. (4) 't geen. (5) ontbreekt.
 1119 stijven: dwarskop
 1120 derven: durven
 1121 stove: woonvertrek, woning
 1122 slove: zie 1058 (bedoeld is Jaqlijn)
 1124 tegen den negen: negen uur
 1127 reken: regels
 1128 Wat (voor) straf
 1130 sijn weerdigh bevonden: verdienen
 na dit vers, dient een vers 1131 ingeschoven te worden:
 En comt gij 't ontbreken
 1131 ontbreken: in gebreke blijven, tekortschieten
 1132 't gen: wat
 1134 gekoord: gebonden
 geknepen: stevig vastgegrepen (*knippen* kan, als sloopsterm, ook de betekenis van *vastbinden*
 hebben)
 1136 te corrigeren als volgt:
 MAEY Och Teun! TEUN Och Maey! JAQLIJN Och vader!
 1137 knapen: knechts

*

TEUN

Och knapen! ick beswijk... geeft wat asijn...
Mijn herte swijmt... och! och! ⁽¹⁾¹¹³⁸

MAEY

Och haest u Jaquelyn...
Mijn man! mijn lieve Teun...

TEUN (*becomende*)

1140 Wat heb ick togh misdreven?...
Rampsaligh mensch!...

MAEY

Och! siet sijn oude handen beven...
Mijn lief! mijn cameraet!

JAQLIJN

Och vaeyer! schep ⁽²⁾ togh ⁽²⁾ moedt...

JOREN

Courage ⁽³⁾ baes.

TEUN

De schrik bevangt mijn hertebloet...

MAEY

Och Godt! wat sal dat sijn?... ¹¹⁴³

* (1) Hij valt. (2) scheidt doch. (3) corage.

1138 swijmt: begeeft het

1143 spannen: boeien

vangen: gevangen nemen, gevangen zetten

*

TEUN

Mij spannen ende vangen!

Mij, in mijn ouden ⁽¹⁾ dagh, doen geesselen of hangen?...*(sij huylen al te mael)*1145 Heb ick daerom soo langh soo heerelijck ⁽²⁾ geleeft?...¹¹⁴⁵*(sij huylen) ⁽³⁾*

Soo, voor 't gestrenghe recht eerbiedelijck gebeeft?...

*(wederom) ⁽⁴⁾*Soo langh, dien grijsen kop in eer, en deught gedragen?... ⁽⁵⁾*(wederom) ⁽⁶⁾*

Had mij de dood gehaelt in mijne jonge dagen!...

*(wederom) ⁽⁷⁾***JAQLIJN**Eylaes ⁽⁸⁾! mijn boesem scheurt.**MAEY**

Mijn herte splijt van rouw.

JOREN

1150 Ick ben gelijk een steen...

MAEY

Och lieve man!

TEUN

Och vrouw!...

Wie sal in desen noot, mij bijstaen, voor mij spreken?...¹¹⁵¹Och knapen! gaet met mij...¹¹⁵²

*

(1) oude. (2) eerelijck. (3) en (4) ontbreken. (5) sij huylen weder. (6) en (7) ontbreken. (8) Och Godt wat sal dat sijn.

1145 heerelijck: eerlijck, rechtschapen, fatsoenlijck

1151 voor mij: te mijnen voordele

1152 knapen: knechts

in dat gat mij steken: me met die zaak laten

*

KOSEN

Ick, in dat gat, mij steken?

Neen... hebt gij u daer gebracht, help ⁽¹⁾ u daer uyt.**TEUN**Och Kosen! sta ⁽²⁾ mij bij; mijn liefste knecht! ontsluyt1155 Voor mij nu uwe beurs, stelt uwen koffer open.¹¹⁵⁵**KOSEN**Neen, dat verstaet sigh niet...¹¹⁵⁶**TEUN**

Ick vest op u mijn hopen;

Misschien can, met een cleyn ⁽³⁾, mijn sake sijn erstelt ⁽⁴⁾¹¹⁵⁷**JAQLIJN**O Kosen! help ⁽⁵⁾, in noot, mijn vaeyer met ie gelt,¹¹⁵⁸Ey doe ⁽⁶⁾ soo veel voor mij.**KOSEN**

Met gelt?... neen Jaquelijne,

1160 Waer ick dat pantje quijt, ick sou van droefheynt quijne!...¹¹⁶⁰De saek ⁽⁷⁾ en raekt mij niet.**TEUN**

Ten minsten gaet met ons...

* (1) helpt. (2) staet. (3) cleen. (4) herstelt. (5) helpt. (6) doet. (7) saecke.

1155 stelt... open: zet... open (nog in de streektaal gebruikt)

1156 dat verstaet sigh niet: dat kan niet (onder invloed van het Franse 'cela s'entend'?)
vest: vestig1157 klein: kleinigheid
erstelt: herstelt, in orde gebracht

1158 ie: je

1160 waer: ware
pantje: pand: goed, kostbaar bezit

*

KOSENNeen, ick vertrek van hier, met kiste, beurs, en dons,¹¹⁶²En wat mij aengaet, eer mijn goet wort ⁽¹⁾ aengeslagen,
En ick deelachtigh word' van uwe schult en plagen.¹¹⁶⁴*(binnen)***TEUN**1165 Och Kosen, gaet gij deur?...¹¹⁶⁵**MAEY**

Laet dien verrader gaen.

JORENIck, baes, sal tot'er ⁽²⁾ doot, aen uwe sijde staen:Ick ga ⁽³⁾ met u, naer 't hof; en wilt u niet ontstellen,¹¹⁶⁷Is 't noodigh 'k sal mijn lijf, voor u te pande stellen.¹¹⁶⁸**TEUN**

Och Joren! mijnen troost.

MAEY

Ons hulp, ons toeverlaet.

JAQLIJN

1170 Ons hope!

TEUNSonder u en wist ick geen ⁽⁴⁾ raet.

* (1) waer. (2) totter. (3) gaen. (4) geen.

1162 dons: bed

1164 van: aan

1165 deur: weg

1167 wilt... ontstellen: wees niet bang

1168 lijf: lichaam, leven

te pand stellen: in pand geven

*

JOREN

'k Sal, tot den lesten snick, u mijne trou betoonen.

TEUN

Och Joren! waermee ⁽¹⁾ sal ick u, daer voor ⁽²⁾, beloonen?

*

(1) waarmed'. (2) naer.

*

Vijfde bedrijf

Teun met de sijne, op weegh, naer den Keyser, wort van Joren getroost. ⁽¹⁾ Voor den Keyser gecomen sijnde, hij geraekt in een groote ontsteltenis. Endelijk door des Keysers minsaemhey versekert, en gevraegt sijnde, wat hij voor sijn onthael versocht, hij vraegt en vercrijgt d'eere van de gecroonde leersse, onder sijn ambacht te dragen in den ommegangh. Waer door verheugt, verlooft hij sijne dochter aen Joren.⁹⁷

JOREN, TEUN, MAEY, JAQLIJNE

Schep ⁽²⁾ moedt, mijn baes, het lukt wel beter dan ⁽³⁾ ie meent¹¹⁷³

TEUN

Dien absiaer heeft mijn moedt en herte soo vercleent,¹¹⁷⁴

1175 Dat ick niet dan ⁽⁴⁾ gerecht en galgen sie ⁽⁵⁾ voor ooghen.¹¹⁷⁵

MAEY

O Heer! hoe sal 't vergaen?¹¹⁷⁶

*

⁽¹⁾ den Keyser doet hem binnen commen. Theunis en de sijne sijn in wonderlijcke gesteltenisse in de tegenwoordigheyt des Keysers. Den Keyser versekert hun met sachtmoedigheyt, en vraegt Theunis wat hij voor sijne onthaeling versoeckt, hij vraegt en vercrijgt d'eere van de gecroonde Leersse onder sijn Ambacht in den Ommeganck te draegen, waer door verblijft, belooft sijn Dochter aen Joren.

⁽²⁾ scheidt. ⁽³⁾ als gij. ⁽⁴⁾ als. ⁽⁵⁾ sien.

97 [bladzijde 97]

sijne: zijnen

van: door

versekert: tot zekerheid, kalmte gebracht

onthael: het onthalen van de keizer de avond tevoren

van: om

gecroonde leersse: laars met een keizerskroontje erboven

ambacht: gilde

ommegangh: stoet optocht (de 'ommegang' was een typische gebeurtenis in het Vlaamse volksleven: gegroeid uit de kerkelijke processies, werd hij vaak een groots opgezette stoet met praalwagens, allegorische groepen, figuren en dieren uit de sagenwereld, reuzen, enz)

1173 lukt: loopt af

ie: je

1174 absiaer: zie 897

1175 niet: niets

1176 ijdele vertoogen: waanvoorstellingen

*

JOREN

Die ijdele vertoogen,
 En spruyten niewers uyt, dan uyt ⁽¹⁾ de vrees; ey stelt¹¹⁷⁷
 Uw sinnen wat, en jaegt den schrik wegh die u quelt;¹¹⁷⁷⁻⁸
 g'Hebt op uw lever niet waerom gij soo soudt schroomen.¹¹⁷⁹

TEUN

- 1180 't Is waer, ick hebbe noyt een anders goet genomen;
 Ik heb noyt peerde-leer voor koeyen-leer ⁽²⁾ verkocht;
 'k Heb noyt bedorven sool nogh ⁽³⁾ randen ingewrocht;¹¹⁸²
 Nogh d'oogen, voor 't bedrogh van knapen toegeloken.¹¹⁸³
 Ik heb nooit, dat ik weet, den vorst te na ⁽⁴⁾ gesproken,
 1185 Nogh oyt geweygert ⁽⁵⁾ tol, of rechten of excys ⁽⁶⁾,¹¹⁸⁵
 Nogh (is 't niet waer, Maey?) oyt geeytscht te hoogen prijs,
 Van lappen?¹¹⁸⁷

MAEY

Ja 't, mijn man, dat stak mij selver tegen.

TEUN

Ook heb ik noyt mijn wijf onredelijk geslegen,
 Dat weet gij wel.¹¹⁸⁹

MAEY

Dat raekt 't recht nogh den Keyser niet.

TEUN

- 1190 'k Ben niemant schuldigh, dan alleen, aen buurwijf Griet,
 Voor bier en brandewijn, naer mij geheugt, ses blancken.¹¹⁹¹

* (1) door. (2) koeye-leer. (3) of. (4) naer. (5) geblauwt in stadt van. (6) acsijs.

1177 en: ontkenning bij *niewers*
 niewers: nergens

1177-8 stelt Uw sinnen wat: bedaar wat

1179 lever: 'hart', 'geweten'
 niet: niets

schroomen: bang zijn

1182 randen: *bedorven* moet hierbij worden gedacht
 ingewrocht: verwerkt

1183 knapen: knechts
 toegeloken: dichtgedaan

1185 tol: belasting
 excys: accijns

1187 van: voor
 ja 't: ja
 stak... tegen: stond... tegen, mishagde

1189 raekt: gaat... aan

1191 naer mij geheugt: naar ik me herinner
 blancken: 1 blank = 6 duiten = $\frac{3}{4}$ stuiver

*

JOREN

Wel waerom dan, soo seer te beven, en te jancken?

Dat beev', en jank ⁽¹⁾ en schroom ⁽²⁾, en schrik ⁽³⁾ en huyle ⁽⁴⁾ en tier ¹¹⁹³

Die vuyl van binnen is.

TEUN

Wat weet ik, of Passchier

1195 Den touwer, die op mij soo nijdigh is ontsteken, ¹¹⁹⁵

Mij dese pert niet speelt, om hem, van mij, te wreken? ¹¹⁹⁶

MAEY

Wat can hij doen? hij is maer eenen man als gij:

TEUN

't Is waer, maer hij verwint mij ver in fielterij, ¹¹⁹⁸

En, als hij is gesint sijn boosheyt uyt te wercken, ¹¹⁹⁹

1200 Hij can ⁽⁵⁾ de ⁽⁶⁾ selve wel met valsche blijcken stercken. ¹²⁰⁰

JOREN ⁽⁷⁾

Met valsche blijken?

TEUN

Ja, want, tot een valschen eedt,

Sijn hedendaegs al veel, om cleyn ⁽⁸⁾ gewin, gereet. ¹²⁰²

Sij souden onsen Heer als Judas self ⁽⁹⁾ verkoopen,

Schoon of m'hun maer de helft van Judas loon dee ⁽¹⁰⁾ hopen. ¹²⁰⁴

* (1) jankt. (2) schroomt. (3) schrikt. (4) huylt. (5) sal. (6) hem. (7) Maey. (8) cleen. (9) selfs. (10) deed.

1193 Dat (diegene) beev'(e)...

1195 touwer: touwslager

nijdigh: fel, heftig

ontsteken: boos geworden

1196 dese pert... speelt: deze poets... bakt

hem: zich

van: op

1198 verwint: overtreft

fielterij: schelmerij

1199 gesint: geneigd

1200 de selve: nl. sijn boosheyt (vers 1199)

blijcken: bewijzen, getuigenissen

stercken: kracht bijzetten

1202 al veel: heel velen

gereet: bereid

1204 schoon of m'hun... hopen: ofschoon men hen maar de helft... liet verwachten

*

MAEY

1205 Ick denk niet dat ⁽¹⁾ er twee, van die in Brussel sijn. ¹²⁰⁵

TEUN

Och Maey! daer sijn er veel van dien geveysden schijn. ⁽²⁾
Met sulcke sou Passchier mij lichtelijk beliegen. ¹²⁰⁷

JOREN

Maer meent gij dat den vorst soo licht sigh laet bedriegen?
Sijn oordeel is te snel in handelingh van ⁽³⁾ recht. ¹²⁰⁹
1210 Hij denkt en overdenkt, al wat een ieder seght:
Hij vonnist geene saeck, dan in den rechten regel, ¹²¹¹
En, voor de waerheyt blijkt, hij drukt noyt sijnen segel. ¹²¹²
Geen uytsicht van sijn baet, geen vrient, nogh maegschappij, ¹²¹³
Geen staets nogh lants verschil, geen oogen-luykerij ¹²¹⁴

* ⁽¹⁾ datter. ⁽²⁾ Tusschen verzen 2 en 3 komt:

Och Maey! der sijnder veel die met een valschen schijn,
Langs straete gaen, het sijn van buyten goede lieden,
Maer als men neerstig hun van binnen gaet bespieden,
Men vint den wolven aerd bedekt met lammer vel,
Ick ken niet verr' van hier soo een geveysden wel,
Een heyligen in schijn, een bijter van Pilaeren,
Die daegelijckx maeckt soo veel Cruysen als hij hairen,
Op 't hooft en kinne heeft, wiens uytterlijck gesicht,
Al wie hem niet en kent door sijne seden sticht,
Maer 't is een loos en vos becleet met duyve pluymen,
Hij trekt dat wesen aen om beterder te luymen,
Op winst en eygen baet, en blijft daer med' bedeckt,
Tot hij 't geen hem lust, in sijne netten treckt. ¹⁰⁰

100 [bladzijde 100, noot 2]
geveysden: huichelaar
bijter van Pilaeren: pilaarbijter, schijnvrome
hairen: haren
luymen: loeren

⁽³⁾ en.

1205 van die: van mensen als Passchier
1207 lichtelijk: gemakkelijk
1209 snel: schrander
in: bij
handelingh: behandeling (Des Roches omschrijft als *wyze van iet te doen; behandeling*)
1211 in: naar, volgens
rechten: rechtvaardige, billijke, juiste
regel: norm, rechtsprincipe
1212 hij drukt noyt sijnen segel (op het vonnis): M. Sabbe vertaalt: 'et n'y attache jamais son sceau si la vérité n'est pas évidente'
1213 insicht van sijn baet: eigenbelang
vrient: vriend; hier veeleer: vriendschap
maegschappij: verwantschap
1214 staets... verschil: standsverschil

*

1215 Comt in de vierschaer waer hij neder is geseten.
Steunt op dien rechter, en op uw oprecht geweten
Soo gaet gij naer het hof gerust en onbevreesd.¹²¹⁷

TEUN

Och Joren! trouwe ⁽¹⁾ knaep ⁽²⁾! hoe troost gij mijnen geest; ⁽³⁾¹²¹⁸
Com dan, in 's Heerens ⁽⁴⁾ naem, laet ons ten hove trecken.

MAEY

1220 Courage, Teun, Godt sal d'onnooselheyt ontdecken.¹²²⁰

JAQLIJN

Soo vaeyer, draegt u kloek, ons ⁽⁵⁾ sal geen leet geschiên.¹²²¹

JOREN

Is 't noot, dan sult gij, baes, de trouw van Joren sien.

TEUN

O mijn getrouwe ⁽⁶⁾ knecht ⁽⁷⁾

MAEY

O mijnen lieven Joren!

oogen-luykerij: oogluikend toezien

* (1) trouwen. (2) knecht. (3) Tusschen verzen 4 en 5 komt:

Al 't geen gij segt is waer, den Keyser is rechtveerdig,
En wijst een ieder toe naervolgens hij is weerdig,
Oock stelt hij nevens dit de ruste van 't gemoet,
Waer geenen gragen worm van onrust binnen vroet.¹⁰¹

101 [bladzijde 101, noot 3]

wijst... toe: kent... toe, legt... op

naervolgens: volgens wat, naargelang van wat, in verhouding tot wat
weerdig: waard

Oock stelt... dit: ook plaatst hij op gelijke hoogte daarvan, ook vergelijkt hij daarmee,
ook acht hij evenzeer

(4) 's Heeren. (5) u. (6) getrouwen. (7) knaep.

1217 soo: dan

1218 knaep: knecht

1220 d'onnooselheyt: de onschuld
ontdecken: openbaren

1221 draegt: gedraag

kloek: flink, verstandig
geschiên: geschieden

*

JAQLIJNSoo, Joren, gaet soo voort.¹²²⁴**MAEY**Gij sijt voor ons geboren.⁽¹⁾*(Al de gordijnen op⁽²⁾. Vertoogh van 't keyserlijk⁽³⁾ hof.)***KEYSER, AMBROOS, HOVELINGH⁽⁴⁾**1225 Soo hebt gij onse⁽⁵⁾ Teun, ten hove, ingedaegt:¹²²⁵
Hoe houdt⁽⁶⁾ hij⁽⁷⁾ hem?¹²²⁶**AMBROOS**Hij sucht, hij krijt, hij kermt en klaegt,
Alsof hij om een moort, waer van den schout gevangen,¹²²⁷
En morgen op de mert moest wesen opgehangen.¹²²⁸**KEYSER**1230 Gij moest hem soo veel schrik niet jagen in het hert,
Dat⁽⁸⁾ was mijn orden niet.¹²³⁰**AMBROOS**'k Nam vreugt in sijne smert,
Om dat de selve quam, uyt sulcke losse gronden.¹²³¹
Maey, Jaquelij, en wie daer binnen was gevonden¹²³²
Verschrikten soo, wanneer ick quam de trappen af¹²³³
Met d'hellebaert in d'hant, al tieren, met een straf¹²³⁴

* (1) binnen. (2) open. (3) Keyzers. (4) en Hovelingen. (5) onsen. (6) vont. (7) gij. (8) Dit.

1224 vertoogh: tafereel, decor

1225 ingedaegt: gedagvaard

1226 hem: zich

1227 waer: ware, zou zijn

van: door

schout: zie 633

1228 mert: markt

1230 orden: bevel, opdracht

1231 de selve: nl. 'sijne smert'

quam: voortkwam

1232 was gevonden: was te vinden

1233 wanneer: toen

1234 hellebaert: zie 899

al tieren: tierend

straf: streng

*

- 1235 En toornigh aengesicht, en promoteurs gerommel,¹²³⁵
 Als of voor hun verscheen den schrikkelijksten ⁽¹⁾ drommel,¹²³⁶
 Wien ⁽²⁾ oyt Anteuns ⁽³⁾ patroon in sijne celle sagh.¹²³⁷
 Mijn opgemaekte spraek geleek een donderslagh,¹²³⁸
 Mijn oogh, vol blixems, aen dien moedeloosen ouden.¹²³⁹
- 1240 Hij comt, met sijne Maey en dochter en vertrouden
 Ten hove, tot'er doot benaut in sijne ziel.

KEYSER

Gij sijt een oolijcken ⁽⁴⁾ en afgerichten fiel.¹²⁴²
 Waerom dien ouden man soo in 't gemoet te prangen?¹²⁴³

AMBROOS

Waeromme heeft hij u soo onbeleeft ontfangen?

KEYSER

- 1245 Ick was hem onbekent ⁽⁵⁾: maer 'k sal u, met'er tijdt
 Ook stellen in de proef van 't gen hij door u, lijdt,¹²⁴⁶
 En sien, of gij dan min, als hij, benaut sult wesen.¹²⁴⁷

AMBROOS

Als 't u behaegt, mijn vorst; maer als gij mij doet vreesen
 't Moet ook sijn op die wijs.¹²⁴⁹

KEYSER

- Misschien op slechter. Gaet
- 1250 Nu heen, en siet of Teun nog niet in 't voorhof staet;

*

- (1) schrikkelijksten. (2) Die. (3) Auteurs. (4) oyljcken. (5) niet bekend.
- 1235 promoteurs gerommel: kabaal, drukte van een gerechtelijk ambtenaar (*promoteur* was een openbaar aanklager in de kerkelijke rechtspleging; Ambroos is immers als deurwaarder vermomd)
- 1236 drommel: duivel
- 1237 wien: die
 Anteuns patroon (= beschermheilige): Antonius Abt (ook wel genoemd Antonius de Kluizenaar, Antonius de Grote) (3de-4de eeuw) werd, volgens de traditie, als kluizenaar in de Egyptische woestijn door duivelen in allerlei gedaanten geplaagd en bekoord
- 1238 opgemaekte: opgetooide, geaffecteerde
- 1239 ouden: oude man (Teun)
- 1242 oolijcken: guitige; maar kan ook betekenen: onhebbelijke, slechte
 afgerichten: sluw, geslepen
 fiel: schavuit; maar ook: schurk
- 1243 in 't gemoet... prangen: benauwen, angstig maken
- 1246 in: op
 't gen: hetgeen, wat
- 1247 min: minder
- 1249 wijs: manier
 ...op slechter (wijs)

*

Vertoeft hij langh, 'k sal hem van daegh niet connen hooren,¹²⁵¹
 Dies, soo hij daer is, brengt hem dadelijk met Joren,¹²⁵²
 En vrou, en dochter in.¹²⁵³

AMBROOS

Ik pas op uw ⁽¹⁾ bevel.

(binnen)

* (1) u. (2) Hier komt volg. tekst, welke in het hs. ontbreekt:

Ick walge van de pracht,
 Waer nae den Edeldom in sijn verheuging tracht,
 Het schijnt of nu voortaeen sich niemant kan vermaeken,
 Dan in de mommerij, waer Venus diertiens blaecken,
 Door 't mommers bachuys als serpentiens vol fenijn,
 Waer beursen vol van gout op kaert te stellen sijn,
 En ander wulpsheyt meer, met welcke sij verquisten,
 Meer dan hun toebehoort, dan raecken zij aen 't twisten,
 En 't schelden, en daer op een ider in 't geweer,
 Ick gaen soo onverdacht die mommers soo te keer,
 Dat sij die dertelheyt voor eeuwig achter laeten.

HOVELINGEN

Gelukkig grooten Heer sijn alle d'ondersaeten
 Voor wie soo wijsen Vorst, soo goeden Herder waectt. ¹⁰⁴

104 [bladzijde 104, noot 2]

nae: naar

Edeldom: adel

mommerij: maskerade

Venus diertiens (= diertjes): meisjes van lichte zeden

blaecken: (met hun verleidelijke verschijning of ogen?) branden

mommers bachuys: masker, mombakkes

serpentiens (= serpentjes): de beeldspraak van de 'diertiens' wordt hiermee verder gezet

fenijn: venijn

Waer beursen... sijn: waar beurzen... met het kaartspel verspeeld worden, waar geeraard wordt voor beurzen...

en daer op [raect] een ider...: daarop raakt iedereen slaags (?)

gaen... te keer: bestrijd

onverdacht: De Bo, *Westvlaamsch idioticon*, geeft als synoniem voor

'onverdachts': onverwachts, onvoorziens

mommers: gemaskerden, maskeradegekken

dertelheyt: onzedigheid, oneerbaarheid

achter laeten: nalaten

ondersaeten: onderdanen

(3) ontbreekt. (4) uyt.

1251 vertoeft: draalt

1252 dies: daarom

1253 in: binnen

pas op uw bevel: voer uw bevel uit

HOVELING

Uw ⁽¹⁾ majesteyt bereyt ons daer een aerdigh spel.

KEYSER

1255 Het is den rechten eysch der vasten avont tijden:¹²⁵⁵
Den besten middel om sigh selven te verblijden
Is jock en boerterij ⁽²⁾ van veynsen ongeraekt ⁽³⁾.¹²⁵⁷

Ambroos uyt ⁽³⁾, met Teun, Jaqlijn, Maey en Joren ⁽⁴⁾

1255 den rechten eysch: zoals het hoort (op)

1257 jok: scherts

van veynsen ongeraekt: niet door veinzerij aangetast

uyt: op

*

AMBROOS

Siet hier den lapper, wien den wijn soo lekker smaekt.

(Alle vallen ⁽¹⁾ sij op 't aensicht neer; roepende)

Genade!...

KEYSER

Is dat Teun, die gistren heeft geseten
 1260 Tot aen den middernacht, om lekkerlijk te eten?....

ALLE

Genade!...

AMBROOS

Ja 't mijn vorst.

KEYSER

Die van den besten wijn
 Geduerigh glaesies ⁽²⁾ dronk, en schaelties ⁽³⁾ bij dosijn?¹²⁶²

ALLEGenade!...¹²⁶³**AMBROOS**'t Is hij self⁽⁴⁾.**KEYSER**

Is dat die leck're ⁽⁵⁾ Maeye
 Die sulk een schoon kappoen wist aan het spit te draeye'? ⁽⁶⁾

* (1) alle vallende op hun knieën en aensicht neder, roepende. (2) glaesjens. (3) schaeltijens. (4) selfs. (5) lekker. (6) draeyen.
 1262 glaesies: glaasjes
 schaelties: schaaltes: kommetjes, bekertjes (cfr. drinkschaal)
 1263 leck're: bekoorlijke, verleidelijke

*

ALLE

1265 Genade!...

AMBROOS

Ja, die is 't.

KEYSERIs dat die Jaquelijjn
Die gister altijdt moest bij haeren Joren sijn?**ALLE**Genade!...¹²⁶⁷**AMBROOS**

't Is die sloof.

KEYSERIs dat dien cuyschen Joren,
Die altijdt vis'len ⁽¹⁾ gingh in Jaquelijnes ⁽²⁾ ooren?¹²⁶⁸**ALLE**Genade!...¹²⁶⁹**AMBROOS**

't Is dien quant, dien selven guychelaer.

JOREN (stil)1270 Is 't ⁽³⁾ Keyser Carel self ⁽⁴⁾, of eenen toveraar?¹²⁷⁰**KEYSER**Anteunis, antwoord mij, maer wacht u van te liegen,¹²⁷¹
Want gij nogh niemant can mij in dat stuck bedriegen.¹²⁷²

*

(1) spreken. (2) Jacquelijns. (3) 't Was. (4) selfs.

1267 sloof: zie 1058

cuyschen: nette, schone (cfr. nu nog in het Westhoekse dialect: kuusch (= proper) glas,
kuuschen neusdoek)

1268 vis'len = visselen: fluisteren

1269 quant: kwant, snaak

guychelaer: paljas, potsenmaker

1270 stil: terzijde

1271 wacht u van te liegen: pas ervoor op, zorg ervoor niet te liegen

1272 in dat stuck: op dat punt

*

JOREN (*stil*)Daer speelt de ⁽¹⁾ drommel mee.¹²⁷³**TEUN***(met de sijne 't hoofd opheffende)* ⁽²⁾Vraegt vrijelijk ⁽³⁾ mijn heer.**KEYSER**Sat niemand meer dan ⁽⁴⁾ dees' ⁽⁵⁾ bij u ter tafel neer?¹²⁷⁴**TEUN**1275 Nogh eenen knaep, mijn heer, die, als gij ons dee ⁽⁶⁾ dagen,¹²⁷⁵
Van mij gelopen is, uyt vreesse van de plagen.¹²⁷⁶**KEYSER**

Geen ander?... Siet wel toe...

TEUNDaer quam een vreemden ⁽⁷⁾ in.
Terwijl ick nedersat, met gheel mijn huysgesin.**AMBROOS (*stil*)** ⁽⁸⁾

Sijn kelder noemt hij huys.

KEYSER

Wat wilde desen seggen?

* (1) den. (2) ontbreekt. (3) mij vrij al. (4) den. (5) die. (6) ded'. (7) vreemden. (8) ontbreekt.

1273 Daer speelt de drommel mee: daar begrijp ik niets van de sijne: de zijnen

1274 dees': dezen (diegenen die Teun vergezellen)

1275 nogh: nog

knaep: knecht

als: toen

dee: deedt

1276 Siet wel toe: let goed op

*

TEUN

1280 Hij wou, dat ick een lap sou op sijn leerssen leggen,
 Waer op ick wat ontstelt, door dorst en hongers noot,¹²⁸¹
 (Ick segh 't ⁽¹⁾ mijn heer, recht uyt) in mijnen ⁽²⁾ key uytshoot.¹²⁸²

KEYSER

Heeft desen ook, met u, aen tafel neergeseten?¹²⁸³

TEUN

Hij gaf ons, op dat hij, met mij, sou mogen eeten,
 1285 Acht ⁽³⁾ potten wijns

KEYSER

Kent gij dien milden vreemden ⁽⁴⁾ niet?

TEUN

'k Sagh hem voor boer-balliuw...¹²⁸⁶

JOREN

(den Keyser besierende) ⁽⁵⁾

Och Meester Teunis, siet
 Eens op, het is den vorst, voor wien ⁽⁶⁾ wij sijn gebogen,
 Die gister met ons at.¹²⁸⁸

(Sij sien alle op, en vol verbaestheyd neervallende, roepen) ⁽⁷⁾

Genade!... toont ⁽⁸⁾ meededoogen...

* (1) seg mijn. (2) mijne. (3) vier. (4) vriendschap. (5) ontbreekt. (6) wie. (7) ontbreekt. (8) toont ons.

1281 ontstelt: onstuimig, ontstemd

hongers noot: het kwellen van de honger

1282 in mijnen key uytshoot: mij kwaad maakte (?); *key* is gemeenzaam voor *hoofd*; uitschieten = uitvallen, zich heftig uiten

1283 desen: bedoeld is steeds de 'vreemde' (1276) man

1286 sagh: hield

boer-balliuw: zie 634

1288 verbaestheyd: vrees, ontsteltenis

*

KEYSER

Rijs, Teunis, rijs ⁽¹⁾ op Maey, Jaqlijne, Joren, rijst;¹²⁸⁹
 1290 't Is reden, dat men u ook wederjonst bewijst,¹²⁹⁰
 Nu gij mij gisteren soo smakelijk dee ⁽²⁾ eeten.
 Soo langh ick desen troon, als Keyser heb beseten
 En heeft mij geen kappoen soo hartelijk gesmaekt.

MAEY

't Was goet ook, vorst.¹²⁹⁴

KEYSER

Oprecht.

JAQUELIJN

Ick hadde ⁽³⁾ 't schoon gemaekt.

KEYSER

1295 Gij sijt een brave meyt.

JOREN

Hoe smaecten ⁽⁴⁾ Frans den tappers
 Bordeeusen, heer?...¹²⁹⁵⁻⁶¹²⁹⁶

KEYSER

Seer wel.

AMBROOS (stil)

Wat brillen mij die lappers?
 Sij maken met den vorst compeer en cameraet.¹²⁹⁷

* (1) rijst. (2) ded'. (3) had het. (4) smaecte.

1289 rijs: sta op

1290 reden: billijk

wederjonst: wederdienst

1294 't (kappoen)

1295-6 Frans den tappers Bordeeusen: bordeaux(-wijn) van Frans de tapper (zie 762)

1296 brillen: zaniken, kletsen

1297 maken: spelen, zich voordoen als

compeer: makker, vriend

*

KEYSER

't Was alles wonder goet, salay, bier, wijn, gebraet,¹²⁹⁸
Geselschap, al om best.¹²⁹⁹

TEUN

't Verheugt mij boven maten.

KEYSER

1300 Maer segh mij, Teunis, 'k wil die feest daer bij niet laten;
't Is reden dat ick u, naer mijne schult, betael.¹³⁰¹
Segh, wat gij van mij vraegt, voor een soo goet onthael⁽¹⁾¹³⁰²

TEUN

(bij se selven⁽²⁾ wat gepeynst hebbende)

Op dat men, 't alle tijdt, d'eer sou indachtigh wesen,
Die uwe Majesteyt een lapper heeft bewesen,
1305 Jon⁽³⁾, dat ons ambacht, op sijn feestelijcken dagh,¹³⁰⁵
Een leersse, met de⁽⁴⁾ croon daerboven, dragen magh.

AMBROOS (stil)

Een rechte lappers vraeg.¹³⁰⁷

KEYSER

't Verlof is u gegeven.

TEUN

Ick dank uw⁽⁵⁾ Majesteyt.¹³⁰⁸

* (1) Wat gepeyst hebbende. (2) ontbreekt. (3) Jont. (4) een. (5) u.

1298 salay: sla

1299 al om best: alles op z'n best

1301 reden: billijk

1302 se selven: zichzelf

1305 jon: gun, sta toe

ambacht: gilde

feestelijcken dagh: jaarlijkse feestdag (feest van de patroonheilige van het gilde)

1307 rechte: echte

1308 moet: moge

*

ALLELangh ⁽¹⁾ moet den Keyser leven!⁽²⁾ (*Gordijnen toe*)**TEUN, MAEY, JAQUELIJN, JOREN**Bijgommen, sulk een eer is 't ambacht noyt geschiet.¹³⁰⁹**MAEY**1310 Ick ken ⁽³⁾ door vroylijkheyt mijn eygen selven niet.**JAQLIJN**'t Is weert sulk ⁽⁴⁾ eenen gast sijn eten ⁽⁵⁾ voor te stellen.¹³¹¹**MAEY**Waer is dien Kosen nu, die ons niet durf versellen...¹³¹²Had ick hem hier, ick krabd' hem neus en kaken op.¹³¹³**TEUN**Ey Maeye, spreek niet meer van desen dasen ⁽⁶⁾ kop;¹³¹⁴1315 Ick liet mij al te los, door sijne beurs bekoren;¹³¹⁵Maer nu is gheel mijn hert, voor onsen trouwen Joren.¹³¹⁶

En mits den Keyser ons, soo mild, sijn jonsten biedt,

'k Wil, Joren, dat de vreugt, die ick hier door geniet,

U mede, sij gedeelt; ick ken uw ⁽⁷⁾ minne-pijne¹³¹⁸⁻⁹

1320 Dies geev' ick u, van daegh mijn dochter Jaquelijne,

Ter eeren van de Leers, tot loon van uwe trouw;

Ick neem u aen, tot soon, neemt Jaquelijne tot vrouw.

* (1) Lanck. (2) Vertrecken op Theater en de achterste Gordijnen toe. (3) ben. (4) soo. (5) spijsse.

(6) bosen. (7) u.

1309 bijgommen: zie 115

1311 weert: waard

voor te stellen: voor te zetten

1312 durf: is dit een foute lezing voor *dierf* (maar ook de editie van C. Meyer geeft de vorm *durf*)?Het Westhoekse dialect kende alleen de vormen *du(r)fde* en *do(r)ste*

versellen: vergezellen

1313 op: open

1314 dasenkop: dwaze kerel

1315 los: lichtzinnig

1316 mits: omdat

jonsten: gunsten

1318-9 ...dat de vreugt... U mede, sij gedeelt:... dat je deel hebt aan de vreugde...

*

MAEYDaer spreekt gij, weerde man, een woort, naer mijn behagen ⁽¹⁾**JAQLIJN**Och vaeyer!... ¹³²⁴**JOREN**

Och mijn baes!...

TEUN

Ick sal u liefde dragen

1325 Ter ⁽²⁾ doot, en wil, dat gij nogh voor den dagh verloopt ¹³²⁵
Met mijne Jaquelyn u, door belofte knoopt. ¹³²⁶**JOREN**Och Jaquelyn mijn lief!... ¹³²⁷**JAQUELIJN**

Och Joren!

TEUNDat 's gesloten ⁽³⁾...Maer, om dees vreugde-feest, en blijdschap te vergrooten
Gaet, Joren, uyt mijn naem, als deken van de konst, ¹³²⁹1330 Der oude lapperij, vercondigen de jonst ¹³³⁰
Des Keysers desen dagh, door mijn versoeck vercregen, ¹³³¹
Aen gheel het ambacht: sulk een ongemeenen segen, ¹³³²
En heerlijkheyt vereyscht, dat elk sijn werk laet staen. ¹³³³
Drij guldens geev' ick hen ⁽⁴⁾ tot teire in d'Halve Maen. ¹³³⁴

* (1) naervolgens mijn behagen. (2) altijd. (3) gestooten. (4) hun.

1324 dragen: toedragen

1325 ter: tot de

1326 belofte: trouwbelofte

1327 gesloten: besloten, geregeld, in orde

1329 deken: deken (hoofd) van het gilde

konst: gilde

1330 jonst: gunst

1331 door: op

1332 ambacht: gilde

ongemeenen: buitengewone, zeldzame

zegen: blij van gunst

1333 heerlijkheyt: heerlijke, voortreffelijke zaak, gebeurtenis

1334 teire: vertering, teergeld

d'Halve Maen: zie 761

*

JOREN1335 Ick ga ⁽¹⁾ aen ieglijk uw lief bevel ontlede'.¹³³⁵**TEUN**

Als gij te rugghe keert, brengt een Notaris mede,

Op dat men, met ⁽²⁾ geschrift, uw ondertrouwe sluyt'.¹³³⁷

Soo wort gij bruydegom, en Jaquelyn de bruyt.

JOREN

Ick vliege meester.

MAEYGa, maer keer in ⁽³⁾ haesten weder.**TEUN**1340 Langh blijf de leers gecroont tot roem van 't oude leder'.¹³⁴⁰

* (1) gaen. (2) in 't. (3) nu haestig.

1335 iegelijk: iedereen
ontlede': bekendmaken, uitleggen

1337 met geschrift: schriftelijk, op (officieel) papier

1340 oude: aloude, eerbiedwaardige

*

Nae-reden¹¹⁴

- Een ieder ⁽¹⁾ oeffent sigh met ⁽²⁾ 't voorval van vandaegh. ¹³⁴¹
 Veel lacchen overluyt met onsen Teunis vraegh, ¹³⁴²
 En seggen: hadde mij den vorst die ⁽³⁾ keur gegeven ¹³⁴³
 Ick waere nu bevrijt van sorgen, voor mijn leven.
- 1345 Een trotschaert, die den wint van eer heeft in sijn geest, ¹³⁴⁵
 Roept uyt: ick had nu voogt van 't Gentsche slot geweest. ¹³⁴⁶
 Een gierigaert: wou mij den Keyser soo bedancken,
 Ick had' een rent gevraegt op Antwerps wisselbancken...
 Belacchelijck beslyt! Anteon heeft niet van doen ¹³⁴⁹
- 1350 Nogh slotvoogdij, nogh rent... Hij blijft bij ⁽⁴⁾ sijne schoen,
 En als hij elders sou sigh selven gaen besteden, ¹³⁵¹
 't Waer of men eenen aep, in zij ⁽⁵⁾ en gout, sagh kleden.
 Wat raekt het gelt, of d'eer een lapper, die ⁽⁶⁾ tevreên,
 Met sijnen ⁽⁷⁾ elssen leeft, versaden ⁽⁸⁾ met een cleen, ¹³⁵⁴
- 1355 En als hij eens in 't jaer van een cappoen magh eten
 Al sijn voorleden roy ⁽⁹⁾ en aerbeit heeft vergeten. ¹³⁵⁶
 Te vreden sijn is veel, te vreden sijn is meer,
 Dan al den schat en roem, van een gecroonden heer ¹³⁵⁸
 Die, in sijn overvloet, nogh wil naer vorder ⁽¹⁰⁾ trachten. ¹³⁵⁹
- 1360 Dat alle gierigaerts en trotsaerts Teun verachten, ¹³⁶⁰
 Sijn vraege toont ons claer, dat hij tevreden leeft, ¹³⁶¹
 Dienvolgens, meer besit, dan eer en rijkdom geeft. ¹³⁶²
- * (1) iber. (2) in 't. (3) de. (4) in. (5) zijd. (6) wel te vreên. (7) sijne. (8) versader. (9) pijn. (10) voordeel.
- 114 [bladzijde 114]
 nae-reden: epiloog
- 1341 oeffent sigh met: houdt zich bezig met, wijdt zijn aandacht aan, neemt... ter harte
 1342 onsen Teunis vraegh: het verzoek van onze Teunis
 1343 keur: keuze
 1345 wint van eer: eerezucht
 1346 slot: burcht; *Gentsche slot*: bedoeld is het Gravensteen te Gent
 1349 niet: niets
 van doen: nodig
- 1351 sigh... besteden: zich... verhuuren, in dienst gaan
 1354 elssen: els, priem
 versaden met een cleen: tevreden met een kleinigheid
- 1356 voorleden: vroegere
 roy: zorg, beslommering, armoede
- 1358 al: heel
 1359 vorder: meer, groter
 1360 Dat alle...: laat alle.... maar....
 1361 claer: duidelijk
 1362 dienvolgens: [en] derhalve

*

- Geluckigen Anteun! gij gaet geruster slapen,¹³⁶³¹³⁶⁴
 1365 Dan eenen focker⁽¹⁾ die sijn kassen heeft vol gelt,¹³⁶⁵
 Waer mee⁽²⁾ hij sigh, bij daegh, en gheele nachten quelt.¹³⁶⁶
 Gij slaept bij 't oude leer, bevrijt van duysent sorgen,
 Voor geenen dief bevreest, tot aen den lichten morgen:
 Uw kelder, uwe Maey, en uwen schralen heert¹³⁶⁹
 1370 Voldoen aen uwe⁽³⁾ lust, vernoegen uw⁽⁴⁾ begeert;¹³⁷⁰
 En soo gij desen dagh wat eersucht quam betoonen,
 Het was niet om uw⁽⁴⁾ hoofd, maer eene⁽⁵⁾ leers te croonen.

- * (1) Jonker. (2) med'. (3) uwen. (4) u. (5) om een. (6) Tot meerder lof en glorie van 't doorluchtig en goedertieren Huys van Oostenrijck. (7) ontbreekt. In de plaats staat enkel: Ende. Vòòr de Nae-reden staat:

Den Drucker tot den Leser.

Waerde Leser die de cluchten
 Soeckt en mint met groot genuchten
 Hier is aengenaeme stof
 Tot Antheun den Lappers lof,
 Die het ambacht doet verrijcken,
 Vraegt van Keyser Carel, dat
 Men mag draegen ront de stadt
 Eenen Leers gecroond van boven,
 't Welck is waerd om Theun te loven,
 Want hetgene dat hij vraegt
 't Lappers ambacht seer behaegt.
 Keyser Carel groot van jonste
 Gaf aen d' Edel Lappers Conste,
 Op 't versoeck van Theun en Griet,
 't Geen men alle jaeren siet
 In den Ommegang nog dragen.
 Dus die wil aen Vorsten vraegen,
 Vraeg iets voor 't gemeene best,
 Maer niet voor sijn eygen nest.
 Leert dan aen ons Lapper Theunis,
 Schoon hij maer een lompen cleun is
 Dat men door de eygen baet
 Raeckt in aller menschen haet.¹¹⁵⁻¹¹⁶

115-116 [bladzijde 115-116, noot 7]
 cleun: lobbes, onbehouwen man

- 1363 na dit vers dient volgend vers 1364 ingelast te worden: Dan eenen grooten Vorst, gedient van hondert knapen
 1364 van: door
 knapen: dienaren
 1365 focker: rijkaard
 kassen: kisten
 1366 bij daegh: overdag
 gheele: (ge)hele
 1369 heert: haard, woning
 1370 vernoegen: bevredigen, zijn voldoende voor
 begeert: begeerte, wens

Soo langh het Brussels hof en wallen sullen staen,¹³⁷³
Sal uw gecroonde leers met 't ambacht ommegaen.¹³⁷⁴
(6)

1375 (7) Tot meerder eer Godts¹³⁷⁵
Ende van den
H. Aertsengel Michael¹³⁷⁷
(17 Ap. 1706)

1373 wallen: Brussel was omringd met een muur en grachten; ze werden achteraf op bevel van Napoleon geslecht en vervangen door boulevards

1374 ambacht: gilde
ommegaen: in de 'ommegang' (zie bladzijde 97) aanwezig zijn

1375 Tot meerder eer Godts: zinspreuk die door de stichter van de jezuïetenorde, Ignatius van Loyola, aan zijn orde werd meegegeven; ze komt al voor in de *Dialogi* van paus Gregorius I de Grote (ca. 540-604): 'sed ad maiorem Dei gloriam vicit pietas'

1377 H. Aertsengel Michael: patroonheilige van de auteur en van de Duinkerke rederijderskamer